

**Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Středověké sklo v Praze

Medieval Glass in Prague

autor: **Anna Prokopová**

vedoucí: **Prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.**

konzultant: **PhDr. Eva Černá**

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména Prof. PhDr. J. Klápště, CSc. za vedení mé práce a PhDr. E. Černé za odborné konzultace, stejně tak jako PhDr. J. Podliskovi, PhD. za poskytnutí studijního materiálu i řady cenných informací.

Abstrakt

Práce se zabývá nálezy středověkého skla v historickém jádru Prahy na základě archeologického materiálu z výzkumů Národního památkového ústavu. Zvláštní pozornost je, mimo typologie nádob, věnována posouzení sociální úrovně nálezového prostředí, příp. studiu importů, které vypovídají o obchodních či kulturních kontaktech dané lokality. Spolehlivým indikátorem mimořádného společenského a majetkového postavení jsou především skla malovaná zlatem a emaily. S archeologickými nálezy středověkého skla se v Praze setkáváme již v závěru 19. století, konec 60. let 20. století pak přinesl bohaté soubory, které zatím zůstávají vesměs nezpracovány. Některé z nich se staly součástí této práce, která se zaměřuje zejména na oblast Starého a Nového Města, zatímco materiál z Pražského hradu byl zatím ponechán stranou.

Při studiu vývoje a oblíbenosti používání skleněných nádob bylo možné pozorovat trend známý z většiny českých měst. V Praze se sklo objevuje poměrně časně, a to již od 12. století a také v následujícím období se skleněné nádoby vyskytují jen sporadicky a jsou považovány za luxusní zboží omezující se pouze na nejvyšší vrstvy společnosti. Tato situace se postupně mění až v 2. polovině 13. století. V průběhu 1. poloviny 14. století pozorujeme postupný nárůst pramenné základny, kdy se začínají objevovat i tzv. číše českého typu, které představují vůdčí tvar skleněných nádob v Čechách v období vrcholného středověku. Horizont 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století pak představuje vrchol četnosti výskytu dutého i plochého skla. Poté nálezů výrazně ubývá. Srovnání s oblastí Moravy, zejména Brna, oproti tomu prokázalo jisté specifické odlišnosti ve vývoji, dané silnou vazbou na jihoevropské prostředí.

Klíčová slova: Praha – Staré Město – Nové Město – Malá Strana – vrcholný středověk – duté sklo – okenní sklo – typologie – chronologie – domácí výrobky – importy – sociální kontext nálezů

Abstract

This work considers finds of medieval glass in the historic centre of Prague on the basis of archaeological material from the National Heritage Institute excavations. Besides the typology of glass vessels, special attention is paid to the concerning the social level of the society of that time, resp. the study of glass imports that can inform us of the commercial or cultural contacts of the given locality. Especially the enameled glass play an important role in studies of the extraordinary social and economic status. The archaeological evidences of medieval glass has been found in Prague since the end of the 19 th century. The end of the sixtieths brought large finds of medieval glass fragments which most has not been studied as yet. Some of them are included into this work, which is aimed at the region of Old and New Town, whereas the finds of Prague Castle has been left aside.

In the study of the popularity of glass tableware, it is possible to observe the process well documented in the majority of Czech towns. In Prague glass ware fragments appeared quite early, already in the 12th century and also in the following century glass presented luxury ware intended for the highest social level. Towards the end of the 13th century the situation began to change. During the first half of the 14th century we observe some advancement in the number of finds. That time the tall beakers of bohemian type, presenting the leading form of medieval glass vessel, began to appear. The period of the second half of the 14th and the first half of the 15th century means the considerable increase in the use of the hollow and window glass in Prague. Afterwards the number of glass sets noticeably decreased. Compared with the situation in Moravia, especially in Brno, it was proved that there were some specific differences in the development of the glass ware use, which could be caused by the intensive contacts with southern Europe.

Key words: Prague – Old Town – New Town – Lesser Town – high Middle Ages – hollow glass – window glass – typology – chronology – domestic products – imports – social background of the finds

Obsah

1.	Úvod.....	2
2.	Stručný nástin vývoje domácího sklářství v období vrcholného středověku.....	3
3.	Přehled dějin bádání.....	6
4.	Nálezy skla publikované z Prahy	9
5.	Nálezy skla z výzkumů NPÚ HMP	16
5.1.	Praha 1 – Staré Město, Na můstku 379/I	18
5.2.	Praha 1 – Staré Město, Na můstku čp. 384/I	21
5.3.	Praha 1 – Staré Město, Rytířská čp. 403/I	21
5.4.	Praha 1 – Staré Město, Ovocný trh 1096/I („palác Myslbek“).....	22
5.5.	Praha 1 – Staré Město, Karlova čp. 153/I.....	22
5.6.	Praha 1 – Staré Město, Klementinum čp. 190/I.....	26
5.7.	Praha 1 – Staré Město, Divadelní čp. 322/I	28
5.8.	Praha 1 – Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702	29
5.9.	Praha 1 – Staré Město, Dlouhá ppč. 721.....	34
5.10.	Praha 1 – Staré Město, Rybná čp. 682/I	36
5.11.	Praha 1 – Staré Město, Rybná čp. 683/I („OD Kotva“).....	39
5.12.	Praha 1 – Staré Město, Haštalské náměstí čp. 752/I.....	48
5.13.	Praha 1 – Nové Město, Vodičkova čp. 713/II.....	49
5.14.	Praha 1 – Nové Město, Vodičkova čp. 710/II.....	52
5.15.	Praha 1 – Nové Město, Spálená 102/II	53
5.16.	Praha 1 – Nové Město, Palackého 722/II	54
5.17.	Praha 1 – Nové Město, Petrská čp. 1171, 1172, 1173, 1174	55
5.18.	Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí 6/III.....	59
5.19.	Praha 1 – Josefov, Široká čp. 23/V	59
6.	Typologické spektrum skla ve zkoumaném materiálu.....	60
6.1.	Duté sklo	61
6.2.	Postavení importů v nálezovém inventáři.....	66
6.3.	Okenní sklo	71
7.	Vývoj výskytu skleněných nádob	72
8.	Sociální kontext nálezů	74
8.1.	Vypovídací možnosti nálezů skla a jejich omezení	74
8.2.	Sociální okruh uživatelů skleněných nádob.....	76
8.3.	Národnostní složení obyvatel.....	83
9.	Pražské středověké sklo v kontextu českých zemí.....	84
10.	Závěr.....	88
11.	Literatura:	90
12.	Plánové a obrazové přílohy	97

1. Úvod

Studium středověkého skla dnes tvoří nedílnou součást archeologie středověku, přestože se do zorného pole badatelů dostává zpravidla až na sklonku 60. let. Od té doby sice výzkum dějin sklářství významně pokročil, přesto je nadále publikováno jen malé procento nálezů, což zejména platí právě pro Prahu.

Cílem práce bylo vypracování topografie reprezentativních nálezů skel z období vrcholného středověku v Praze a posouzení vybraných souborů s přihlédnutím k sociálně-ekonomickému postavení naleziště. Oporou tohoto záměru se stal zejména materiál z výzkumů Národního památkového ústavu v Praze, který poskytl i mimořádně kvantitativně a kvalitativně bohaté nálezové soubory, datované od konce 13. do 1. poloviny 15. století, na nichž bylo možné sledovat vývoj známý z většiny domácích středověkých měst.

Práce je členěna do dvou základních okruhů. První z nich tvoří katalogová část se zvláštním zřetelem k již zmiňovaným kolekcím skel z depozitářů NPÚ. Druhá část se pokouší, vedle stručného vyhodnocení nálezů z typologicko-chronologického hlediska, o posouzení vypovídacích možností skel pro studium společenského a ekonomického postavení svých uživatelů. Zvláštní pozornost je věnována importům, které umožňují nastínění potenciálních obchodních a kulturních kontaktů dané lokality. Vývoj užívání a oblíbenosti skleněných výrobků v Praze by měl být zároveň zasazen do kontextu českých zemí s přihlédnutím k odlišnostem vývoje v Čechách a na Moravě, zejména pak v Brně, kam díky jeho výhodné poloze na trase dálkových cest, proudilo luxusní zboží z jihoevropských hutí.

2. Stručný nástin vývoje domácího sklářství v období vrcholného středověku

Předtím, než přistoupíme k samotné problematice pražských nálezů, pokusme se alespoň v krátkosti shrnout vývoj skla, resp. sklářské výroby v českých zemích v průběhu vrcholně středověkého období.

Ve 13. století dochází k výrazným změnám ve struktuře českého státu, které ve výsledku představovaly významný krok k tomu, aby se země přičlenila k vyspělým zemím západní Evropy. Charakteristickým jevem se stalo zakládání nových měst a s tím související rozvoj řemeslné výroby. Měšťané se postupně stávají jednou z významných součástí politického života země (Hejdová 2005, 75).

V období od sklonku raného do počátku vrcholného středověku, tedy zhruba od 12. století do roku 1300, se skladba archeologických nálezů skleněných artefaktů začíná podstatně měnit. Oproti předchozímu období výrazně klesá počet drobných ozdobných předmětů, především korálek a do 13. století přežívají pouze skleněné kroužky – prstýnky. Naopak přibývá nálezů dutého skla a dokladů o zasklívání oken (Černá – Frýda – Himmelová 2005, 85). V době vydání publikace Historie sklářské výroby v českých zemích, která odráží stav bádání k roku 2000, byl znám výskyt těchto nejstarších skel na 49 lokalitách (32 českých a 17 moravských). Dnes už je toto číslo nepatrně vyšší.¹ Obecně platí, že nálezy skleněných nádob (30 lokalit) převládají nad množstvím okenního skla (6 lokalit) a skleněných kroužků (21 lokalit). Nejstarší doklady běžného nápojového skla pochází z 12. století. Jde o drobné fragmenty číší s vertikálně taženými kapkami zachycené na dvou lokalitách, v Praze (Draganová 1982, 421) a Staré Boleslavi (Boháčová – Frolík – Špaček 1994, obr. 12). Několik drobných okrajových zlomků blíže nerekonstruovatelné nádoby bylo objeveno také při výzkumu Starého proboštství na Pražském hradě (Boháčová – Frolík – Chotěbor – Žegklitz 1986, 124).

Ve 13. století, zejména pak v jeho 2. polovině, stoupá počet nálezů. Důvodů pro to spatřujeme hned několik. Uvedený jev může souviset se vzrůstající oblibou skleněných výrobků a nesmíme pominout ani zvyšující se nároky na kulturnost stolování. Rozhodujícím faktorem se však stal rozvoj domácí výroby skla, který umožnil zpřístupnění výrobků širšímu okruhu odběratelů (Černá – Frýda – Himmelová 2005, 85). Výrazným impulzem pro rozvoj místního sklářství se staly kolonizační tendence českých panovníků a feudálů ve 13. století.

¹ Jenom z pražského prostředí přibyly nálezy z Týnské uličky na Starém Městě (Podliska 2007; Černá – Podliska 2008, 245) a Sněmovní ulice na Malé Straně (Černá – Podliska 2008, 243).

Tehdy přicházely na naše území malé komunity sklářů, kteří budovali v zalesněných příhraničních oblastech Čech první sklářské dílny. Sklářny, které pro svůj provoz vyžadovaly obrovské množství dřeva, zapříčinily rychlý úbytek lesa v blízkém okolí, což vedlo k posunu výrobních objektů do nových hustě zalesněných poloh. Uprostřed porostů tak vznikaly rozsáhlé holiny vhodné k zakládání dalších, tentokrát zemědělských osad (*Černá – Frýda 2010*, 336).

Počátky sklářské výroby na našem území klademe již k polovině 13. století, což lze doložit jak archeologickými nálezy hutí datovaných keramikou do 2. poloviny 13. století, tak faktem, že v průběhu posledních desetiletí 13. století se na našem území objevují ve stále větším počtu, vedle importovaných nádob zhotovených ze sodných skel, také skla draselno – vápenatá, která považujeme za produkty domácích dílen. K nejstarším známým lokalitám patří především 3 hutě z katastru obce Jilmová, okr. Chomutov, 2 sklárny u Dolního Podluží, okr. Děčín a dále sklárny u Svoru, okr. Česká Lípa a Vlčí Hory, okr. Děčín (*Černá 1994*, 31–32).

Počet skel nalézáných na lokalitách se postupně zvyšuje. Archeologické nálezy z různých míst Prahy, např. z Ungeltu, Klárova a Petrské čtvrti, stejně tak jako z Mostu a Brna nasvědčují tomu, že sklo zůstalo až do sklonku 13. století zbožím vzácným, nicméně již ne natolik, aby se omezovalo pouze na vládnoucí vrstvy (*Černá – Himmelová 1994*, 43).

Typologickou analýzu nejstarších dutých skel často nepříznivě ovlivňují torzovitost a špatný stav dochování. Přesto však můžeme rozlišit několik základních tvarů skleněných nádob, s nimiž se setkáváme v průběhu 13. století. Převládají skla s plastickým dekorem v podobě různě natavených nálepů či vláken. Ze základního tvarového spektra se nejvíce vyskytují nižší číše a lahve doložené v řadě variant. V daleko menší míře jsou zastoupena jednoduchá prostá skla či luxusní nádoby bohatě zdobené zlatem a emaily, objevující se v kontextech konce 13. a počátku 14. století. Ojedinele jsou v archeologických souborech zastoupeny i fragmenty okenních terčíků a vitráží, vážící se na prostředí sakrální architektury. Se zvyšujícím se počtem domácích výrobků zároveň klesá množství nalézáných importů. Zdá se, že tato situace odráží vzestupný trend domácího sklářského řemesla, které brzy dosáhlo úrovně srovnatelné s jinými evropskými výrobními centry, jak po stránce kvantitativní, tak kvalitativní (*Černá 2000*, 58).

V 1. polovině 14. století ještě výrazněji přibývá skleněných nálezů. Soubory skla pocházejí vesměs z výzkumů v jádrech historických měst, zejména Prahy, Brna (*Himmelová 1997*, *Sedláčková 2003*), Mostu (*Černá 2002*), Ústí nad Labem (*Černá 1996*) či Kutné hory (*Lehečková 1975*). Sklo postupně proniká i do středních vrstev společnosti a rozšiřuje se též

typová škála výrobků. Především se objevují vyšší číše s nálepy, které se staly základem pro vznik vúdčího tvaru domácího středověkého sklářství, totiž tzv. číše českého typu (*Černá – Frýda – Himmelová 2005, 92*). Poměrně početně jsou zastoupeny také nízké, nejčastěji soudkovité číše s nálepy či vertikálně taženými kapkami, ojediněle i číšky hladké či zdobené optickým dekorem. Z dalších tvarů pak lze zmínit lahve, buď hladké, nebo plasticky zdobené, výjimečně i konvice a šálky.²

Období 2. poloviny 14. století se nese ve znamení všestranného rozvoje českých zemí pod vládou Lucemburků. Západoevropské kulturní podněty se v českém prostředí odrážejí nejen v architektuře, malířství či sochařství, nýbrž i v hmotné kultuře všedního dne. Tento vývoj pokračuje i na počátku 15. století za vlády Václava IV. Skleněné výrobky typologicky navazují na předcházející období, dochází však k rozvoji plastického dekoru, jenž se nyní projevuje značnou variabilitou. Ve výzdobě též vzrůstá obliba využití modrého skla a optického, šikmo stáčeného dekoru. Charakteristickým tvarem tohoto období se stávají vysoké štíhlé číše, tzv. českého typu, které v archeologických nálezech zcela převažují nad ostatními typy (*Frýda – Himmelová 1994, 73*). Dále se objevují nižší číše zdobené nálepy či taženými kapkami a ve větším počtu i lahve, ať už hladké, s plastickými žebry nebo výjimečně s vnitřním prstencem. Prokazatelně novým tvarem, s kterým se však setkáváme pouze v ojedinělých případech, je specifický tvar lahvovité nádoby, tzv. kutrolf. V několika málo exemplářích se dochovaly též konvice, džbánky či olejové lampy.

Bohaté soubory středověkých skel známe z celé řady českých a moravských měst. Kromě již známých lokalit přibývají nově kolekce z Tábora (*Krajíc 1998, 185–191, obr. 41–45; 2000; 2007*), Opavy (*Sedláčková 2004*) či Olomouce. Ačkoliv kvantita i kvalita nálezů jsou ovlivněny současným stavem bádání, je zřejmé, že rozšíření skla nebylo determinováno pouze celkovým stavem domácí ekonomiky, nýbrž záviselo na řadě dalších okolností, mezi něž musíme započítat i faktory lokálního charakteru, jako byla obliba skla v daném regionu či specifický vkus odběratelů (*Černá – Frýda – Himmelová 2005, 94*).

Vzrůstající počet nálezů v městském i hradním prostředí je dokladem stoupající produkce domácích sklářských dílen. Z tohoto období známe především sklárny v okolí

² V tomto směru je unikátní soubor skla z Brna, Mečové ulice. Mimo jiných nálezů poskytl pozůstatky konvice s bohatou plastickou výzdobou, číšky s optickým dekorem, misky, tzv. poutnické lahve či lahve s vnitřním prstencem (*Černá ed. 1994, 54–57, č. 32–39*). Místo původu většiny nálezů však neznáme. V Brně lze přítomnost značného množství importů vysvětlit čilými obchodními styky s jihem Evropy. Olomouc, která leží severněji, již vykazuje v archeologickém inventáři podstatně menší zastoupení výrobků jižní proveniencí (*Černá – Frýda – Himmelová 2005, 92*).

Moldavy, okr. Teplice³ ležící na hřebenech Krušných hor (Černá 2005, 112) nebo huť u obce Doubice, okr. Česká Lípa, v Lužických horách (Černá 2003b).

Ve 2. polovině 15. a počátkem 16. století výroba skla v českých zemích stagnuje a jeho výskyt postupně klesá. K novému oživení dochází až v polovině 16. století s příchodem sklářských rodin ze saské části Krušných hor, jehož impulzem se stalo výrazné zvýšení cen dřeva na německé straně. Tito skláři, zakládající si své dílny nejen v tradičních horských oblastech, nýbrž i v zalesněném vnitrozemí, však již pracují na základě jiných kulturních i technologických podnětů, náležejících do období renesance (Černá – Frýda 2005, 125).

3. Přehled dějin bádání

Počátky souborného studia dějin středověkého sklářství na našem území jsou spojeny s osobností K. Hetteše. Byl to právě on, kdo do české literatury uvedl vysoké štíhlé číše s nálepy, tzv. českého typu (Hetteš 1959). Kromě typologie skleněných nádob se zabýval i technologií výroby. Ačkoliv pracoval s dobovou pramennou základnou, řada jeho poznatků a hypotéz z 50. a 60. let byla pozdějšími výzkumy potvrzena. Jednalo se zejména o názor, že domácí sklářská produkce se rozvíjela v souvislosti s kolonizačními tendencemi českých panovníků a feudálů již v průběhu 13. století (Černá 2005, 76). V lesnatých a dosud neobydlených oblastech byly zakládány malé sklárny, které zde nacházely dostatek základních surovin pro své fungování. Svou domněnku opíral o názvy obcí zmiňovaných ve 13. a 14. století, které ve svém názvu nesou odkaz na možnost starší sklářské výroby (Hetteš 1958, 7).

V souvislosti s rostoucí pramennou základnou se skleněnými artefakty začínají v 60. letech zabývat také archeologové středověku. Pro studium typologie domácího středověkého skla měla zcela zásadní význam práce D. Hejdové a B. Nechvátala, zpracovávající v kontextu evropského sklářství plzeňské nálezy z jímky v Solní ulici, datované do časového horizontu od sklonku 14. do 1. poloviny 15. století (1967). Mimo typologicko–chronologického rozboru skla s řadou domácích i zahraničních analogií, doplnili publikaci i o výsledky spektrální analýzy použité skloviny.

Intenzivní odkryvy v jádrech historických měst, zejména Mostu, Prahy, Opavy, Plzně či Kutné Hory, přinesly v následujících letech řadu nových poznatků. Roku 1977 tak byla v rámci Československé společnosti archeologické ustavena skupina odborníků, soustřeďující

³ E. Černá hovoří o tzv. moldavském okruhu, jehož počátky výroby datuje do závěru 14. století. Patří sem celkem šest skláren v okolí obce Moldava a dvě na území dnešního Saska (2005, 112).

vedle profesionálních archeologů též regionální badatele se zájmem o historii sklářské výroby. Počáteční zaměření na studium sklářské produkce 13. až 15. století se postupně rozšířilo i na období pravěku a mladší nálezy raného novověku (*Černá – Frýda 2010*, 338–339). Kromě nálezů z městských center se v menší míře objevují i soubory z opevněných sídel. Jedním z nich je i studie E. Černé, která podrobně zpracovává skleněné artefakty z Hrádku v Kutné Hoře, datované do průběhu 14. století (*Lehečková 1974*). Z tohoto období lze jmenovat i publikaci souborů středověkého skla, pocházející z archeologických výzkumů uskutečněných v Plzni v předchozích deseti letech (*Frýda 1979*). Autor pojal zpracování nálezů formou materiálové práce, která by ostatním archeologům poskytla přehled analogického materiálu. Studii o skle vrcholného středověku v západních Čechách doplňuje vyhodnocení skleněných nálezů ze studny v Mincovní ulici v Chebu (*Šebesta 1979*).

Postupně se činnost odborné skupiny začíná orientovat i na postupy domácí výroby skla a s tím související lokalizaci středověkých skláren, o jejichž existenci dříve svědčily pouze nepočetné prameny písemné⁴ a toponomastické povahy. Na potřebu systematických výzkumů středověkých sklářských lokalit poukázala již na sklonku 50. let D. Hejdová v souvislosti s publikací výsledků archeologického výzkumu u Sklenařic nad Jizerou (*1959*). S jejich výzkumem se začíná koncem 70. let, kdy se uskutečnily první etapy zjišťovacího odkryvu zaniklé sklárny v katastru obce Moldava, okr. Teplice (*Černá 1980*). Teprve však na počátku 80. let vznikly podmínky umožňující provádění archeologických výzkumů ve větším měřítku. Velké terénní úpravy související s novou výsadbou lesa v Krušných horách představovaly ohrožení pro pozůstatky zaniklých skláren a přinášely tak s sebou nutnost přítomnosti archeologů. Právě tehdy se podařilo ve vrcholových partiích hor objevit pozůstatky skláren z časového rozpětí od 2. poloviny 13. až po polovinu 15. století (*Černá 2003c*, 81). V tomto období byly objeveny sklárny v okolí obce Jilmová, okr. Chomutov či další polohy v okolí Moldavy. Až po polovině 80. let se pozornost badatelů obrací i k dalším horským oblastem v severních Čechách, zejména pak k Lužickým horám, se podařilo zachytit sklárny v okolí obce Svor, okr. Česká lípa, Vlčí Hora, okr. Děčín či Dolní Podluží, okr. Děčín (*Černá 2000*, 33–34).

Stav pramenné základny dostupné na počátku 80. let shrnuje studie E. Černé, D. Hejdové, F. Frýdy a P. Šebesty publikovaná ve sborníku „Archaeologia historica“, kde autoři

⁴ Ve 14. a na počátku 15. století je v Čechách doloženo písemnými prameny 9 sklářských hutí. Rozmístěny byly v lesnatých pohraničních oblastech na Šumavě, v Krušných horách, v části severních Čech a Krkonoších (*Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983*, 260).

na závěr přikládají soupis všech šedesáti známých lokalit středověkého skla v Čechách (Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983). V následujících letech se počet nálezů dále významně rozrůstá. K již známým lokalitám přibyly nálezy z výzkumů v Táboře, Litoměřicích, Chrudimi či Ústí nad Labem (Černá – Frýda 2010, 340). Počet lokalit i skladba jejich obyvatel doložitelná písemnými prameny postupně prokázaly, že skleněné nádoby nepředstavovaly ve vrcholně středověké společnosti výroby luxusního charakteru, jak bylo dříve předpokládáno. 80. a 90. léta též přinesla četnější doklady výskytu skel ještě před polovinou 13. století, jejichž problematiku posléze shrnula E. Černá (2003).

Na Moravě se otázkou sklářství raného až pozdního středověku zabývala především Z. Himmelová. Roku 1990 zhodnotila stav a perspektivy výzkumu středověkého skla z Brna a během let publikovala soubory z Příbic (Himmelová 1979), Konůvek (Himmelová 1990) či Melic (Himmelová 1997b). Zpracovala též nálezy dutého a okenního skla, skleněných předmětů a případných dokladů tavby skla ze slovanského hradiska v Mikulčicích (Himmelová 1995, 2001) a zabývala se možnostmi raně středověké sklářské výroby i na dalších lokalitách (Himmelová – Měřínský 1987).

Od počátku 90. let jsou dílčí výsledky výzkumu skel publikovány také na stránkách sborníku s názvem „Historické sklo. Sborník pro dějiny skla“, který taktéž vydává odborná skupina (Černá – Frýda 2010, 339). Nebývalé množství a tvarová i výzdobná variabilita artefaktů získaných při archeologických odkryvech vedla členy sklářské odborné skupiny k myšlence uspořádat rozsáhlou celostátní výstavu, realizovanou roku 1994. Vzhledem ke svému významu byla akce doprovázena vydáním katalogu, který mimo prezentace nálezů a soupisu nalezišť přinášel souhrn tehdejšího stavu bádání o sklářském řemesle v období vrcholného středověku (Černá ed. 1994).

Výrazným počinem po roce 2000 je zpracování skleněných nálezů ze starších výzkumů plochy za domem čp. 226 v Mostě (Černá 2002), jehož výsledky jsou prezentovány v odborné publikaci, obsahující detailní rozbor celého nálezového fondu (Klápště ed. 2002). Výsledkem projektu „Historie sklářské výroby v českých zemích“, na kterém se podílel početný tým sklářských odborníků různých profesí, je stejnojmenná publikace (Drahotová ed. 2005, Kirsch ed. 2003), zaměřující se na vývoj sklářských technik od pravěku po současnost.

Na práci Z. Himmelové navázala H. Sedláčková, jež se zabývá moravskými nálezy skla (2003, 2004, atd.) a v současné době připravuje vyhodnocení souborů středověkých skel z archeologických výzkumů v historickém jádru města Brna. Významné jsou též práce R. Krajíce z jihočeského prostředí (Krajíc 1998, 2000, 2007). Mimo dutého skla se pozornost

badatelů postupně obrací i k prostému okennímu sklu. Na drobnější práce z jednotlivých lokalit navazuje souhrnná studie E. Černé, jež zpracovává nálezy z širokého časového období od raného až po vrcholný středověk (2004).

Po dokončení výměny lesních porostů v Krušných horách klesla intenzita prospekční činnosti na minimum a zvýšila se až koncem 90. let. Archeologicky byla prozkoumána sklárna v okolí Doubice, okr. Česká Lípa. Terénní aktivita se však omezuje spíše na povrchové průzkumy. Jedním z posledních objevů je lokalita na katastru obce Výsluní, okr. Chomutov, kde se podařilo lokalizovat polohy tří nových skláren (Crkal – Černá 2009). Relativně hustá síť je doložena i v jižních Čechách (Fröhlich 1996). Oproti tomu poznatky o moravském sklářství ustrnuly v podstatě na informacích shromážděných na konci 19. století a později se rozšířily jen nepatrně (Sedláčková 2010, 359).

Ačkoliv výzkum českého středověkého sklářství výrazně pokročil, stále je publikováno jen malé procento nálezů. I tak je však obecně uznáván přínos skel při poznávání hmotné kultury „všedního dne“. Je zřejmé, že sklo tvořilo nedílnou součást středověké hmotné kultury s širokou výpovědní hodnotou, poukazující na sociální úroveň naleziště a v některých případech i možnost obchodních a kulturních kontaktů dané lokality (Černá – Frýda 2010, 339).

4. Nálezy skla publikované z Prahy

První nálezy skla z území Prahy pocházejí z konce 19. století. Roku 1893 byly při bourání domu U kamenné panny na rohu Benediktské a Rybné ulice na Starém Městě objeveny 2 vysoké píšťalovité číše s drobnými nálepy a podobný nálezy byl učiněn také v Růžové ulici. Prvním, kdo se číším věnoval, byl F. X. Harlas, jehož publikace však postrádá bližší okolnosti nálezů. Ve 30. letech se nálezem zabýval i F. Rademacher, který je však pokládá za produkty německých skláren na jihovýchodě Německa (Rademacher 1933, 110). K. Hetteš číše považoval za domácí výrobek, jehož inspirační zdroje lze hledat v oblasti Blízkého východu (Hetteš 1959, 45). Konkrétně se jednalo o nálezy z hradu Montfort⁵, náležející řádu německých rytířů. Právě jejich prostřednictvím se měla do střední Evropy dostat znalost orientálního sklářství. S existencí řádu spojuje také zřizování sklářských hutí na našem území, stejně tak jako většinu ve své době známých nálezů skleněných nádob.

⁵ Roku 1229 se hrad Montfort stal hlavním sídlem řádu a zůstal jím až do 12. června 1271, kdy byl dobyt sultánem Melekem ed Dhabir Bibarsem a z jeho příkazu pak zbořen. Po ztrátě Akky bylo sídlo řádu přeneseno do Benátek a odtud roku 1309 do Malborku (Hetteš 1958, 46).

Další etapu studia odstartovaly výzkumy I. Borkovského na Pražském hradě ve 30. letech 20. století. Ve výplni studny, odkryté při stavebních úpravách u brány poblíž Bílé věže, byl roku 1937 objeven bohatý soubor archeologického materiálu tvořený zejména zlomky keramiky, v menší míře též fragmenty skel. Prvořadý zájem vzbudil zejména torzovitě dochovaný pohár s arabským nápisem a „delfiny“ malovaný zlatem a emaily. Od jeho uvedení do vědeckého povědomí mu byla věnována značná pozornost (naposledy Černá – Podliska 2008, 247), proto jej na tomto místě zmíním jen stručně. Podle D. Hejdové (Hejdová – Nechvátal 1967, 439) patří pohár do tzv. aleppské skupiny spadající do let 1250 – 1270, čímž podepírá předpoklad I. Borkovského, který nález spojuje s vládou Přemysla Otakara II., konkrétně se domnívá, že se jedná o dar přinesený poselstvem z Orientu. Interpretací ikonografie živočišného motivu se naposledy zabýval Z. Smetánka (Smetánka 1999, 716), který s konečnou platností vyvrátil obecné označení živočichů jako delfinů.

Zbývající nálezy skla byly povětšinou zmiňovány jen velmi stručně. Až zpracování souboru E. Černou (Černá 1992) ukázalo, že rovněž ostatní zlomky jsou velmi cenné. Jedná se celkem o 65 fragmentů pocházejících z 5 různých celků. Většina zlomků náleží ke spodní části nádoby interpretované s největší pravděpodobností jako láhev na zvonovitě utvářené noze. Tělo je dochováno pouze v několika zlomcích zdobených emailovou malbou. Dochované části zobrazují různé partie orientální architektury s minarety, kombinované s ornamentálním dekorem (Černá 1992, 47). Dalšími, pouze torzovitě dochovanými nálezy byly části lahve a dalších tří blíže neurčitelných nádob. Jejich původ hledá autorka v nejvýznamnějším blízkovýchodním centru sklářské výroby, v Aleppu, odkud jsou známa skla zdobená architektonickými motivy (Černá 1992, 47). Také chemická analýza prokázala, že nálezy patří do skupiny skel sodnovápenatých, jež jsou charakteristická pro oblasti na jihu a jihovýchodě. Charakter souboru ukazuje, že se jedná o luxusní zboží shodné provenience jako známý pohár. Je tedy možné, že nádoby se k nám mohly dostat v přibližně stejnou dobu, případně i stejným způsobem. Hypotézu spojující pohár (příp. celý soubor) s poselstvem na dvůr Přemysla Otakara II. podrobil kritice Z. Smetánka (1999, 721 – 722), příklánějící se spíše k možnosti dálkového obchodu.

Konec 60. let přinesl nálezy rozsáhlých souborů středověkých skel, z nichž většina zůstává zatím nezpracována. Vyjimku tvoří bohaté nálezy z výzkumu na Národní třídě, které stručně publikovala E. Janská (Janská 1977). Roku 1968 proběhl pod vedením H. Olmerové předstihový archeologický výzkum na staveništi budoucího obchodního domu Prior – Máj, nacházející se v proluce na nároží Spálené ulice a Národní třídy. V rámci terénních prací byla

prozkoumána i rozměrná studna ve sklepních prostorách domu čp. 61/II. Z jejího zásypu pocházel velmi bohatý soubor archeologického materiálu. Vedle početných zlomků keramiky, dřevěných věder a jiných organických nálezů se jednalo o mimořádně bohatou kolekci gotického skla čítající více než 3000 zlomků.

Nejpočetněji byla zastoupena kategorie nápojového skla, zejména pak vysoké číše, tzv. českého typu, a to jak pišťalovité, tak kyjovité profilace stěn. výjimečně se setkáváme s fragmenty číší se šikmou kanelurou. Ojedinelý nález představovala číše zdobená drobnými perlovými nálepy a lalokovitě vytahovaným vláknem umístěným přibližně ve střední partii těla. V českém prostředí se jedná o unikátní nález, ke kterému jen obtížně hledáme analogie.

Dalším hojně se vyskytujícím tvarem byly široké číše s vertikálně taženými kapkami a zrníčky zpravidla odlišné skloviny, jež byly v souboru prokazatelně zastoupeny 24 jedinci. Autorka v publikaci souboru nezmiňuje nízké číše s drobnými nálepy, které se v kolekci prokazatelně objevují v několika exemplářích.

Výčet zastoupených tvarů ještě doplňují nečetné zlomky lahví. Celkem se podařilo rekonstruovat na 200 větších částí nádob. Vzhledem k fragmentárnosti materiálu se část nálezů nepodařilo určit. Sklovina byla čirá nazelenalá, příp. s nažloutlým nádechem, postižená různým stupněm koroze. Ve většině případů se mělo jednat o výrobky domácích skláren.

Sociální kontext lokality spojujeme s osídlením novoměstských řemeslníků. Podle E. Janské byl jako majitel domu, k němuž patrně studna náležela, mezi lety 1378 a 1379 uváděn sladovník Kunzlin⁶ a spojitost se sladovnickou výrobou dokládá i nález dvou pecí na sušení obilí ze 14. století. V souvislosti s tím je bohatý nález číší českého typu, o kterých se uvažuje jako o sklenicích na pití piva, obzvláště zajímavý (*Janská 1977*, 150).

V souvislosti se značnou stavební aktivitou v 60. až 90. letech, byl realizován v několika etapách také záchranný archeologický výzkum rozlehlého sídlištního komplexu u románského kostela sv. Petra Na Poříčí. Nejpočetnější nálezy skla pocházejí z první etapy výzkumu uskutečněné pod vedením L. Špačka v letech 1969 – 1974, kdy se podařilo odkrýt v prostoru severně a východně od kostela velkou část vrcholně středověkého sídlištního areálu. Soubor však zatím zůstává nezpracován.

Dále k severu pokračoval výzkum v 1988 – 1990, kdy byla pracovníky tehdejšího Pražského ústavu státní památkové péče a ochrany přírody zdokumentována situace severní části proluky mezi ulicemi Mlynářskou, Samcovou a Petruskou. Součástí zpracování

⁶ D. Hejdová však uvádí, že žádný z majitelů domů není přímo zmiňován jako sladovník a E. Janská pouze předpokládá, že se jednalo o některého z majitelů domů, jejichž profese není zaznamenána (*Hejdová 1977*, 94).

vybraných souborů nálezového fondu, byla též publikace hmotné kultury (*Vařeka – Bureš 1997*).

Do období 13. století spadalo pouze několik zlomků skla. Především šlo o fragment okenního trojúhelníčku, interpretovaného jako součást vitraile. Časově jej autoři řadí do 1. poloviny 13. století. Jedná se o jeden z nejstarších dosud známých nálezů plochého skla v Čechách, který lze nepochybně klást do souvislosti se sakrálním prostředím, konkrétně s kostelem sv. Petra. Obdobně byly datovány i dva skleněné kroužky, jejichž přítomnost v základovém žlabu hrázděného domu naznačovalo jejich užití jako stavební obětiny. Mezi další nálezy patřilo i několik zlomků skleněných nádob.

Z výplně vydřevené odpadní jímky byl získán nevelký soubor dutého skla řazený dle nálezů keramiky do 14. století. Částečně se podařilo rekonstruovat 2 číše s taženými kapkami a nižší soudkovitou číšku se středně velkými nálepy a štípaným vláknem na obvodu dna. Mezi další nálezy patřily terčovitě patky a zlomky stěn zdobené perlovými nálepy, dokládající v souboru přítomnost číší českého typu.

Poslední etapa výzkumu Petrské čtvrti v letech 1992 – 1993 se zaměřila na severní okraj sídliště. Součástí zpracování rozsáhlého nálezového fondu byla i publikace kolekce skla z této etapy výzkumu (*Bureš – Kašpar – Vařeka 2000*).

Skupinu dutého skla reprezentovalo 5 zlomků skleněných nádob, z nichž 3 mohli autoři spolehlivě zařadit do 13. století. Jednalo se o fragmenty číší opatřených hrotitými nálepy, resp. zlomek číše s trojnásobně nataveným horizontálním vláknem. Z kulturních vrstev a zásypů zahloubených staveb pocházely celkem 4 zlomky okenních výplní. Datování nejstaršího z nich spadalo do časového horizontu od konce 12. do počátku 13. století. Hovoříme tak patrně o nejranějším dokladu zasklívání oken v českém prostředí.

Zcela ojedinělým nálezem, jehož nálezové okolnosti řadily do doby kolem poloviny 13. století, byl drobný skleněný předmět oválného tvaru transparentní temně rudé barvy, po stranách nesoucí výrazně patrné stopy štípaní. Funkční interpretaci neznáme, hypoteticky však lze uvažovat např. o zasazení do zdobeného předmětu jako imitace drahého kamene, či součásti vitraile (*Bureš – Kašpar – Vařeka 2000, 24*). Inventář doplňovalo 5 skleněných kroužků datovaných do 1. a 2. poloviny 13. století.

Sídlištní areál tvořil samostatnou část širšího pravobřežního podhradí až do konstituování Starého Města. Místní osídlení bylo tradičně spojováno s německým etnikem, usazeným v sídelním pásu mezi bývalými románskými kostely sv. Benedikta a sv. Petra na Poříčí. Po výstavbě opevnění ve 30. – 40. letech 13. století se sídliště nacházelo cca 0,5 km

za hradbami. Význam lokality určovala mj. geograficky výhodná poloha při brodu přes Vltavu s křižovatkou dálkových komunikací.

Zajímavým příspěvkem ke studiu plochého skla je publikace nálezu malované okenní výplně z Malého náměstí (*Dragoun 2000*). V souvislosti s rekonstrukcí Richtrova domu proběhl v 80. letech na dotčené parcele záchranný archeologický výzkum vedený Z. Dragounem. V zadní partii domu byla prozkoumána zemnice, jejíž existence je na základě keramických nálezů kladena do 1. poloviny 13. století, zatímco její zánik spadá do 3. čtvrtiny 13. století. Ze zásypových vrstev pocházel mimo jiného i zmiňovaný fragment malovaného plochého skla.

Zlomek byl lichoběžníkového tvaru, jeho dvě strany nesly stopy záměrného odštípání do požadovaného tvaru. Lícovou plochu zlomku zdobila dnes již negativní malba, při níž nepokryté plochy vytvářely úponkový ornament zakončený symetrickým sedmilistým motivem a lemovaný listy kapkovitého tvaru. Nález bylo možné spolehlivě interpretovat jako součást skleněné okenní výplně. Patně šlo o torzo okrajové partie skleněné okenní výplně, kde se obdélné části z čírého skla střídaly s patně barevnými nevelkými kruhovými skly⁷. Z. Dragoun klade nález do kontextu s nedalekým kostelem sv. Michala. Zároveň připomenul uvažovanou souvislost s osadou pražských Románů, která by umožňovala hledat užší vztah nalezeného fragmentu okenního skla s oblastí Francie nebo Itálie (*Dragoun 2000*, 15).

Také řada nálezů skla z archeologických akcí v areálu Týnského dvora čeká stále na své zpracování. Vyjimku představuje soubor z výzkumu Muzea hlavního města Prahy v domě U zlatého prstenu, který publikovala E. Černá (*Černá 2008a*).

Jednalo se o 118 kusů převážně dutých skel, pouze jediný zlomek pocházel z okenní výplně. Datování materiálu spadalo do časového rozpětí od poloviny 13. do poloviny 14. století. Nálezy pocházejí jak z kulturních vrstev, tak ze dvou zahloubených objektů, zemnice a studny. Detailní typologicko – morfologický rozbor prokázal, že zlomky přísluší minimálně 18 různým nádobám, z nichž většina byla vyjmuta z výplně studny.

Nejpočetněji zastoupenými tvary byly číše českého typu a číše s vertikálně taženými kapkami (žebry), v menší též nízké číšky s nálepy. Dva drobné okrajové zlomky, jež nešlo pro malé rozměry přiřadit ke konkrétním tvarům, však svou profilací připomínaly nezdobené

⁷ Jako analogie k tomuto motivu uvádí autor vitráže v kostele sv. Alžběty v Marburku z doby kolem roku 1240, z českého prostředí pak okenní skla ze Žebnice (*Dragoun 2000*, 14)

číšky s vyšším cylindrickým tělem, které se v českých a moravských souborech vyskytují pouze ojediněle (*Černá 2008a*, 341)⁸.

Z kulturní vrstvy pocházel zlomek široce vyklenuté hladké stěny opatřené ouškem, jehož fragmentárnost bohužel nedovolovala zjistit bezpečně původní tvar. V úvahu však přicházela buď tzv. poutnická láhev nebo závěsná lampa, přičemž autorka se přiklonila k druhé variantě odkazující na nálezy lamp islámského typu na rozlehlém teritoriu jižní Evropy, od Balkánu až po Francii spadající do časového období od sklonku 12. až po 14. století. Výčet tvarů dutého skla uzavíral jediný prokazatelný exemplář lahve dochovaný ve větším množství hladkých nezdobených zlomků.

Za mimořádně důležitý, obzvláště s přihlédnutím k časovému zařazení souboru, lze považovat nález zlomku okenní destičky ve výplni zemnice datované dle keramického inventáře do poloviny 13. století. Autorka zde vidí možnou spojitost s nedalekým kostelem sv. Jakuba, ovšem vzhledem k okolnostem a prostorovému kontextu nálezu nevyklučuje ani hypotetickou blízkost honosné stavby profánního charakteru (*Černá 2008a*, 340).

V případě kolekce skla z areálu Ungeltu hraje kontext lokality obzvláště významnou roli. Jednalo se o prostor nalézající se v těsném sousedství centrálního tržiště. V porovnání se stejně datovanými nálezy z jiných lokalit, je soubor relativně bohatý počtem nádob i zastoupených tvarů. Vedle převažujících skel domácí proveniencí se v kolekci objevily také produkty cizích skláren.

V rámci zpracování dílčích výsledků výzkumu na Náměstí Republiky byla publikována také část historických skel (*Podliska 2009*) z této oblasti, která bylo možné rozdělit do několika základních částí. Nejstarší ojedinělé nálezy spadají již na přelom 12. a 13. století, ve větší míře se skleněné výrobky vyskytují na přelomu 14. a 15. století, kdy se zde nacházely usedlosti novoměstských měšťanů. Konec středověku přinesl výrazné rozšíření tvarového spektra skleněných výrobků, kdy jednotlivé typy dutých skel tohoto období navázaly na své starší předlohy. Mimo nápojového skla se objevují i výrobky užitkového charakteru.

V nedávné době byly publikovány výsledky výzkumu v Soukenické ulici na Novém Městě pražském, který realizoval Archeologický ústav v letech 1988 a 2000 (*Chytráček a kol. 2009*). Výzkum parcely, spadající do farnosti románského kostela sv. Klimenta, přinesl

⁸ z pražských lokalit lze jmenovat výzkum na staveništi obchodního domu Kotva, jehož zpracování je součástí této práce. Jiný exemplář byl zaznamenán v Brně, Mečové ulici.

mimo jiných dokladů osídlení a hmotné kultury také středně velkou kolekci vrcholně středověkého skla, čítající 396 zlomků (*Chytráček a kol. 2009, 132*).

Naprostá většina nálezů pocházela z výplně odpadní jímky, datované keramikou do 1. poloviny 14. století. Jednalo se vesměs o různé typy nápojového skla. Zastoupeny byly zejména rozličné varianty číší českého typu a v daleko menším počtu též nižší soudkovité číše s hrotitě vytaženými nálepy. Sklovina byla čirá nazelenalá zasažená různým stupněm koroze. Několik číší je až překvapivě málo postiženo korozí, což by mohlo souviset mj. též s chemickou skladbou skla.

Zahloubený objekt náležející dle keramického inventáře do pokročilého 14. století a/nebo 15. století poskytl, kromě již zmíněných tvarů, také zlomky číší s taženými kapkami a zrníčky nejspíše odlišné skloviny. Ze zásypu studny, druhotně používané jako odpadní jímka a datované do širokého časového intervalu 14. až 16. století, pocházely, vedle zlomků běžně se vyskytujících skleněných nádob, také fragmenty plochého skla. Jednalo se o okenní terče a 3 zlomky okenních destiček, které jsou v českém vrcholně středověkém prostředí vzácnější a objevují se zejména v souvislosti se sakrální architekturou.

Typologická skladba zahrnovala v naprosté většině tvary charakteristické pro domácí produkci v období vrcholného středověku bez indicií dálkových importů. Překvapující snad může být, vzhledem k časovému zařazení nálezů, pouze četnost číší českého typu, jejichž výskyt je u nás bezpečně doložen od konce 13. století a ve větší míře se s nimi setkáváme až po polovině 14. století. V souvislosti se zlomky skla z objektů datovaných do mladšího středověku lze připomenout, že z obyvatel tohoto prostoru v poslední čtvrtině 14. století známe řemeslníky zabývající se zejména produkcí potravin a oděvů.

V souvislosti se studiem skla jakožto indikátoru obchodních a kulturních kontaktů byly publikovány také zlomky nádob malovaných emaily, pocházející z archeologických výzkumů na Pražském hradě a v Petřské, Rybné či Celetné ulici (*Černá – Podliska 2008, 241*). Součástí studie byla též zveřejnění části souboru vrcholně středověkého skla z výzkumu J. Čihákové ve Sněmovní ulici čp. 1/III, který zpracovala E. Černá (*Černá – Podliska 2008, 241 – 243*). Kolekce zahrnovala 168 zlomků dutých nádob, které příslušely minimálně 11 jedincům. Tvarově byly zastoupeny zejména rozličné varianty nižších číší zdobených různě velkými plastickými nálepy či vertikálními žebry a ve dvou exemplářích také lahve s vnitřním prstencem. Za ojedinělý nález je považována ornamentálně zdobená číše s malbou emaily a zlatem. Ústředním motivem dekoru byly trojúhelníkovité šikmo členěné erbovní štítky umístěné v pásu po obvodu stěn. Autorka předpokládá, že číše

pocházela snad ze sklářských dílen na Muránu u Benátek. Datování kolekce spadá na přelom 13. a 14. století. Bohatost nálezového souboru indikovala značnou zámožnost tehdejšího majitele, pro niž hovořila též poloha naleziště v místech, která do období husitských válek patřila elitě obce (*Černá – Podliska 2008, 243*).

Spolu s dalšími nálezy skla malovaných zlatem a emaily byl publikován také drobný fragment tvarově neurčitelné nádoby z výzkumu J. Podlisky v Týnské uličce čp. 1064/I. Jedná se o jeden z nejstarších nálezů středověkého skla v Čechách datovaný do 12. století. Čirá sklovina sytě modré barvy nesla nevýrazné stopy rostlinného dekoru a z části dochovaného nápisu. S ohledem na dosavadní stav bádání se autoři přiklánějí k názoru, že by mohlo jít o výrobek z Konstantinopole nebo z dílen ležících v širší oblasti byzantského vlivu (*Černá – Podliska 2008, 251*).

Zvláštní pozornosti se dostalo poháru na nožce s miskovitou kupou zdobenou zlatem a emaily z výzkumu zasypané studny v ulici Na můstku (*Špaček 2000, 9 - 12*). Zpracování celého souboru je součástí této práce.

Povědomí o nálezech středověkého skla z Prahy rozšířila také publikace katalogů z domácích i mezinárodních výstav, kam byla řada artefaktů zapůjčena. Roku 1988 se uskutečnila rozsáhlá výstava v Basileji, kde byly prezentovány některé mimořádné exempláře z Pražského hradu a Starého Města (*Baumgartner – Krueger 1988*) a další nálezy se objevily v katalogu k výstavě „Středověké sklo v zemích koruny české“ (*Černá ed. 1994*).

Nálezy středověkého skla z Prahy publikované v odborné literatuře představují jen zlomek skutečného objemu archeologického materiálu, který zatím čeká na zpracování. Bohaté kolekce skla eviduje zejména Národní památková ústav, v menší míře také Muzeum hlavního města Prahy a Archeologický ústav AVČR. Spíše drobné soubory pocházejí z výzkumů společnosti Archaia. Několik nálezů skleněných nádob z období vrcholného středověku se nalézají také ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

5. Nálezy skla z výzkumů NPÚ HMP

Nejpočetnější soubory vrcholně středověkého skla pocházejí z archeologických výzkumů Národního památkového ústavu v Praze. Nárůst zdejší pramenné základny spojujeme s velkými záchrannými výzkumy probíhajícími na území pražské památkové

rezervace od konce 60. let 20. století. V současné době NPÚ eviduje 24 lokalit s nálezy středověkého skla, datovaného do širokého časového úseku od 12. do konce 15. století.

Z dosavadních poznatků se zdá, že vývoj výskytu skel v Praze odpovídá trendu, který bylo možné sledovat v řadě měst Čech a Moravy. Zatímco do 2. poloviny 13. století se s nálezy skel setkáváme spíše výjimečně, od přelomu 13. a 14. století se jejich počet zvyšuje a v průběhu 1. poloviny 14. století kontinuálně narůstá. To ukazuje na postupně vzrůstající oblibu skla a též na jeho větší dostupnost pro širší okruh odběratelů. Nejčastější zastoupení skleněných artefaktů, odrážející se i ve velikosti souborů, pozorujeme od 2. poloviny 14. do 1. poloviny 15. století. Usuzujeme, že výrobky ze skla představovaly běžně přístupné zboží, objevující se i v domácnostech středního řemeslnického obyvatelstva. Na konci 15. a počátku 16. století zaznamenáváme výrazným pokles výskytu dutého skla.

Nejranější výskyt skleněných nádob v prostoru Starého Města pražského spadá do horizontu 12. století. Jedná se o již zmiňované zlomky číší z Konviktské ulice a Týnské uličky, jež spojuje mj. to, že představovaly ojedinělé nálezy skla na dané lokalitě. Zatímco první klademe snad do souvislosti s železářským výrobním okrskem odhaleným v rámci výzkumu v areálu bývalého jezuitského Konviktu (*Draganová 1982, 421*), druhý náleží svou polohou do bezprostředního zázemí centrálního tržiště.

Z období 2. poloviny 13. až počátku 14. století pochází některé nálezy z rozsáhlého výzkumu sídlištního komplexu při kostele sv. Petra na Poříčí nebo z Rybné ulice na Starém Městě. Časově sem spadá také kolekce skla ze Sněmovní ulice na Malé Straně, kterou zpracovala E. Černá. Do širšího období kolem přelomu 13. a 14. století řadíme kvalitativně mimořádně bohatý soubor skla ze studny v ulici Na můstku a nálezy z Karlovy ulice.

Již zmiňovaný archeologický výzkum na staveništi obchodního domu Máj na Národní třídě přinesl nebývale početnou kolekci skleněných artefaktů z 2. poloviny 14. století až počátku století následujícího. Obdobně datujeme i další nálezy z Nového Města, zejména Vodičkovy ulice, ale i menší soubory z Palackého, Spálené nebo Rytířské ulice. Jedná se o lokality, které spojujeme s obyvatelstvem zabývajícím se řemeslnou výrobou.

Do stejného časového horizontu, ale podstatně odlišného sociálního kontextu, spadá rozsáhlý soubor skla ze studny v areálu zaniklé komendy řádu německých rytířů, objevený při stavbě obchodního domu Kotva na náměstí Republiky.

Do 1. poloviny 15. století pak řadíme nálezy z Haštalského a náměstí a Benediktské a Dlouhé ulice, stejně tak jako drobný soubor z Klementina.

5.1. Praha 1 – Staré Město, Na můstku 379/I

Okolnosti výzkumu

Roku 1971 provádělo tehdejší Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (dnes NPÚ HMP) záchranný archeologický výzkum zasypané studny v ulici Na Můstku, nalézající se v bloku domů mezi ulicemi Provaznickou a Rytířskou. Z výplně studny pochází, kromě velkého množství keramických zlomků, také mimořádně cenná kolekce vrcholně středověkého skla.

Klasifikace nálezů

Jedná se o středně velký soubor čítající přibližně 293 skleněných zlomků. Dle keramického inventáře bylo možné skleněné nálezy rámcově datovat do období od sklonku 13. do 1. poloviny 14. století. Tvarově jsou zastoupeny zejména různé varianty nápojového skla. Početně převažují vysoké číše, tzv. českého typu, jejichž přítomnost v souboru dokládají zejména charakteristické terčovité patky. V menší míře se objevují také fragmenty stěn zdobené stáčenými perličkovitými (Tab. 3: 7), ojediněle i srpečkovitými nálepy (Tab. 3: 4, 5), jež však pro jejich nevelké rozměry nemůžeme přiřadit k žádným ze známých tvarových variací. Celkem se podařilo rozeznat minimálně 9 různých jedinců. Ke stejnému tvaru (snad II.16, dle Černá – Frýda – Himmelová 2005, 89) patrně náleží také 4 zlomky těla číše zdobené mačkanou páskou a klikatkovitě natavenými vlákny (Tab. 3: 8). Použití plastického dekoru v podobě různě natavovaných vláken se v domácím prostředí vyskytuje poměrně vzácně. Nejbližší analogií tomuto neobvyklému nálezu snad může být torzo číše z Plzně, Pražské ulice datované až na přelom 14. a 15. stol. (Frýda 1990, 64, obr. 4). V Praze jsme se s podobnou výzdobou setkali v souboru z archeologického výzkumu v Benediktské ulici⁹.

Širokou, vnitřně diferencovanou skupinu představují malé číše s nálepy, objevující se od 13. století na rozsáhlém území střední a jižní Evropy (Černá 2003, 52). V našem souboru jsou zastoupeny zejména nižší číše s rozevřeným ústím, které od kónického těla odděluje tenké horizontálně natavené vlákno (Tab. 2: 1, 2). Jejich stěny bývají zdobeny hrotitě vytaženými nálepy různých velikostí. Vpíchnuté dno je na obvodu ovinuto štípaným vláknem (kat. I.1. dle Černá – Frýda – Himmelová 2005, 86). Sklovina byla čirá nazelenalá s lehce nahnědlým či našedlým zbarvením a potažena pouze slabým korozním, příp. iridizujícím povlakem. Dotčené fragmenty pocházejí ze 2 různých jedinců. Do stejné kategorie lze zařadit

⁹ V tomto případě se však jednalo o drobné fragmenty zdobené patrně pouze mačkanou páskou, náležející k variantě číše II. 17.

i zlomky dvou číší s nízkým rovným ústím a horizontálně nataveným vláknem na předělu s nevýrazně soudkovitým tělem. Podél dna bylo ovinuto štípané vlákno (Tab. 3: 1). Ojedinelým nálezem jsou zlomky stěny číše/poháru se spirálovitě natavenými vlákny (Tab. 3: 2). Sklovina byla druhotně opakní šedohnědá postižená vysokým stupněm koroze. S největší pravděpodobností se jedná o produkt sklářských dílen mimo naše území. Obdobný dekor lze pozorovat na poháru z Wormsu (*Baumgartner 1987*, 38), jeho místo původu je však také neznámé.

Zcela mimořádné postavení pak zaujímá pohár na nožce, zdobený emailovou malbou se zbytky zlacení (Tab. 1: 1). Výzdoba se soustřeďuje na miskovitou kupu poháru, která je symetricky rozdělena třemi stejnými znaky, mezi nimiž jsou umístěny figurální motivy v podobě baziliška a 2 jezdců na koních. Zbývající plocha je vyplněna vegetabilním ornamentem a uprostřed dna je stylizovaný rostlinný dekor. To vše bylo původně doplněno zlatou kresbou (*Špaček 2000*, 9). Jedná se nepochybně o import, jehož původ přičítal L. Špaček západoevropskému prostředí, nejspíše dílnám na Muranu u Benátek¹⁰. V nedávné době byla obnovena diskuse týkající se provenience nálezů skla zdobeného zlatem a emaily (*Černá – Podliska 2008*). Ukazuje se, že stejné místo původu má také zlomek nádoby z Rybné ulice v Praze a torzo číše s motivem pelikána krmícího mláďata pocházející z hradu Křivoklát. V současnosti se předpokládá, že rozhodující část malovaného skla se k nám dostávala dálkovým obchodem, čemuž napovídá i rozmístění většiny známých pražských nálezů do prostředí spojeného s aktivitami cizích obchodníků (*Černá – Podliska 2008*, 252). V tomto kontextu lze naši lokalitu zařadit do zázemí staroměstského tržiště a celnice v prostoru Týnského dvora (tzv. Ungeltu).

Další skupinu nálezů představovaly lahvovité tvary, objevující se v minimálně třech exemplářích. Z výrazně fragmentárně dochovaného materiálu bylo možné rekonstruovat torzo lahve s vertikálně natavenými žebry (*Černá 1994*, 53–54). Čirá sklovina s růžovohnědým nádechem byla překvapivě málo postižena korozí. Ze stejného kontextu pochází také zlomky menší lahvovité nádoby s výrazně klenutými stěnami a obdobnou výzdobou i charakterem skloviny. Vzhledem k charakteru obou předmětů lze předpokládat, že se jednalo o výrobky cizích skláren, jejich bližší lokalizaci však neznáme. Srovnatelný nález datovaný do období kolem poloviny 13. století, s širokým nízkým tělem zdobeným

¹⁰ Obdobný exemplář, jehož bližší nálezové okolnosti nejsou známy, se nachází ve sbírkách muzea v Basileji. Jelikož se dochovala pouze kupa poháru, byl nález dlouhou dobu považován za misku. Figurální motiv zde znázorňuje mužskou postavu v modrém poli se zlatými hvězdami, jemuž u nohou leží lev (*Baumgartner – Krueger 1988*, 158 – 159, 118). Jako miska byl též publikován nález z Londýna, vzhledem k okolnostem však lze předpokládat, že se jednalo o kupu poháru zdobenou zlatem a emaily (*Baumgartner – Krueger 1988*, 158, 117). Pohár z ulice Na můstku tak patrně představuje jediný kompletně dochovaný exemplář svého druhu.

řídkým plastickým žebrováním známe z Brna, Kozí ulice¹¹. Vzhledem k ojedinělosti nálezu v českém prostředí jej Z. Himmelová spojovala s oblastí Porýní či severní Itálie (*Himmelová 1991*, 14). Další obdobně datovaný exemplář je v současnosti znám již pouze ze Žatce (*Černá 2008b*). Mladší žebrované lahve, spadající do 2. poloviny 14. a průběhu 15. století, které známe např. z Mostu či Plzně však již lze považovat za domácí výrobek.

Dalším tvarem, který bylo možné alespoň částečně rekonstruovat, bylo torzo dvojkónické lahve s vnitřním prstencem (varianta III.3 – Obr. 1). Láhev měla válcovité tělo odsazené vnitřním dutým prstencem od horní části, jejíž profilace se nám však nepodařilo s jistotou určit. Sklovina byla čirá nazelenalá lehce zabarvená do hněda se slabým korozním povlakem. Jedná se o poměrně široce rozšířenou kategorii nálezů, která se v českém prostředí objevuje od 2. poloviny 13. století. Lahve s vnitřním prstencem se vyskytují ve více variantách po celé období vrcholného středověku a na německém území přežívají až do renesance (*Černá 2003*, 54). Z pražských lokalit lze zmínit obdobně datované nálezy z archeologických výzkumů v areálu Týnského dvora (*Černá 1994*, 57; *Černá 2008a*, 339), další exempláře jsou známe z Mostu (*Černá ed. 1994*, 57, 58, Abb. 41, 42), Brna (*Černá ed. 1994*, 58, Abb. 43) či Olomouce. Zatím nelze s jistotou určit místo jejich původu, avšak lze se domnívat, že se jedná spíše o výrobky vizích skláren.

Část nálezů se, vzhledem k fragmentárnosti sledovaného materiálu či vysokému stupni koroze, nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám.

Vyhodnocení

Ačkoliv je počet skleněných zlomků zdánlivě nevelký, jedná se o mimořádně zajímavý a kvalitativně bohatý soubor. Obsahuje pozůstatky minimálně 18 nádob, což je vzhledem k jeho časovému zařazení a ve srovnání s jinými městskými lokalitami poměrně vysoký počet. Zarážející je též tvarová variabilita zastoupených exemplářů a vysoká kvalita použité skloviny. Původ většiny nálezů je nutno hledat mimo naše území. Analýza souboru zároveň indikuje příslušnost lokality, nalézající se v zázemí Staroměstského náměstí, k nejvyššímu sociálnímu prostředí.

¹¹ Oba nálezy spojuje jak způsob provedení plastického dekoru, tak kvalita skla a jeho zbarvení (*Drahotová a kol. 2005*, 88), nicméně tvarově se výrazně liší.

5.2. Praha 1 – Staré Město, Na můstku čp. 384/I

Okolnosti výzkumu

Roku 1973 se v souvislosti s rekonstrukcí ulice Na můstku uskutečnil pod vedením H. Ječného stavebně historický průzkum v areálu domu čp. 384/I. Dnešní objekt vznikl roku 1797 spojením dvou původně samostatných domů. Na místě levého se pravděpodobně již ve 13. století nacházel věžový dům, z něhož se do současnosti zachoval pouze sklep. Vpravo stojící budova měla patrně také gotický základ (*Vlček a kol. 1996, 277*).

Charakteristika souboru

Ze zdiva před domem pochází 14 zlomků dutého skla. Jedná se výhradně o fragmenty číší, zejména pak vysoké exempláře tzv. českého typu, avšak vzhledem k fragmentárnosti materiálu se nepodařilo určit, o jakou tvarovou variantu se jedná. Jejich přítomnost v souboru dokládají také části charakteristických terčovitých patek. Stěny číší nesly plastický dekor v podobě srpečkovitých nálepů. Celkem bylo možné rozeznat minimálně 3 různé jedince. Původně čirá sklovina byla nyní vlivem korozních procesů silně rozesklena a zbarvena do hněda. Vzhledem k absenci doprovodného keramického materiálu nelze soubor datovat přesněji než do období vrcholného středověku.

5.3. Praha 1 – Staré Město, Rytířská čp. 403/I

Okolnosti výzkumu

Roku 1975 se uskutečnil drobný záchranný archeologický výzkum vyvolaný rekonstrukcí inženýrských sítí v okolí ulice Rytířská, jehož vedením byli pověřeni H. Ječný a Zv. Dragoun.

Charakteristika souboru

Z výzkumu pocházel drobný soubor vrcholně středověkého skla čítající 35 zlomků. Jedná se výhradně o fragmenty dutých nádob, mezi nimiž převažují zejména drobné zlomky číší českého typu. Vzhledem k fragmentárnosti materiálu se však nepodařilo určit, k jaké tvarové variantě náleží. Stěny nesly plastický dekor v podobě velmi drobných srpečkovitých nálepů v kombinaci s horizontálně nataveným vláknem.

Některé zlomky se vzhledem k jejich malé velikosti či stupni koroze nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám. S největší pravděpodobností je však jednalo o číše nižších

tvarů. Sklovina byla původně čirá, lehce zbarvená do zelena, nyní však již zasažená korozí. Zkoumané fragmenty pocházejí minimálně z osmi různých nádob. Datování souboru spadá rámcově do období vrcholného středověku.

5.4. Praha 1 – Staré Město, Ovocný trh 1096/I („palác Myslbek“)

Okolnosti výzkumu

Roku 1992 se uskutečnil pod vedením Z. Dragouna a M. Trymla předstihový archeologický výzkum na ploše sedmi historických parcel na Ovocném trhu. Celý prostor se vyznačoval výrazným narušením terénu recentními zásahy. V severní části zkoumané plochy byly částečně odkryty pozůstatky gotické zástavby Havelského Města a v jejích nepodsklepených částech a také jižně od nich se dochovala torza historických terénů, zejména nejstarší předlokační horizont 12. a počátku 13. století. Z dalších dokladů středověkého vývoje lokality lze zmínit ještě zahloubené objekty, především studny a odpadní jímky, jejichž definitivní zánik spadá až do novověkého období (*Dragoun – Tryml 1995, 241*).

Charakteristika souboru

Z celého výzkumu pochází pouze ojedinělý zlomek středověkého skla, jehož datování spadá na základě doprovodného keramického inventáře do 14. století. Jedná se o fragment vpíchnutého dna blíže neidentifikovatelné nádoby, postižený silnou důlkovou korozí. Vzhledem k přítomnosti studní a odpadních jímek na zkoumané ploše, tedy prostředí vhodného k dochování skla, je absence těchto nálezů značně překvapující. Nicméně to lze snad vysvětlit výrazným narušením plochy recentními zásahy.

5.5. Praha 1 – Staré Město, Karlova čp. 153/I

Okolnosti výzkumu

V letech 1974 až 1975 probíhal pod vedením L. Špačka záchranný archeologický výzkum v domě „u Panny Marie“ v Karlově ulici čp. 153/I. V rámci terénních prací byla v zadní části parcely prozkoumána také studna, která poskytla, mimo jiných nálezů, kterým dominovalo velké množství keramického materiálu, také zajímavou kolekci vrcholně středověkého skla.

Od 12. století patřila dnešní Karlova ulice k hlavním komunikacím města. Vybudováním kamenného Juditina mostu kolem roku 1158 se stala nejfrekventovanější spojnici mezi centrálním tržištěm a Pražským hradem. Bohužel první písemné zprávy o objektu čp. 153/I pochází až z 2. poloviny 14. století. Nejstarší zmínka datovaná k roku 1363 uvádí, že dům patřil ševci Volflinovi a po něm roku 1379 nožíři Henslinovi, řečenému „mit der Eichel“, tedy patrně podle nějakého dřívějšího domu nebo obydlí „U žaludu“. Na konci 14. století získal dům Albert Kaczenjeger, taktéž mistr nožířský, který zde žil až do své smrti. Vdova Klára pak dům prodala roku 1415 jeho spolumistru Hanušovi, řečenému Mizel. Jednalo se nepochybně o Němce, který na počátku husitských nepokojů odešel ze země. Obec pak jeho dům konfiskovala a roku 1428 prodala jinému mistru téhož řemesla Janu Zajíčkov¹² (*Tomek 1866*, 74 – 75; *Čarek 1978*, 52 – 54).

Klasifikace nálezů

Z výplně studny pochází středně velký soubor vrcholně středověkého skla čítající 442 zlomků. Dle doprovodného keramického inventáře spadá datování kolekce do časového období od konce 13. do 1. poloviny 14. století. Jedná se takřka výhradně o zlomky dutých nádob, mezi nimiž tvarově převládají rozličné kategorie nápojového skla. Podstatnou část nálezů tvoří zejména nízké číše objevující se v několika základních variantách. Číše s vertikálně taženými kapkami a zrníčky odlišné skloviny jsou zastoupeny několika exempláři různých velikostí. Tělo bývá zpravidla soudkovité s odsazeným miskovitým ústím (I.17), na jehož obvodu je většinou nataveno modré vlákno (Tab. 5: 2, 3). Pouze v jednom případě jsme se setkali s až kyjovitě profilovaným tělem, jež není z morfologického hlediska tolik časté. Srovnatelný nález však známe z poněkud mladšího souboru z Mlynářské ulice (*Vařeka – Bureš 1997*, 149) a další z Národní třídy. V rámci zkoumané kategorie se zdá být v domácím prostředí naprosto vyjímečným úkazem fragment dna zdobený na obvodu štípaným vláknem. Takto utvářenou spodní partii číše s taženými kapkami známe zatím pouze ze Stralsundu (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 228, E21.2.1)¹³. Stejně tak ale může jít i o zlomek dna subtilní lahve s vertikálními žebry. Celkem se podařilo rozeznat minimálně 8

¹² V této souvislosti lze poznamenat, že ve 14. století se část dnešní Karlovy ulice v úseku mezi Husovou a Liliovou ulicí nazývala Nožířská nebo Ševcovská, zatímco partie mezi Husovou a Malým náměstím nesla označení Zlatnická (*Lašťovka – Ledvinka 1997*, 319).

¹³ Autoři se pokusili, na základě nálezů publikovaných v odborné literatuře, zmapovat výskyt číší s taženými kapkami po Evropě. Je zřejmé, že tento tvar byl rozšířen na rozsáhlém území od Moravy přes Čechy, Sasko, Durynsko, Sasko – Anhaltsko, Dolní Sasko, dále hansovní města ve Šlesvicku – Holštýnsku, Meklenbursku – Předním Pomořansku, Západním Pomořansku a východním Prusku až k přístavním městům v Estonsku. Nálezy známe i z Novgorodu či Nizozemí, Finska a Švédska (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 185).

různých jedinců. Ke stejné kategorii nálezů možná náleží také torza spodních částí číší s vpíchnutým dnem ovinutým jedním až několika hladkými vlákny, jež byla zastoupen alespoň 10 exempláři. Původně čirá nazelenalá sklovina byla nyní vlivem korozních procesů potažená opakním hnědavým povlakem a v některých případech zasahovala i do jádra. Otázkou provenience číší s vertikálně taženými kapkami či natavenými žebry se zabývala řada badatelů (naposledy *Haggrén – Sedláčková 2007*, 245 - 246; *Černá 2008a*, 341). Předpoklad jejich domácího původu, objevující se ve starší literatuře, je s jistými výhradami přijímán dodnes. Platí to zejména pro nálezy datované od konce 14. do 1. poloviny 15. století, u kterých není důvod pochybovat, že je jedná o výrobky místních skláren¹⁴. U souborů spadajících do dřívějších časových období tuto jistotu nemáme. H. Sedláčková sice předpokládá, že severočeské sklárny produkovaly tyto číšky již od 2. poloviny 13. století (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 245), jednoznačně však tuto hypotézu nelze prokázat.

V podstatně menším množství se objevují fragmenty nízkých číší s plastickou výzdobou v podobě hrotitě vytažených (Tab. 5: 1) či větších perlových nálepu, které jsou v souboru zastoupeny pouze ve třech provedeních. K uvedené tvarové skupině pak řadíme ještě nepočtené zlomky nádob se štípaným vláknem na obvodu dna.

Vzhledem k datování souboru jistě nepřekvapí početně nevýrazné zastoupení vyšších číší, tzv. českého typu, které se prokazatelně objevily pouze ve dvou exempláři. Jejich stěny zdobily perlové nálepy různých velikostí a horizontálně natavená vlákna kobaltového skla vyznačující rozhraní těla a ústí, resp. patky nádoby (Tab. 4: 1). Fragmentárnost dochovaného materiálu však nedovolovala určit, o jakou variantu se jednalo. Zdá se, že tento tvar je v českých souborech datovaných před polovinou 14. století zastoupen jen vzácně, kromě Prahy¹⁵ jej známe z Kutné Hory – Hrádku (*Lehečková 1975*, 471) či Mostu (*Černá 2002*, 99). Také nález zlomků dvou kyjovitých číší s modrým vláknem na obvodu okraje a optickou výzdobou v podobě šikmých žlábků (II.7) není pro uvedené časové období příliš obvyklý. Do 1. poloviny 14. století lze sice zařadit velice podobné číše z již zmiňovaného výzkumu v Kutné Hoře (*Lehečková 1975*, 476), mnohem častěji se však objevují v pozdějších souborech¹⁶.

Dva subtilní fragmenty okrajových částí, jež nelze kvůli drobným rozměrům s jistotou přiřadit ke konkrétní variantě nádoby, připomínají svým vzhledem nezdobené číšky/poháry

¹⁴ Což potvrdily také archeologické výzkumu v areálech hutí v severozápadních Čechách (*Černá 2003*, 49).

¹⁵ Mimo předchozího souboru z ulice Na můstku se číše českého typu z 1. poloviny 14. století objevily např. také v Soukenické ulici (*Chytráček a kol. 2009*).

¹⁶ Z pražských lokalit lze uvést soubory z výzkumu v areálu bývalé komendy řádu německých rytířů (OD Kotva), na Národní třídě (OD Máj), či v Benediktské ulici, všechny datované do 2. poloviny 14. století.

s cylindrickým tělem (I.15), které jsou v několika exemplářích dochovány v souboru skel z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva a patrně i v areálu pražského Ungeltu (Černá 2008a, 343). Obdobný nález je znám také např. z Norimberku (Baumgartner – Krueger 1988, 156). Jde o tvar, který se v domácím prostředí, stejně tak jako ve střední Evropě objevuje jen výjimečně a jeho původ je nutné hledat mimo naše území.

Jediným zlomkem je zastoupena kategorie plochých skel. Jedná se o nevelký fragment okenní výplně – destičky, potažený silnou opakní vrstvou koroze. S ojedinělými doklady zasklívání oken se v českém prostředí setkáváme již od 11. století (Pražský hrad, Stará Boleslav). I v následujících dvou staletích jsou nálezy okenních skel spíše výjimkou a bývají kladeny do souvislosti se sakrální architekturou (Černá 2004, 30). I v našem případě se jeví možná spojitost s církevním prostředím, v úvahu přichází zejména nedaleký kostel sv. Jiljí. Nelze však ani vyloučit hypotetickou blízkost honosné stavby profánního charakteru vybavené okny se skleněnými výplněmi. Zlomky destiček známe z archeologických výzkumů u kostela sv. Petra na Poříčí (Bureš – Kašpar – Vařeka 2000, 22) či v areálu Ungeltu (Černá 2008a, 339). Jediným ve své kategorii je pak již zmiňovaný fragment malovaného okenního skla z Richtrova domu na Malém náměstí (Dragoun 2000, 13 – 15).

Vyhodnocení

Výzkum prováděný Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody v domě čp. 153/I přinesl celkem 442 skleněných zlomků, datovaných do období od konce 13. do 1. poloviny 14. století. Vzhledem k časovému zařazení souboru se jednalo o tvarově i početně bohatou kolekci vrcholně středověkého skla, obsahující pozůstatky minimálně 23 nádob a také fragment okenního skla. Vůdčí kategorii představovaly rozličné varianty nízkých číší zastoupené nejméně 17 jedinci, dále se ve dvou exemplářích objevily číše českého typu a stejně tak kyjovité číše s optickou výzdobou v podobě šikmých žlábků. Nejisté zůstává určení dvou okrajových částí číšek či pohárů. Z důvodu výrazné fragmentárnosti dochovaného materiálu a vysokého stupně koroze se část zlomků nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám. Poloha domu na jedné z nejexponovanějších tratí středověké Prahy, stejně tak jako charakter kolekce skla dávají tušit, že se jednalo o nadprůměrně situovanou domácnost. Bohužel pro toto období postrádáme relevantní písemné prameny, jelikož první zmínky pochází až z 60. let 14. století.

5.6. Praha 1 – Staré Město, Klementinum čp. 190/I

Okolnosti výzkumu

V květnu roku 2010 se pod vedením J. Havrdy uskutečnil záchranný archeologický výzkum v suterénu pod Zrcadlovou kaplí v areálu Klementina v Praze na Starém Městě. Byla potvrzena bohatá stavební historie a odhaleny novověké a středověké sídlištní aktivity (zděné konstrukce a zahloubené objekty různé funkce). Protože při barokní výstavbě byl vyhlouben pod Zrcadlovou kaplí rozsáhlý sklep, došlo tak již na počátku 18. století k odstranění kompletní partie středověkého nadloží, tj. jak různých objektů a konstrukcí, tak sídlištních vrstev, které se zde uložily od počátku osídlení tohoto místa v raném středověku. Odstraněny byly i svrchní vrstvy podloží. Zkoumány zde tak mohly být pouze nejspodnější partie zahloubených objektů (*Havrda 2011a*).

Nejstarší dochované intaktní situace je možno na základě několika zlomků keramiky s archaicky zduřelým okrajem datovat do 12. století s tím, že v druhotném uložení zde byla nalezena i keramika 10.–11. století (nádoby s kalichovitě profilovaným okrajem). Vrcholně středověký horizont byl zastoupen několika kruhovými jámami interpretovanými jako odpadní (fekální) jímky. Na základě nálezů keramiky z jejich výplně je možno předpokládat, že byly zaplňovány v průběhu 14. století. Do vrcholného středověku náleží i studna vyzděná z břidlicových kamenů, která po zániku své primární funkce sloužila též jako odpadní jímka. K výjimečným nálezům patří dva, až na úroveň spodní vody vyhloubené, pravoúhlé objekty s kamennou konstrukcí, interpretované jako odpadní jímky.

Dle zápisů městských knih staroměstských a s využitím známého plánu Klementina, který vyhotovil rektor Klementinské koleje Jan Miller roku 1710, je možno uvažovat o konkrétnějším umístění jímky v rámci soudobé zástavby.¹⁷ Millerův plán, který by měl zachytit starší topografickou situaci těsně před příchodem jezuitů, publikoval J. Schaller (*Schaller 1796*, 40). Je možno předpokládat, že se jímka nalézala patrně na ploše zadní poloviny parcely jednoho z měšťanských domů. Dle zmíněného plánu by se v tomto prostoru mohl nalézat dům v písemných pramenech poprvé zmíněný k roku 1401, kdy patřil Marku Schotterovi, snad Němci, který utekl po vypuknutí husitské revoluce z Prahy. Objekt připadl obci, která ho prodala za 27 kop Křtěnovi z Hradčan, mistru bečvářskému. Další majitelé domu byli také bečváři (*Čarek 1978*, 35).

¹⁷ Millerův plán, který by měl zachytit starší topografickou situaci těsně před příchodem jezuitů, publikoval J. Schaller (*Schaller 1796*, 40). Jeho přesnost však byla zpochybněna výsledky pozdějších archeologických výzkumů .

Klasifikace nálezů

Uváděný soubor skla se stal zároveň předmětem krátké studie pro časopis *Staletá Praha* (*Havrda – Prokopová – Cílová – Jonášová* v tisku), jejíž příprava pro tisk v současné době vrcholí. Při popisu a vyhodnocení skleněných nádob tak vychátím z obsahu citovaného příspěvku. Archeologický výzkumu přinesl, mimo jiných nálezů, také menší kolekci vrcholně středověkého skla, obsahující 92 zlomků různých typů nádob. Soubor pochází z výplně pravoúhlého břidlicového objektu odpadní jímky a je datován, dle doprovodného keramického inventáře, do širšího časového intervalu od 2. poloviny 14. do konce 15. století, s možným přesahem do následujícího období. Jde převážně o rozličné varianty nápojového skla, zejména pak vysoké štíhlé číše, tzv. českého typu s plastickou výzdobou v podobě perlových, ojediněle též drobných perličkovitých nálepu a horizontálně natavených vláken modré kobaltové skloviny vyznačujících rozhraní těla a hrdla nádoby (Tab. 5: 1, 2). Číše českého typu představují v domácím nálezovém prostředí nejrozšířenější variantu vrcholně středověkého stolního skla a jejich přítomnost v souboru tedy nepřekvapí. V rámci uvedeného tvaru bylo rozlišeno minimálně 7 různých jedinců. Kromě tradičních exemplářů se v horizontu 2. poloviny 14. století podařilo zaznamenat i méně obvyklou variantu (Tab. 6: 2) s plastickým dekorem v podobě vertikálně tažených kapek se zrníčky kobaltového skla (II.18 dle *Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 89, obr. 12), která se ve srovnatelných kolekcích objevuje jen sporadicky.¹⁸

Naproti tomu nižší soudkovité číše s vertikálně taženými kapkami a odsazeným miskovitým ústím se zdají být široce rozšířeným tvarem (Tab. 6: 3, 4). Ve zkoumaném souboru se podařilo rozlišit minimálně 3 různé jedince. Skupinu nízkých tvarů dále zastupují zlomky 5 exemplářů číší s hrotitě vytaženými nálepy (Tab. 5: 3–6, 8), mezi nimiž se objevují i mimořádně subtilní jedinci, s jakými se v domácím prostředí běžně nesetkáváme. Přesnou profilaci stěn nádob však vzhledem k fragmentárnosti materiálu nebylo možné určit. Lze jen spekulovat, že šlo o lehce soudkovitou, v jednom případě snad i mírně kulovitou variantu. Sklovina byla původně čirá lehce nazelenalá, druhotně pak postižená různým stupněm koroze, která v ojedinělých případech zasáhla i jádro.

Mimořádným nálezem je torzo skleněné nádoby, tzv. kutrolfu. Jde o specifický tvar lahve s vícenásobným trubicovitým hrdlem (IV.2). Horní část nádoby je široce klenutá s

¹⁸ V Praze známe tento tvar z archeologických výzkumů v Rybné a Karlově ulici na Starém Městě a dále i z Národní třídy (*Hejdová – Nechvátal – Šedivý 1975*, 536, obr. 5:6) a Klimentské ulice (*Vařeka – Bureš 1997*, 149) na Novém Městě pražském. Z mimopražských lokalit byly publikovány pouze nálezy z Plzně, Sedláčkovy (*Hejdová et. al 1983*, 249, obr. 11) a Rooseveltovy ulice (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 208), dále z Mostu (*Černá 2002*, 105, Tab. 112:8) a patrně i Kutné Hory (*Lehečková 1975*, 475, obr. 4, č. 84).

mírně zúženým ústím, jehož rozhraní zvýrazňuje horizontální vlákno z kobaltového skla. Stěny jsou zdobeny hutním dekorem v podobě dvou pásů girlandovitě natavených vláken, které se střídají s jednoduchými vlákny z modrého skla. Z horní části nádoby vychází pět hrdélek, z nichž čtyři postranní jsou vždy opatřena jedním perlovým nálepem z kobaltového skla. Širší středová trubice zůstává hladká. Ze spodní části nádoby se zachoval pouze náběh na kulovité tělo s pozůstatky horizontálně nataveného modrého vlákna a další plastické výzdoby (Tab. 6: 1). Původně čirá sklovina je nyní vlivem korozních procesů pokrytá opakním povlakem (korozní vrstvou) a zbarvená do šeda. Chemická analýza prokázala, že výrobek svým materiálem náleží do skupiny draselno-vápenatých skel, jež jsou typická pro středověké sklárny v oblasti severně od Alp. Provenienci nálezů s přihlédnutím k použité sklovině, tvaru a charakteru výzdoby lze klást spíše do prostředí domácích dílen. Dle nálezových okolností ve svrchním zásypu odpadní jímky ji lze časově zařadit pouze průběhu 15. století s možným přesahem do následujícího období. Na základě tvaru, výzdoby i použité skloviny se přikláníme k datování nádoby spíše do 1. poloviny 15. století.

Výčet nálezů pak doplňují ještě dva zlomky vnitřní části okenního terče pocházející ze stejného kontextu jako torzo kutrolfu. Část zlomků se vzhledem k jejich drobné velikosti či stupni koroze nepodařilo přiřadit ke konkrétnímu typu nádob.

Vyhodnocení

Vzhledem k drobné velikosti souboru a faktu, že jímka nebyla prozkoumána v úplnosti, zůstává otázka sociálního kontextu nálezů jen obtížně řešitelná. V této souvislosti snad lze připomenout, že mezi zdejšími majiteli domů, je na počátku 15. století zmiňován i Němec Mark Schotter, který Prahu opustil po vypuknutí husitské revoluce. Jeho přítomnost zde bychom snad mohli hypoteticky spojit právě s nálezem kutrolfu, tedy tvaru oblíbeného zejména v německém prostředí.

5.7. Praha 1 – Staré Město, Divadelní čp. 322/I

Okolnosti výzkumu

V letech 1993 až 1994 probíhal pod vedením Z. Dragouna záchranný archeologický výzkum na ploše parcely č. 250 v Divadelní ulici. Nejstarší zachycený horizont osídlení představuje nízké souvrství a kruhové jámy s kalichovitě profilovanou keramikou a hojnými relikty železářské výroby. V polovině 13. století došlo k vybudování staroměstské hradby, která vymezila na západě městskou parcelu. Zkoumaná plocha představovala její zadní část.

V hloubi parcely byl záhy po opevnění vystavěn nevelký opukový domek s dvěma fázemi vstupu, reagujícími na rychlý nárůst terénu směrem k hradbě. Při severním okraji parcely se podařilo zachytit gotickou studnu, druhotně snad používanou jako odpadní jímka (*Dragoun 1995b*, 235)

Dnešní dům „U dvou okounků“ nazývaný též „U Jitřičků“ leží na jedné z nejstarších komunikací, které určovaly půdorys Starého Města. Byla to cesta od zdejších brodů k Vyšehradu, navazující dále na jílovsko–bechyňskou zemskou stezku (*Libal a kol. 1959*, 1). Objekt je prvně připomínavý k roku 1356, kdy zdejší pivovar získal emfyteutickým právem od opata zbraslavského konventu Sčepan čili Stephanus. Později, roku 1408, získává dům pekař Martin Kolyk od Maška z Ovence za 40 kop (*Tomek 1866*, 95).

Charakteristika souboru

Z výplně studny pocházelo mimo jiných nálezů také několik zlomků vrcholně středověkého skla. Jednalo se o 4 drobné fragmenty číše s plastickými šnekovitě stáčenými nálepy. Původně čirá lehce nazelenalá sklovina byla druhotně potažena opakním korozním povlakem. Rámcové datování souboru spadá do 14. století.

5.8. Praha 1 – Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702

Okolnosti výzkumu

V roce 2009 proběhl pod vedením J. Havrdy záchranný archeologický výzkum na parcele č. 702 na nároží ulic Benediktská a Dlouhá v Praze 1 na Starém Městě. Podnětem k provedení akce byl záměr stavebníka MČ Prahy 1 postavit na volné stavební parcele dům s pečovatelskou službou, jehož součástí bylo též vybudování podzemních garáží.

Dlouhá ulice představovala důležitou součást uliční sítě raně středověké Prahy, kdy spojovala lidnatou čtvrť kolem kostela sv. Petra na Poříčí s hlavním tržištěm na Staroměstském náměstí. K raně středověké uliční síti je možno s velkou pravděpodobností přiřadit vedle Dlouhé ulice i východo–západní úsek Benediktské ulice, kdežto její severo–jižní část a Rybná ulice jsou až výsledkem lokační přeparcelace staroměstského území (*Musílek 2009*, 3).

Archeologický výzkum potvrdil bohatou stavební historii místa. V přední části parcely byly prozkoumány značně narušené suterénní prostory, dokládající existenci zděné zástavby z lokační fáze, která je však obtížně datovatelná. Malé lokační jádro z křemenců, snad obdélného půdorysu, bylo situováno v hloubi přední části parcely. Následně, v průběhu 14.

století, patrně kolem jeho poloviny, došlo k vybudování dvoutraktového domu průjezdového typu, který byl dodatečně podsklepen (*Havrda 2011*, 130; *Kovář 2011*).

Sídlištní horizont zkoumaný v zadní části parcely zařaditelný do 2. pol. 13. – 14. století prezentovaly obvyklé objekty jako je studna, jímka, odpadní jámy, doklady lehkých nadzemních dřevěných konstrukcí či potravinářské pece a další obtížněji interpretovatelné objekty. Dále byly prozkoumány lineární zděné konstrukce a objekty dokládající existenci lehčích nadzemních dřevěných konstrukcí, resp. oplocení. Do předlokačního sídlištního horizontu, datovaného vyspělejší keramikou se zduřelou profilací okraje, spadají dva pravoúhlé zahlužené objekty, jeden se vstupní šíjí, interpretované jako suterény dřevohliněných domů. (*Havrda 2011*, 131).

Historii zkoumané plochy na základě archivních pramenů a ikonografie nově zpracoval M. Musílek. V období středověku stály dle písemných pramenů na dané parcele dva domy, čp. 722c a 722d. První z nich, nalézající se ve východní části zkoumané plochy, byl podle dochovaných písemných pramenů mnohem dražší a s největší pravděpodobností také výstavnější (*Musílek 2009*, 23). První písemné zprávy se váží k roku 1400, kdy je jako majitel objektu čp. 722c uváděn rychtářův písař Jakub z Brna¹⁹. Ten vlastnil i vedlejší stavení čp. 722a, kde si zřídil sladovnu. (*Musílek 2009*, 2). Mezi lety 1427 a 1433 pak dům patřil Jakubu Korunkovi.

Dům čp. 722d byl svou polohou orientován do Dlouhé ulice. Prvními doloženými majiteli objektu jsou sladovníci Ebruš (později uveden též jako krčmář) a Ludvík. Vdova po druhém jmenovaném, Kateřina, dům roku 1400 postoupila svému bratru Jakubovi ze Zvíkova a ten jej spolu s blíže neurčenou vinicí vlastnil ještě roku 1406. Mezi lety 1411 až 1427 byl majitelem Jakub řečený Ležka (Lezka), jehož žena dům po jeho smrti roku 1427 dále prodala (*Musílek 2009*, 4). Většina doložených majitelů před rokem 1433 se věnovala vykonávání sladovnické živnosti, nebo krčmářství či pohostinství. S přihlédnutím k poloze domu hned při vstupu do Starého Města pražského, lze uvažovat o možnosti, že se zde nalézala krčma nebo hostinec (*Musílek 2009*, 5).

Klasifikace nálezů

Z archeologického výzkumu v Benediktské ulici pochází mimo jiných nálezů také středně velká kolekce dutého a plochého skla z období vrcholného středověku a novověku. Ve svém souhrnu se jedná o nálezový komplex čítající celkem 349 skleněných zlomků.

¹⁹ před rokem 1408 zřejmě povýšil, protože se uvádí jako podrychtář či místorychtář a roku 1409 již jako rychtář (*Musílek 2009*, 4)

Nejstarší nálezy pochází již z období konce 13. století, markantní nárůst množství skleněných zlomků lze pozorovat v 2. polovině 14. století, které spolu se sklem 1. poloviny 15. století představuje nejpočetnější kategorii. Větší soubory pocházely zejména z odpadních jímek, které obecně představují vhodné prostředí pro dochování skleněných nádob, zatímco kulturní vrstvy poskytly spíše ojedinělé nálezy výrazně fragmentárního charakteru. Jejich drobné rozměry a značný stupeň koroze mnohdy znemožňovaly přiřazení ke konkrétním tvarům.

Ve všech souborech, bez ohledu na dobu fungování však platí, že zlomky nádob výrazně převažují nad okenním sklem. Je zřejmé, že celkový trend výskytu skel v Benediktské ulici zapadá do schématu vývoje sklárství v českých zemích.

Velká kruhová studna, později využitá jako fekální jímka, se nalézala v jižní části zkoumané plochy.²⁰ Kromě jiných nálezů, mezi nimiž se objevuje i větší počet celých keramických nádob, poskytla také zajímavý soubor vrcholně středověkého skla. Nejstarší horizont fungování jímky, spadající dle keramiky do 2. poloviny 14. století, představují zejména zlomky stěn a patek číší různých tvarů a velikostí. Nejčastěji se setkáváme s fragmenty vysokých číší, tzv. českého typu, jejichž stěny jsou zdobeny plastickými nálepy. Jejich přítomnost v souboru dokládají také nálezy charakteristických terčovitých patek, ojediněle s otisky sklářských kleští. Jedná se o typický výrobek českých skláren, se kterým se setkáváme od konce 13. století, ve větším množství se pak objevuje během 1. poloviny 14. století. V souboru jsou ponejvíc zastoupeny číše zdobené šnekovitě stáčenými perlovými (Tab. 7: 3), příp. drobnějšími perličkovitými nálepy (Tab. 7: 4–6), zatímco subtilní srpečkovité nálepy jsou spíše výjimkou. Často jsou výzdobné prvky kombinovány s horizontálně nataveným hladkým vláknem vyznačujícím rozhraní stěn a hrdla, či dna. Zpravidla se jedná o vlákno těže skloviny, relativně často se však objevuje i využití modré kobaltové nitě (Tab. 7: 2), která je uplatňována též při dekoru obvodové části patky²¹ (Tab. 9: 1–3). S použitím kobaltu se v českých zemích setkáváme od konce 13. století, a to nikoli jako příměsí do skla pro vyfukování nádob, ale jako složky určené pro zdobný motiv (Hejdová – Nechvátal – Šedivý 1975, 530). Profilaci číší se podařilo rekonstruovat pouze v ojedinělých případech, jedná se zejména o kyjovitou variantu. Celkem bylo možné rozeznat minimálně 10 různých jedinců.

Ve stejném časovém horizontu jsou v souboru také velmi často zastoupeny zlomky číší s taženými kapkami, povětšinou bohatě zdobené zrníčky kobaltového skla (Tab. 9: 2–6),

²⁰ Vzhledem k její poloze ji lze hypoteticky přiřadit k výstavnému domu čp. 722c, který by měl být situován v této části parcely.

²¹ Stejně zdobené patky číší českého typu známe v Praze např. z výzkumu E. Jánské na Národní třídě (Hejdová – Nechvátal – Šedivý 1975, 531), či nepublikovaného souboru ze staveniště OD Kotva na náměstí Republiky

kteří se uplatňuje též při okrajích nádob. Výskyt číší s taženými kapkami je ve středověkých situacích v Čechách poměrně častý, setkáváme se s nimi již velmi záhy, a to od 12. století (Černá 2000, 49). Od 2. poloviny 14. stol. jsou považovány za místní výrobky a jejich výroba je prokázána též archeologickými výzkumy zaniklých skláren v severozápadních Čechách (Černá 2008, 341).

Skupina nižších číší s plastickou výzdobou se objevuje ve dvou variantách. Jedná se o číše s drobnými nálepy (Tab. 10: 6), které však nelze přiřadit ke konkrétním tvarům a dva exempláře s hrotitými nálepy (Tab. 8: 3, 4). Kategorie plochého skla je zastoupena zlomky většího okenního terče s plochým dutým zakončením.

Sklovina je čirá, mírně nazelenalá, zasažená různým stupněm koroze. Několik fragmentů číší českého typu a číší s taženými kapkami je až překvapivě málo postiženo korozi, což by mohlo souviset mj. též s chemickou skladbou skla.

Konec 14. a především 1. polovina 15. století obecně představuje vrchol četnosti skla v archeologických situacích. V našem případě se jedná a střední a svrchní výplň jímky, charakterizovanou zejména vrstvami s vysokým podílem organiky. Oproti předchozímu období je kolekce skla obohacena o nové tvary a častější jsou též zlomky okenních výplní. Nejběžnějším tvarem zůstávají vyšší číše českého typu s perlovými, pouze ojediněle s drobnými perličkovitými či srpečkovitými nálepy. Celkem se jednalo minimálně o 15 různých jedinců.

Méně častým, nikoli však výjimečným nálezem v domácím prostředí je fragment číše patrně kyjovitého tvaru zdobené optickým dekorem v podobě nevýrazného šikmého žlábkování v kombinaci s kobaltovým vláknem nataveným podél okraje. Jedná se o sklo předfukované do vzorovaných forem, s jehož nálezy se setkáváme častěji až od 2. poloviny 14. století. Analogický, obdobně datovaný, exemplář pochází z archeologického výzkumu H. Olmerové na staveništi nedalekého obchodního domu Kotva z roku 1971²².

Další kategorii nálezů představují různé varianty nižších tvarů, kam spadá také výrazně fragmentární torzo soudkovité číšky s nevýrazně odsazeným okrajem odděleným jednoduchým vláknem. Stěny nádoby byly zdobeny většími hrotitě vytaženými nálepy a podél dna byla ovinuta štípaná páska (Tab. 8: 1). Jednotlivé zlomky nádob byly shledány z několika vrstev, datovaných dle keramického inventáře na přelom 14. a 15. století, resp. do 1. poloviny 15. století. Sklovina se, ve srovnání s ostatními nálezy, vyznačovala výrazně nazelenalým zbarvením. Jinou variantou pak byly 3 číše s velkými terčovitými nálepy a

²² Obdobný tvar je znám také z Kutné Hory – Hrádku, E. Černá předpokládá jeho domácí původ (Lehečková 1975, 476; Černá ed. 1994, 55).

štípaným vláknem na obvodu dna (Tab. 8: 2, 6). Do uvedené kategorie spadá také několik zlomků stěn a patek číší, jejichž fragmentárnost a stav koroze znemožňovaly bližší určení. Číše s taženými kapkami jsou, oproti předchozímu horizontu, zastoupeny pouze ve třech exemplářích (Tab. B: 8, 10).

Prokazatelně novým tvarem jsou lahve s úzkým delším hrdlem, které je spirálovitě ovinuto tenkým vláknem (Tab. 9: 7, 8). Stěny se nedochovaly, proto nelze s jistotou říci, jde-li o variantu s kulovitým tělem zdobeným dekorem svislých žeber, jakou známe z řady českých a moravských měst. Několik exemplářů pochází z Mostu, další jsou např. z Plzně a Olomouce (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 100).

Ploché sklo je zastoupeno minimálně šesti okenními terčíky, u několika dalších nálezů je určení nejisté (Tab. 9: 10–12). S doklady zasklívání oken se setkáváme již od raného středověku, a to zejména v souvislosti se sakrálním prostředím. Od 2. poloviny 14. století se skleněné okenní výplně stávají běžnou součástí také honosnějších měšťanských domů (*Černá 2004*, 30).

Doba fungování jímky zaujímala široké časové období od 2. poloviny 14. století do 16. století, čemuž odpovídá též typologická skladba skel zahrnující ve stopovém množství i tvary raného novověku. Jednalo se o torzo drobné lahvičky s válcovitým tělem a úzkým hrdlem, zlomky dna lahve a kupy poháru a dále fragmenty 3 okenních terčů.

Drobný soubor středověkého skla, čítající 24 zlomků nádob, poskytl též obsah dvou velkých dřevěných sudů, nalezených ve výplni čtvercové jímky²³. Dle keramického inventáře spadá datování souboru do 1. poloviny 15. století. Nejvíce rozšířeným tvarem zůstaly číše českého typu zachycené v několika různých, dále fragment číše s taženými kapkami a také zlomky blíže nespecifikovaných drobných číší, v jednom případě se štípaným vláknem podél obvodu dna (Tab. 7: 9), jež se zpravidla objevuje v kombinaci s většími hrotitými či terčovitými nálepy. Ojedinelým tvarem byla střední část láhve s vnitřním prstencem (Tab. 7: 11).²⁴ Starší odborná literatura jej uvádí pod názvem etážové či dvojkónické lahve a na českých a moravských lokalitách se vyskytují již od 13. století. Není vyloučeno, že některé z dosavadních nálezů jsou místní proveniencí, jiné mohly vzniknout mimo naše území, odkud k nám byly importovány. V úvahu přichází zejména Německo, ale i Slovensko, Rakousko nebo Maďarsko (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 101).

²³ Svou polohou by jímka mohla teoreticky náležet k domu čp. 722c, doloženému písemnými prameny.

²⁴ Tento tvar známe např. z Mostu, Chebu, Kutné Hory, Plzně či Nymburka.

Sklovina byla ve většině případů čirá nazelenalá, nyní zasažená různým stupněm koroze. Část nálezů se vzhledem k fragmentárnosti materiálu nepodařilo určit.

Z kulturních vrstev pocházejí ojedinělé fragmenty číší zejména českého typu, datované od konce 13. až do 15. století a dále několik zlomků okenního skla.

Vyhodnocení

Výzkum v Benediktské ulici přinesl rozmanitou kolekci středověkého skla datovanou od konce 13. až do 1. poloviny 15. století. Zlomky převážně dutého skla byly získány zejména z výplní dvou jímek a několika kulturních vrstev. V této době převažují varianty vysokých číší s nálepy, méně se objevují i číše s vertikálně taženými kapkami. Vzácnější jsou pak nízké tvary s plastickou výzdobou většími nálepy a vlákny. Spíše výjimečně se setkáváme s lahvemi, a to ve dvou základních variantách: láhve s vnitřním prstencem nebo kulovitým tělem zdobeným plastickými žebry. Vedle dutého skla se ve výplni jímek především 1. poloviny 15. století objevuje též sklo okenní, což dokládá skutečnost, že v tomto období dochází již častěji k zasklívání oken též u profánních staveb. Výrazně omezený počet skel v situacích konce 13., resp. počátku 14. století lze přikládat zejména skutečnosti, že pro toto období nemáme zastoupeny objekty, které dochování tohoto materiálu umožňují.

5.9. Praha 1 – Staré Město, Dlouhá ppč. 721

Okolnosti výzkumu

Souběžně s archeologickým výzkumem v Benediktské ulici probíhala exkavace pod vedením Mgr. Jana Havrdy také na vedlejší parcele ppč. 721 v Dlouhé ulici.

Klasifikace nálezů

Z výzkumu v Dlouhé ulici v Praze pochází menší kolekce středověkého skla, čítající 34 zlomků. Většina nálezů je vázána na prostředí zásypů studní a jímek, což koresponduje se situací na jiných českých a moravských lokalitách, kde skleněné fragmenty ze sídlištních vrstev a navážek představují, ve srovnání se soubory z odpadních objektů, výrazně méně početnou skupinu.

Z morfologického hlediska byly sledovány dvě základní kategorie výrobků. Především se jedná o skupinu dutého skla, tvořící větší a typově rozmanitější celek a dále

sklo ploché, které je v souborech zastoupeno v podstatně menší míře. Část nálezů se, vzhledem k torzovitosti materiálu, nepodařilo určit.

Za nejstarší nález skla na dané lokalitě lze považovat dva drobné zlomky okrajové patky číše, patrně menších rozměrů, které vzhledem k jejich torzovitosti a stupni koroze nelze přiřadit ke konkrétnímu tvaru nádoby. Pocházely z výkopu s dřevěnou konstrukcí a na základě keramického materiálu z výplně objektu je lze zařadit do průběhu 13. století²⁵.

Okrouhlá jímka v jižní části parcely obsahovala dřevěný sud, z jehož výplně byl získán nevelký soubor středověkého skla datovaný dle keramického inventáře do 1. poloviny 15. století. Jednalo se celkem o 28 skleněných zlomků, mezi nimiž převažovaly fragmenty vysokých číší českého typu, zastoupené minimálně 4 exempláři. Jejich přítomnost dokládaly také nálezy charakteristických terčovitých patek. Kromě běžných tvarů s perličkovitými nálepy se objevují také fragmenty stěn zdobené diagonálně natavenými štípanými pásky, které nebývají ve srovnatelných kolekcích časté. Číše s dekorem různě natavených vláken se v českém prostředí vyskytují jen velmi vzácně. Analogické nálezy známe z Opavy (*Sedláčková 2004*, 227, obr. 2) či Mostu (*Černá 2002*, 105).

Ploché sklo je reprezentováno okenním terčem a také drobným nepravidelným trojúhelníčkem. Trojúhelníčky byly zhotovovány z terčků a štípáním upravovány tak, aby svým tvarem a velikostí vyplnily zbylý prostor gotických oken mezi jednotlivými terčíky (*Černá 2004*, 28).

Osamoceným nálezem je zlomek stěny poháru s optickou výzdobou, který lze považovat za mladší příměs. Sklovina byla čirá lehce nazelenalá, zasažená různým stupněm koroze.

Nejstarší horizont výplně břidlicové studny v jižní části parcely spadající do 14. století, prezentují 3 skleněné fragmenty. Jedná se o nezdobené zlomky těla duté nádoby postižené silnou korozi.

Vyhodnocení

Archeologický výzkum v Dlouhé ulici v Praze přinesl, mimo jiných nálezů, také kolekci vrcholně středověkého a novověkého skla. Nejstarší horizont tvoří spíše ojediněle skleněné fragmenty 13. a 14. století. Z 1. poloviny 15. století pak pochází drobný soubor převážně dutého skla, v němž převládají číše českého typu plasticky zdobené perličkovitými nálepy či vzácnějšími diagonálně natavenými štípanými pásky, které se ve srovnatelných souborech objevují velmi vzácně.

²⁵ Obdobně datované nálezy ze srovnatelných souborů známe z Prahy např. z výzkumu v Petřské ulici

5.10. Praha 1 – Staré Město, Rybná čp. 682/I

Okolnosti výzkumu

Roku 1992 se uskutečnil pod vedením Z. Dragouna a M. Trymla záchranný archeologický výzkum na ploše parcely domu čp. 482/I v Rybné ulici, jenž se orientoval zejména na nepodsklepenou část městiště. Nejstarší zachycený horizont osídlení představují situace 2. poloviny 12. a počátku 13. století, reprezentované zejména pozůstatky osídlení náležející k předlokační osadě u nedalekého románského kostela sv. Benedikta. Po výstavbě staroměstského opevnění ve východním sousedství zkoumané plochy došlo k nové parcelaci areálu. Do stejného období patří též relikty nejstarší zděné zástavby v tomto prostoru, jež představuje lehce obdélný břidlicový dům. Během gotické etapy vývoje proběhlo postupné vymezení obytného a hospodářského areálu. Celkem se podařilo prozkoumat na dvě desítky studní, odpadních jímek a jiných zahloubených objektů, které poskytly neobyčejně početnou a kvalitní kolekci předmětů středověké materiální kultury s převahou nálezů 14. století, z nichž některé umožnily prokázat styky se západní a jižní Evropou.²⁶ Dokončení výzkumu proběhlo v lednu roku 1994 (*Dragoun – Tryml 1995*, 242 – 243).

Na místě dnešního multifunkčního objektu čp. 682/I stávaly původně tři domy. První z nich, situovaný na nároží s Benediktskou ulicí, je prvně zmiňován písemnými prameny k roku 1356, kdy jej od řezníka Peslina koupil za 7 ½ kopy sladovník Heřman Černý. O rok později zde žil již havíř Hanuš, který stavení roku 1362 prodal sladovníku Bedřichovi. Na počátku 15. století se pak dům nalézal ve vlastnictví řezníka Smrtky. Jeho vdova Markéta pak objekt prodala Janu z Rakovníka a poté dům ještě několikrát změnil majitele.

O druhém stavení se prvně dozvídáme roku 1364, kdy se zde nalézal pivovar s domkem patřícím Mikovi Slanerovi, který jej postoupil svému služebníkovi Wolfhartovi. V následujícím roce jej koupil sladovník Martin a roku 1377 je zde připomínám sladovník Mertlin. V 1. polovině 15. století zde žil delší dobu jehlář Ule, poslední zpráva o něm pochází z roku 1428.

Třetí dům držel v roce 1364 krčmář Bobik. Příští zmínka pak pochází až z roku 1405, kdy jej získal pan Prokop od Havla řečeného Bárta. Po dalších změnách majitele stavení za 3 kopy 15 gr. koupil roku 1432 mydlář Mikuláš (*Líbal a kol. 1959*, 1 – 2).

²⁶ Patrně nejznámějším nálezem tohoto druhu je poutní odznak s motivem Klanění tří králů pocházející z Kolína nad Rýnem, jehož datování spadá na konec 13. století (*Dragoun 1995c*, 494). Do kategorie importů spadá patrně též středoitalská majolika ze 14. století.

Klasifikace nálezů

Archeologický výzkum přinesl mimo jiných nálezů také kolekci vrcholně středověkého skla, čítající na 1448 zlomků. Jejich naprostá většina, konkrétně 989 fragmentů, pocházela z výplně odpadní jímky situované ve střední partii severní části zkoumané plochy. V naprosté většině se jednalo o fragmenty skleněných nádob, které výrazně převažovaly nad okenním sklem. Nejpočetněji zastoupený tvar představovaly vysoké číše tzv. českého typu, objevující se výhradně ve své štíhlé kónické variantě. Celkem se podařilo rozlišit minimálně 33 různých jedinců. Těla číší zdobily perlové, pouze výjimečně drobné perličkovité a srpečkovité nálepy. Od ústí nádoby je oddělovala jednoduchá horizontálně natavená vlákna téže skloviny (Tab. 24: 1–3; Tab. 25: 1, 2). Také utváření spodní části číší přecházející v terčovité patky vykazovalo značnou podobnost. Vzhledem k počtu rekonstruovatelných nádob je tato uniformita v rámci pražských nálezů nebyvalá a s jistotou ji vysvětlit nemůžeme. Lze se pouze dohadovat o možnostech poznání shodného výrobního okruhu. V tomto kontextu je též nutno připomenout písemnými prameny zmiňovanou sladovnickou činnost, stejně jako skutečnost, že vlastníkem jednoho z domů byl v 2. polovině 14. století i krčmář. O číších českého typu se také v současnosti, s přihlédnutím k jejich značnému objemu, uvažuje jako o sklenicích na pití piva. Uvedené okolnosti tak vyvolávají úvahy o možnosti hromadné objednávky zboží pro hostinec či krčmu.

Pouze ojediněle se setkáváme s kyjovitou profilací stěn objevující se v kombinaci s modrým horizontálním vláknem, které zvýrazňovalo přechod k rozevřenému ústí nádoby. Stěny tří číší byly zdobeny optickým dekorem šikmo stáčených žlábků, v jednom případě opět v kombinaci s vláknem kobaltového skla, tentokrát na obvodu okraje.

V nesrovnatelně menším množství se objevují také zlomky nižších tvarů. Jde zejména o fragmenty tří blíže neidentifikovatelných číšek se štípaným vláknem na obvodu dna. Minimálně dvě z nich nesly plastický dekor v podobě hrotitě vytažených nálepů. Další číše byla zdobena velkými plochými terčovými nálepy a zastoupeny jsou též jedinci s perlovými nálepy. Číše s vertikálně taženými kapkami a zrníčky odlišné skloviny jsou bezpečně doloženy pouze ve třech případech, u několika dalších nádob není přiřazení k danému tvaru jednoznačné.

Původně čirá lehce nazelenalá sklovina je nyní vlivem korozních procesů zbarvená do hnědošeda a částečně opakní. Ačkoliv chemické analýzy zatím provedeny nebyly, lze na základě optického posouzení materiálu předpokládat, že se jedná o výrobky domácích skláren.

Lahvovité tvary jsou zastoupeny čtyřmi různými jedinci. Tenké válcovité hrdlo se stopami spirálovitě nataveného vlákna odlišné skloviny pochází s největší pravděpodobností z lahve s vertikálními žebry podobného typu, jaký známe např. z výzkumu v nedaleké Benediktské ulici. Do skupiny stolního skla náleží i fragment mírně kónického hrdla zdobeného svislými žlábkami. Výrazně odlišně pak působí torzo horní partie užitkové lahve s masivním kónickým hrdlem. Část nálezů se vzhledem k jejich drobné velikosti a stupni koroze nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám.

Z objektu studny situované v severní části zkoumané plochy pochází menší soubor dutého skla čítající na 180 zlomků. Tvarově se jedná především o číše českého typu, avšak z důvodu výrazné fragmentárnosti materiálu nelze určit jejich původní profilaci. Celkem se podařilo odlišit minimálně 10 různých jedinců. Z dalších tvarů jsou zastoupeny i běžné užitkové lahve, a to ve dvou exemplářích. U části zlomků však nebylo možné přiřazení ke konkrétním typům nádob, ať už s přihlédnutím k jejich drobné velikosti či stupni koroze.

Ze sídlištního objektu, nalézajícího se východně od zmiňované studny, pochází celkem 15 fragmentů skleněných nádob. V rámci souboru se podařilo identifikovat číši českého typu a dvě nižší zdobené hrotitě vytaženými nálepy.

Z výplně studny zachycené v severovýchodní části pozemku byla získána kolekce skla obsahující 242 zlomků. Naprostá většina z nich náleží číším českého typu, které bylo možné rozlišit v deseti exemplářích. Nízké tvary jsou zastoupeny třemi blíže neurčitelnými jedinci.

V jižní části zkoumané plochy byl zaznamenán zahloubený objekt, z jehož výplně pochází 15 zlomků dutého skla. Tvarově se jedná o pozůstatky dvou číší s taženými kapkami.

V sídlištní jámě, situované v severovýchodní části pozemku byl nalezen malý zlomek skla oboustranně malovaný zlatem a emaily, který bylo možné dle doprovodného keramického inventáře datovat do závěru 13. století. Uvedeným exemplářem se podrobně zabývala E. Černá, která spatřuje místo jeho původu v benátských sklářských dílnách na Muránu (*Černá – Podliska 2008, 245*).

Z poslední etapy výzkumu v lednu roku 1994 pochází nález fragmentárně dochovaného torza tzv. kutrolfu (Tab. 23: 1). Jde o specifický tvar lahve s vícenásobným trubicovitým hrdlem. Horní část nádoby je široce klenutá s mírně odsazeným cylindrickým ústím, jehož rozhraní zvýrazňuje jednoduché horizontální vlákno z téže skloviny. Stěny nesou hutní dekor v podobě pásu girlandovitě natavené nitě. Z horní části vychází 4 stočená hrdélka navazující na baňaté tělo plasticky zdobené lalokovitě vytaženými girlandami.

Spodní patrie a dno kutrolfu se bohužel nedochovaly. Sklovina je čirá nazelenalá lehce zbarvená do žluta. Vlivem korozních procesů došlo k vzniku částečně opakního mléčného povlaku. Korozní vrstva má dobrou soudržnost se sklem a nedochází k jejímu výraznějšímu opadávání, které se někdy u skel nalezených při archeologických výzkumech vyskytuje.

Nálezy tohoto druhu se hojně vyskytují v prostředí německých zemí v období pozdního středověku a zejména raného novověku. Mimo německé země se však s nálezy kutrolfů setkáváme spíše výjimečně. U nás nastupují dříve, již kolem poloviny 14. století (Černá ed. 1994, 92), ale jedná se vždy o ojedinělé nálezy. Nepočtené exempláře jsou známé ze Slovenska (Hoššo – Lesák – Resutík 2002, 611) či Nizozemí a Francie (Henkes 1994, 116). Většina známých jedinců však vykazuje odlišně stavěné ústí, přičemž plastická výzdoba není příliš obvyklá a soustředí se zpravidla ve spodní části nádoby, jak je tomu i v případě kutrolfu z Plzně, náměstí Republiky (Frýda 1979, 27, 62, 106). Našemu exempláři se tak nejvíce blíží patrně torzovitě dochovaný nále z Prahy, Klementina (kap. č. 5.6), avšak optickým posouzením se zdá sklovina odlišná. Více by mohla napovědět pouze chemická analýza.

Vyhodnocení

Archeologický výzkum na staveništi budoucího burzovního paláce probíhající v letech 1992 až 1994 přinesl rozsáhlou kolekci středověkého dutého skla. Tvarově nejpočetnější soubor poskytla studna v severní části zkoumané plochy. Z její výplně pochází celkem 989 zlomků skleněných nádob, v rámci nichž se podařilo odlišit minimálně 53 různých jedinců a řada dalších zůstává dochována fragmentárně. Z ostatních kontextů pak pochází zlomky nejméně 32 dalších nádob. Datování většiny nálezů spadá do 2. poloviny 14. století, pouze drobný fragment skla malovaného zlatem a emaily pochází již z období kolem závěru 13. století.

5.11. Praha 1 – Staré Město, Rybná čp. 683/I („OD Kotva“)

Okolnosti výzkumu

Od jara do podzimu roku 1971 probíhal pod vedením H. Olmerové předstihový archeologický výzkum na staveništi budoucího obchodního domu Kotva. Jednalo se o prostor v bloku mezi ulicemi Rybnou, Malou Jakubskou, Královskou a náměstím Republiky. V západní části zkoumané plochy, přesněji východně od rozhraní domů čp. 677/I a 680/I byla

prozkoumána rozměrná studna, která kromě množství keramického materiálu poskytla také mimořádně bohatý soubor vrcholně středověkého skla.

Nejstarší zachycenou fází zdejšího osídlení představovaly nepravidelné objekty s keramikou 13. století, zahlubující se do podložního sedimentu. Do stejného časového horizontu náležely i objekty mísovitého tvaru z vypáleného jílu, interpretované nejspíše jako pece či ohniště nevýrobního charakteru. Kamennou zástavbu místa reprezentoval zejména románský kostel sv. Benedikta. Z historických pramenů bylo známo, že náležel řádu německých rytířů, avšak z výsledků výzkumu vyplývá, že kostel zde stál již v době jejich příchodu (*Olmerová 1988, 23*). V blízkosti kostela pak byly zachyceny též pozůstatky dvou časově následných románských domů vystavěných z kvádríkového zdiva. Předpoklad, že nalezené relikty souvisí s panským sídlem, které náleželo k tribunovému kostelu sv. Benedikta, je značně pravděpodobný, byť jej nelze přímo doložit (*Dragoun – Škabrada – Tryml 2002, 306*).

První písemné zprávy, jež se váží k této lokalitě, pochází z roku 1233. Jedná se o smlouvy uzavřené mezi řádem německých rytířů a Václavem I. a jeho matkou Konstancí, které hovoří o tom, že řád opustí své dosavadní sídlo u sv. Petra na Poříčí (kde se usadil roku 1204) a přestěhuje se na nové místo, totiž ke sv. Benediktu. Zde rozšířili původně jednolodní kostel na trojlodní a postavili rozsáhlou komendu s hospodářským dvorem, která se rozkládala na dnešní parcele č. 673/I od Malé Jakubské uličky směrem na sever, rovnoběžně s Rybnou ulicí. Ve 14. století došlo k dalšímu rozšíření kostela, v jehož sousedství vznikla patrně i školní budova a jižní část komendy byla podsklepena (*Olmerová 1988, 24*). Přibližně z této doby pochází také zkoumaná studna, která byla řádem nesporně využívána.

Němečtí rytíři zde setrvali až do 15. století. Roku 1420 během bojů o Prahu mezi Zikmundovými vojsky a husity opustili komendu a přidali se na stranu císaře. Do stejného časového období spadá také zásypová vrstva studny, jejíž zánik tak lze klást do souvislosti s uvedenými událostmi. Úvahu o tom, že studna náležela křížácké komendě, potvrzují i četné nálezy skla a keramiky, mezi nimiž se objevila řada nepochybných importů.²⁷ Jejich přítomnost v souboru dává tušit, že se jednalo o mimořádné sociální prostředí.

²⁷ V keramickém inventáři se objevila mj. i kamenina z Porýní (Siegburg) a Lužice, keramika ze středního Podunají (Eysendachtein) a patrně i z Polska. Ve všech skupinách vrstev byla doložena i polévaná keramika (*Olmerová 1988, 22*).

Nálezové prostředí

Studna byla roubena z lomové břidlice bez malty a její průměr činil 2,4 m x 2,15 m. Horní část objektu porušilo základové zdivo z 19. století. Svrchní vrstva až do hloubky 3,6 m byla tvořena novověkým zásypem, v němž převládala stavební suť s minimálním množstvím keramiky. Středověký horizont se nacházel od úrovně 3,6 do 8,6 m, přičemž nejstarší nálezy lze datovat na počátek 14., příp. snad i konec 13. století. V hloubce od 3,6 m se měnil charakter zásypu, nešlo již o stavební suť, nýbrž o černohnědou mírně mazlavou hlínu, která obsahovala v horní partii kromě keramiky 2. poloviny 14. a počátku 15. století také velké množství komorových kachlů, z čehož autorka výzkumu usuzovala, že jde o vrstvy záhozové. Až do hloubky 6 m zůstával charakter výplně studny stejný, keramika však byla starší, z doby kolem poloviny 14. století. Mezi 6. a 7. metrem od povrchu se prostředí opět měnilo, hlína byla vlhčí a mazlavější, a to až do hloubky 8,2 m, kde začínala úroveň spodní vody. Zánik objektu je kladen do období pozdního středověku, o čemž podle H. Olmerové svědčí mj. i svrchní záhozová vrstva s inventářem nikoli mladším než z počátku 15. století a poté již studna nebyla více čištěna. To umožnilo zachování mimořádného množství keramického i skleněného materiálu z průběhu více než jednoho století (*Olmerová 1988, 18*).

Zpracováním souboru keramických nálezů se v rámci své diplomové práce zabývala D. Špačková²⁸, která přehledně vytýčila 4 základní nálezové horizonty: (0) – 360 cm novověká navázka, 360 – 440 cm 2. polovina 14. až počátek 15. století, 440 – 600 cm kolem poloviny 14. století, 600 – 860 cm 1. polovina 14. století (příp. i konec 13. století).

Klasifikace nálezů

Nálezy skla začínaly v partii mezi 4. a 5. m a vyskytovaly se až do dna, přičemž blíže ke dnu se jejich četnost podstatně snižovala, podobně jako tomu bylo u keramických zlomků. Tento jev snad může do jisté míry odrážet i trend výskytu středověkého skla v českých zemích, pozorovatelný i na ostatních lokalitách. Tedy, že nejbohatší skleněné soubory pochází zejména z 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století. Původní rozdělení historických horizontů vyčleněných na základě keramického inventáře bohužel nebylo možné plně uplatnit v případě souboru skla, jelikož v současnosti již není možné u většiny zlomků dohledat jejich přesnější lokalizaci v rámci studny.

Mimořádně bohatý soubor obsahoval více než 3000 skleněných zlomků vrcholně středověkého stáří. Široká tvarová paleta zahrnuje téměř všechny základní typy středověkých

²⁸ Práce pod názvem „Studie o keramice 14. století na základě některých pražských nálezů“ byla podána roku 1972 a je uložena na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

nádob, které se vyskytují v řadě variant, částečně se odlišujících v profilaci stěn a výzdobě. Fragmentárnost některých nálezů bohužel nedovolovala vždy přesvědčivě určit původní podobu nádoby, takže lze předpokládat, že zaznamenané tvarové spektrum není úplné a škála používaných výrobků byla ještě bohatší. Naprosto nejpočetněji zastoupenou kategorií nálezů představovaly různé typy dutého skla.

Jednalo se především o vysoké číše tzv. českého typu, se kterými se setkáváme na většině obdobně datovaných lokalit nejčastěji, a lze tedy usuzovat, že ve své době představovaly jednu z nejrozšířenějších variant nápojového skla u nás.²⁹ Celkem se podařilo rozlišit minimálně 58 různých exemplářů. Původní tektoniku nádob se podařilo rekonstruovat pouze v některých případech. Převládají štíhlé kónické, tzv. píšťalovité číše (zejména II.3 a II.4), objevující se v rozličných tvarových a velikostních variacích (Tab. 11: 1, 2). Zastoupeny jsou jak velmi subtilní exempláře (Tab. 11: 6; 14: 1), tak i mohutnější, u dna široké číše (Tab. 11: 3; Tab 12: 2). Většina materiálu je dochována torzovitě, proto si dnes nemůžeme být vždy jisti, zda se původně jednalo o vysokou (II.5), či nízkou (II.2) variantu. Další kategorii v rámci zkoumaného tvaru představují různě modifikované kyjovité číše s mírně zataženým (především II.11 až II.13; Tab. 13: 2; 5), příp. prohnutým okrajem (II.19, II.20; Tab. 13: 1; Tab. 13: 1, Obr. 7). Spíše ojedinělé jsou pak fragmenty stěn dokládající tvary s kyjovitě klenutým tělem a více či méně výrazně odsazeným hrdlem cylindrickým (II.23 až II.25) či mírně rozevřeným (II.26, II.27). Vzhledem k velikosti těchto zlomků však nebylo možné určit původní rozměr nádob. Přítomnost číší českého typu v souboru dokládají také části charakteristických širokých terčovitých patek, jež vznikly obtáčením dna skleněným vláknem. To bylo následně různě tvarováno, zejména pinzetou, jejíž použití prokazují otisky na obvodu některých jedinců.

Stěny číší bývají zdobeny plastickým dekorem v podobě nálepu různých tvarů a velikostí. Naprosto převažují středně velké perlové nálepy, zatímco drobné perličkovité nálepy se objevují výrazně méně a také srpečkovité (nehtovité, kaménkové) nálepy jsou spíše výjimkou. Číše českého typu mívají většinou hrdlo oddělené od zbytku těla opticky, a to nataveným vláknem. Stejně tak spodní část těla zdobeného nálepy je ukončena prostou či spirálovitě natavenou nití. Ke zvýraznění určitých morfologických částí nádoby se využívalo i vlákna z modrého kobaltového skla, s nímž se setkáváme i na obvodu terčovitých patek.

²⁹ Podle F. Frýdy je hromadný výskyt číší českého typu omezen především na české země, kde v nálezech převažují nad ostatními typy výrobků. V plzeňských souborech tvoří až 85% všech skleněných nálezů a podle dostupných informací se jejich množství na ostatních lokalitách pohybuje mezi 40 – 50% (1988, 177).

Hutní dekor povrchu nádob je pro středověké sklo typický. Mimo převažující výzdobu v podobě plastických nálepů se mimořádně setkáváme také s dalšími výzdobnými prvky. Jediným zlomkem je zastoupena číše zdobená nataveným štípaným páskem (II.16, II.17). Vzhledem k ojedinelosti a drobné velikosti fragmentu však nelze určit, o jakou variantu číše se jednalo. Jak už bylo výše uvedeno, exempláře, jejichž stěny nesou složitější dekor v podobě různě natavených hladkých nebo štípaných vláken, jsou v domácím nálezovém prostředí vzácné.

Nezvyklým tvarem v souborech středověkých skel je také vysoká číše s taženými kapkami, vyskytující se zpravidla v kombinaci s kyjovitě profilovaným tělem (II.18). V naší kolekci je zastoupena minimálně třemi různými jedinci, z nichž se bohužel dochovala jen torza spodních částí (Tab. 19: 4, 5), takže přesnou tektoniku nádoby nebylo možné blíže rekonstruovat. V českém nálezovém prostředí se s takovou číší setkáváme jen zřídka, publikovány byly pouze nálezy z Plzně, Sedláčkovy (*Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983*, 249, obr. 11) a Rooseveltovy (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 208) ulice, dále z Mostu (*Černá 2002*, 105, Tab. 112:8) a patrně i Kutné Hory (*Lehečková 1975*, 475, obr. 4, č. 84). Z pražských lokalit lze zmínit již uvedené výzkumy v Klimentské ulici v blízkosti kostela sv. Petra Na Poříčí (citace), Národní třídě (*Hejdová – Nechvátal – Šedivý 1975*, 535, obr. 5:6) a také v Karlově ulici na Starém Městě. Přes svou neobvyklost v nálezovém inventáři bývá původ těchto tvarů zpravidla hledán v domácím prostředí (*Černá 1994*, 88, 89). Na Moravě se vysoké číše s taženými kapkami objevují podle H. Sedláčkové častěji, a to v celkovém počtu sedmi kusů. Analogické nálezy kyjovitého tvaru známe z Brna, Dominikánského náměstí a Konůvek. Pišťalovitá varianta pochází taktéž z Brna, zejména z Komárova, Petrova a Mečové ulice, zatímco z lelekovické číše se dochovala jen spodní blíže neurčitelná část (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 242).³⁰ Většina uvedených číší se objevuje v situacích z konce 14. a 1. poloviny 15. století, pouze u nádoby z Kutné Hory spadá datování již na počátek 14. století. V Evropě je největší výskyt tohoto tvaru doložen ve Skandinávii, méně též v Estonsku a ojedinelé nálezy jsou známe také z Vratislavi, Halle či Lübecku.

Výčet jednotlivých tvarů číší českého typu uzavírá kyjovitě klenutá varianta s optickým dekorem v podobě šikmo stáčených žlábků v kombinaci s vláknem modrého kobaltového skla nataveným na obvodu okraje (II.7; Tab. 15:3). Tento způsob výzdoby sice

³⁰ V kontextu sociálního postavení jednotlivých lokalit stojí za zmínku, že v případě Komárova se jednalo o areál benediktinského kláštera zřízeného na konci 12. století. Archeologický výzkum zde odhalil studnu, jejíž zánik roku 1428 je kladen do souvislosti s husitskými válkami (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 217). Také dům na Dominikánském náměstí spojujeme s církevním prostředím. Roku 1323 jej Eliška Rejčka vtělila do majetku kláštera cisterciáček na Starém Brně, který založila (*titíž*, 211).

není pro české středověké sklárství typický, avšak setkáváme se s ním na mnoha lokalitách. Ve zkoumaném souboru byl zastoupen minimálně čtyřmi jedinci.

V nebývalé vysokém počtu se v souboru objevují klasické číše s taženými kapkami, jejichž množství je takřka srovnatelné s výskytem číší českého typu, což se zatím nepodařilo zaznamenat na žádné ze srovnatelných lokalit, přestože se jedná o běžnou součást souborů vrcholně středověkých skel. Celkem bylo možné rekonstruovat více než 30 jedinců a další jsou dochovány v řadě zlomků, což se zdá být podle dostupných informací největší množství na jedné lokalitě, a to v Čechách i na Moravě (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 241). Nádoby mají zpravidla mírně soudkovité tělo s odsazeným miskovitým ústím, které bývá většinou odděleno horizontálním vláknem, ale známe i varianty prosté. Vyskytují se v zásadě ve dvou variantách. U první z nich, která v nálezovém inventáři jasně dominuje, jsou na vertikálních kapkách v různé hustotě natavena zrníčka z kobaltově modrého skla, zatímco u druhé je dekor jednodušší a kapky zůstaly hladké a nezdobené. Tato kategorie je však přesvědčivě doložena pouze jediným exemplářem. Ačkoliv se jedná o způsob výzdoby, který není ve srovnatelných souborech příliš obvyklý, chemická analýza prokázala, že nádoba je vyrobena z draselno-vápenatého skla.

Co se velikosti týče, tak kromě běžných středně vysokých jedinců kolem 10 cm, lze pozorovat i nádoby nebývalé rozměrné, jaké známe např. z Plzně. Jak již bylo řečeno, vzhledem k jejich častému a rovněž relativně hojnému výskytu na našem území jsou číše s taženými kapkami ve 14. a 15. století považovány za domácí výrobky a někteří badatelé o nich hovoří jako o specifickém typu českého středověkého skla. O to více překvapí skutečnost, že chemická analýza prokázala ve zkoumané kolekci kromě tradičního draselno-vápenatého skla také číše vyrobené ze smíšeného draselno-sodno-vápenatého skla, se kterým se v domácím prostředí často neseťkáváme.³¹

Kategorie nižších číší s plastickými nálepy již není tak hojně zastoupena. Celkem se podařilo odlišit minimálně 11 jedinců, u dalších 46 fragmentů spodních částí si s přihlédnutím k fragmentárnosti materiálu nejsme jisti, zda nemůže také jít o číši s vertikálně taženými kapkami. Jedná se především o soudkovité číše s nízkým více či méně rozevřeným ústím. Rozhraní ústí a těla nádoby bývá zvýrazněno horizontálně natavenou nití ze stejného skla. Tělo zdobí drobnější hrotitě vytažené nálepy (Tab. 19: 3, Obr. 5), v menší míře se setkáváme i s číšemi, jejichž stěny nesou plastický dekor v podobě perlových nálepů. Obvod mírně vpíchnutého dna je lemován na obvodu nataveným hladkým nebo štípaným vláknem.

³¹ Za laskavou informaci děkuji M. Knížové, která v rámci své bakalářské práce na VŠCHT provedla konzervaci 6 skleněných nádob z daného výzkumu.

Původně čirá nazelenalá sklovina je nyní vlivem korozních procesů částečně potažena opakním šedohnědým korozním povlakem. Tento typ dutého skla nalzáme v různých variantách na řadě obdobně datovaných lokalit a rozšířen je i po celé Evropě. Tvarově vycházejí z číšek východního Středomoří.

Mimořádně zajímavým nálezem, kterému již byla věnována pozornost v některých publikacích (*Janská 1982*, 154; *Baumgartner – Krueger 1988*, 155 – 160; *aj.*), je torzo nízké číše/poháru mírně kónického tvaru s lehce rozevřeným ústím (II.15). Stěny zůstaly hladké bez výzdoby, pouze na obvodu okraje je natavena drobná nit z modrého skla (Tab. 17: 1, Obr. 6). Celkově nádoba působí velmi subtilním dojmem. Sklovina je tenká čirá, jen velmi slabě nazelenalá a pouze omezeně zasažená korozi, což jistě souvisí též s kvalitou použitého materiálu. Další exemplář je v souboru zastoupen drobným zlomkem okraje. Původ číše není přesně znám, avšak nepředpokládáme, že by se jednalo o domácí výrobek (naposledy *Černá 2008*, 341). Někteří badatelé ji považují za nezdobenou variantu skla malovaného zlatem a emaily, které svým tvarem a provedením opravdu připomíná. Tomu by snad napovídala i skutečnost, že velmi podobný tvar byl v Norimberku nalezen společně v kontextu se zlomky dvou dalších, emailem zdobených pohárů (*Baumgartner – Krueger 1988*, 156). Obdobné nálezy pocházejí také z Brunšviku či Lübecku (*Bruckschen 2004*, 48). Z Prahy zatím známe analogické tvary ze dvou lokalit. V souboru skla z archeologického výzkumu areálu Ungeltu, který publikovala *E. Černá*, se nachází zlomky číše/poháru, jež autorka hypoteticky přiřadila právě k tomuto tvaru (*2008*, 341). Další nález, o kterém lze v této souvislosti uvažovat pochází z již zmiňovaného výzkumu v Karlově ulici. V obou případech je však přesné určení nádoby vzhledem k výrazné fragmentárnosti materiálu značně nejisté. Jako velmi podobná se jeví také hladká číška z Brna, Mečové ulice datovaná do 1. poloviny 14. století (*Černá ed. 1994*, 59; *Sedláčková 2003*, 132, Taf. 2/IV.3.1, IV.3.2).

Výčet nízkých tvarů v souboru lze doplnit o menší pohárek/číšku kónického tvaru s modrým vláknem na obvodu okraje (II.11). Stěny nesly optický dekor v podobě drobných nevýrazných čocěk Tab. (17: 2). Sklovina byla čirá, takřka bezbarvá s nízkým stupněm koroze. I v případě tohoto nálezu lze předpokládat, že se jedná o import, přesné místo původu však neznáme. Zdá se, že drobné číšky s optickým dekorem byly ve středověké Evropě velmi oblíbené. V archeologickém materiálu se objevují v řadě tvarových i výzdobných variant již od konce 13. a počátku 14. století, nejvíce pak v jižní Francii a Itálii (*Baumgartner – Krueger 1988*, 228). Z Německa pochází analogické nálezy z např. z Brunšviku, Kostnice

(Bruckschen 2004, 81) či ze Špýru (Baumgartner – Krueger 1988, 307)³². V Čechách tyto číše zatím nejsou příliš obvyklé, častěji se s nimi můžeme setkat na moravských lokalitách, zejména v Brně, kde jsou doloženy v souborech z Panenské, České a Mečové ulice (Sedláčková 2003, 136, Taf. 3/IV.4.1).

Oproti rozličným variantám číši představují lahve jen minimální procento nálezů. Prokazatelně se podařilo rozeznat minimálně šest různých jedinců, ale lze předpokládat, že další se nacházejí mezi zlomky, které nebylo možné z důvodu jejich drobné velikosti či stupně koroze přiřadit ke konkrétním nádobám. Jediným exemplářem je zastoupena miniaturní láhev s vertikálními plastickými žebry a kulovitým, mírně stlačeným tělem (III.4). Mírně vpíchnuté dno zdobí na obvodu natavené štípané vlákno (Tab. 17: 4). Sklovina je čirá lehce nazelenalá a její povrch zasažen důlkovou korozí. V souborech středověkého skla se s tímto tvarem setkáváme ojediněle již od konce 13. století, od 2. poloviny 14. století je doložena i jejich domácí produkce. Takto drobné lahve, či spíše lahvičky však představují spíše výjimku.

Ostatní exempláře reprezentovaly různé varianty fragmentárně dochovaných jednoduchých prostých lahví s mírně kulovitým tělem a hladkým kónickým hrdlem (III.1 a III.2). Setkáváme se s nimi i na jiných domácích lokalitách a doloženy jsou též ikonograficky, například na fresce z dílny Mistra lucemburského rodokmene „Klanění 24 starců“ v kapli sv. Kříže na Karlštejně, datované do 50. let 14. století (Černá – Frýda – Himmelová 2005, 100).

Vedle dutého skla máme v kolekci doloženo také 21 zlomků okenního skla, které pocházelo z patnácti terčů a jedné destičky. Ačkoli v tomto období již proniká zasklívání oken i do profánního prostředí, v případě komendy je nutno klást nález do souvislosti se sakrální architekturou, nejspíše s kostelem sv. Benedikta, příp. konstrukcí komendy.

Vyhodnocení

Z archeologického výzkumu v areálu bývalé komendy řádu německých rytířů pochází mimo jiných nálezů také mimořádně bohatý soubor vrcholně středověkého skla čítající 3253 zlomků. Doprovodný keramický inventář jej umožnil datovat do průběhu 14. a na počátek 15. století. Kolekce tak prezentuje unikátní doklad užívání skleněných nádob na dané lokalitě

³² V návaznosti na otázku studia sociálního kontextu lokality lze uvést, že tato číše pochází z archeologického výzkumu v areálu bývalého augustiniánského kláštera. Ze stejné situace pocházely zlomky ještě dalších deseti obdobných nádob.

v průběhu více než jednoho století. Během bouřlivých událostí roku 1420, kdy křižáci ve spěchu opustili své sídlo, došlo patrně také k zasypání studny, která již nebyla dále používána. Díky tomu se zachoval jedinečný nálezový soubor v celistvosti a téměř neporušen.

V naprosté většině nálezů se jedná o různé varianty nápojového skla. Nejpočetněji jsou v kolekci zastoupeny rozličné typy vysokých číší, tzv. českého typu, jejichž stěny zdobí plastické nálepy různých velikostí. Kromě tradičních pišťalovitých a kyjovitých tvarů se setkáváme také s méně obvyklými exempláři. V tomto ohledu lze zmínit zejména vysoké číše zdobené taženými kapkami, které se v domácích souborech středověkého skla objevují spíše výjimečně. V překvapivě vysokém počtu jsou zastoupeny i klasické nižší číše s taženými kapkami, jejichž množství je srovnatelné s výskytem číší českého typu. Zdá se, že tento jev zatím nebylo možné pozorovat na žádné jiné lokalitě v Čechách. Poměrně častý nález představují také další varianty menších číšek s různě utvářenými plastickými nálepy. Přítomnost importů v souboru dokládají nízké pohárky/číše kónického tvaru s optickým dekorem nebo prosté. S obdobnými nálezy se setkáváme i v okolní Evropě, místo původu však přesně neznáme. Lahvovité tvary pak představují pouze marginální procento nálezů. Vzhledem k výrazné fragmentárnosti zkoumaného materiálu se část zlomků nepodařilo přiřadit ke konkrétním typům nádob.

Velikost a rozmanitost kolekce, stejně tak jako přítomnost nepochybných importů potvrzují příslušnost souboru k nejvyššímu sociálnímu prostředí. Studna bezpochyby náležela ke komendě řádu německých rytířů, která je zde doložena jak písemnými prameny, tak archeologickým výzkumem. Na tomto místě je nutné připomenout hypotézu K. Hetteše, který v návaznosti na starší práci F. Rademachera, spojoval rozšíření číší s drobnými nálepy po Evropě právě s řádem německých rytířů (*Hetteš 1959*, 45). V současné době je však již jisté, že většina skla nalézaného na českých a moravských lokalitách je produktem domácích dílen. Vystává však otázka, zda byl řád pouze uživatelem zboží, nebo jestli se nemohl nějakým způsobem podílet i na organizaci jeho výroby. Tímto problémem se zabývala již H. Olmerová a v návaznosti na ni E. Janská, avšak žádnou souvislost zatím prokázat nelze.³³

³³ F. Graus neuvádí, že by se v účtech jednotlivých komend objevovaly příjmy za prodej skla a mezi řemeslníky pracujícími pro komendu není zastoupen ani jeden sklář. Naopak mezi výdaji komendy v Dobrovicích v letech 1404 až 1405 jsou účty „za sklenice“, což se opakuje i v dalším roce. Podobnou situaci zaznamenal i v Chomutově (*Graus 1957*, ...; *Janská 1982*, 157).

5.12. Praha 1 – Staré Město, Haštalské náměstí čp. 752/I

Okolnosti výzkumu

Roku 1993 proběhl pod vedením M. Trymla záchranný archeologický výzkum v areálu domu čp. 752/I na Haštalském náměstí, vyvolaný plánovanou výstavbou podzemních garáží. Nejstarší horizont osídlení, který se podařilo na ploše dvora zachytit, představovaly pozůstatky předlokačního sídliště z 12. a 13. století (Tryml 1995, 236). Jednalo se o tři zahloubená obydlí, dále jámy a ohniště. Pozdně středověký až raně novověký horizont byl reprezentován relikty zděných konstrukcí, mezi nimiž zaujímaly nejvýznamnější postavení odhalené suterénní prostory, jímka a také kanály, datované do 15. a 16. století (Tryml 1997, 236).

Z historického hlediska se objekt čp. 752/I vyznačoval komplikovaným stavebním vývojem. Po jistou dobu k němu patrně náleželo i sousední stavení čp. 753/I a též do Dlouhé ulice orientovaný čp. 734/I. Nejstarší písemné prameny se váží k roku 1400, kdy dům patřil řezníku Velíkovi, který ho ztratil v roce 1409. Polovinu stavení koupil roku 1419 taktéž řezník Jan Kunvička, ale o 9 let později byl již majitelem jiný řezník, a to Jan Poláček, jemuž patrně patřil i objekt čp. 734.³⁴ V letech 1429 až 1433 se uvádí hodnota domu 30 kop gr. a zřejmě právě tehdy došlo ke sloučení obou domovních celků (Líbal – Heroutová 1963, 2). Stavení čp. 753/I se připomíná k roku 1405, kdy byl v držení bratrstva suknakráječů. O tři roky později se zde nacházela sladovna a roku 1415 pivovar. Poslední známá zpráva pochází z roku 1433, poté již další osudy domu neznáme. Lze tedy předpokládat, že přibližně tehdy splynul s objektem čp. 752/I.

Klasifikace nálezů

Z výplně odpadní jímky pochází menší soubor dutého skla a velikosti 75 zlomků, datovaný na základě doprovodného keramického materiálu do širšího období kolem poloviny 15. století. Výrazná fragmentárnost některých nálezů a také vysoký stupeň koroze znemožnily v mnoha případech přiřazení ke konkrétním nádobám. Nejpočetněji byly zastoupeny zejména různé varianty nízkých číší. Číše s taženými kapkami a zrníčky odlišné skloviny se podařilo rozeznat v alespoň dvou exemplářích. Jejich přítomnost v souboru dokládaly jak zlomky stěn s charakteristickým dekorem, tak fragmenty miskovitého ústí s vláknem kobaltového skla nataveného kolem okraje. Předpokládáme, že ke stejnému tvaru

³⁴ Zajímavostí je, že dalším majetkem řezníka Jana Poláčka byl krátce také již zmiňovaný dům čp. 722d v Dlouhé ulici. Stavení mu roku 1427 prodala vdova po Jakubu zvaném Ležka, Kateřina.

náleželo také torzo spodní části číšky s štípaným vláknem na obvodu dna. Pokud tomu tak opravdu je, jedná se o další nález této neobvyklé variace z území Prahy.³⁵

Několika jedinci jsou zastoupeny také nízké číše s plastickými nálepy, povětšinou menšími terčovitými nebo též hrotitě vytaženými a do stejné kategorie také řadíme hladký fragment dna s štípaným vláknem na obvodu. Zlomky okrajových částí číší, jejichž profilaci nebylo možné blíže určit, bývají ovinuty horizontálním vláknem a další se zpravidla nachází na rozhraní s tělem nádoby. Některé z okrajů mohou pocházet i z vyšších číší tzv. českého typu, prokazatelně zastoupených jen jediným exemplářem. Jde o kyjovitě profilovanou variantu s velkými oblými perlovými nálepy. Pouze ve dvou případech jsme se setkali s nezdobeným hladkým okrajem.

Původně čirá sklovina byla nyní v důsledku korozních procesů opakní, zbarvená do šedohněda a většinou koroze již zasáhla i do jádra.

Vyhodnocení

Z archeologického výzkumu na dvoře domu čp. 752/I pocházel mimo jiných nálezů také menší soubor vrcholně středověkého dutého skla čítající 75 zlomků. Celkem se podařilo rozeznat minimálně 11 různých nádob, mezi nimiž převažovaly rozličné varianty nízkých číší. Historicky lze jako majitele zkoumaném areálu doložit řezníky. V Dlouhé ulici a přilehlých oblastech bydlelo mnoho řezníků, kteří odtud měli blízko k masným krámům, nalézajícím se na prostranství mezi klášterem a kostelem sv. Jakuba a Masnou ulicí (*Mezník 2008*, 264).

5.13. Praha 1 – Nové Město, Vodičkova čp. 713/II

Okolnosti výzkumu

Roku 1995 provedl tehdejší Pražský ústav památkové péče dva menší záchranné archeologické výzkumy ve Vodičkově ulici. Vedením výzkumu v areálu domu čp. 713/II byl pověřen R. Tvrdík. Ve stejné době probíhal na sousední parcele archeologický výzkum téže instituce pod vedením M. Omelky.

Výzkum odhalil pozůstatky vrcholně středověkého a novověkého osídlení s doklady hmotné kultury od 2. poloviny 14. až do 17. století. Nejstarší zachycený horizont osídlení lze

³⁵ Takřka identický zlomek nádoby pochází z již zmiňovaného výzkumu studny v areálu domu čp. 153/I v Karlově ulici, jehož časové zařazení spadá do období od konce 13. do 1. poloviny 14. století. Z dosud publikovaných evropských nálezů znala H. Sedláčková analogický tvar pouze ze Stralsundu (*Haggrén – Sedláčková 2007*, 228, E21.2.1).

spojit s břidlicovou ohradní zdí kláštera karmelitánů, která probíhala téměř rovnoběžně s Vodičkovou ulicí a po určitou dobu patrně tvořila zadní hranici nově vytyčených parcel. Tuto domněnku dokládá i nález dvou odpadních jímek těsně u paty zdi. Starší z nich, jímka kruhového tvaru, spadala svým datováním do 2. poloviny 14. století a poté byla pravděpodobně téměř jednorázově zasypana, čemuž napovídá i poměrně homogenní charakter její výplně (Tvrđík 1996, 18). Ze zásypu pocházelo, mimo jiných nálezů, také několik zlomků skleněných nádob.

Potřeby osadníků si záhy vynutily vyhloubení jímky nové a podstatně hlubší. Její jáma, tentokrát obdélná, částečně porušila stěnu původního objektu. Na základě bohatého keramického inventáře z její výplně bylo možno stanovit dobu vzniku někdy na konec 14. století (Tvrđík 1996, 13).

Historicky se jednalo o pozemky bývalého kláštera řádu karmelitánů, založeného roku 1347, které byly o rok později začleněny do plochy vznikajícího Nového Města pražského³⁶. Odprodejem některých okrajových částí pozemků konventu vznikla tzv. druhotná zástavba prostoru, do které lze započítat hlavně některé domy v Jungmannově, Palackého a Vodičkově ulici. V případě objektu čp. 713/II není úplně jasné, zda byl pozemek parcelován v první fázi nebo dodatečně. První jistá zmínka vztahující se k domu pochází z roku 1381, kdy jej jeho majitelka pasírka Anna spolupostoupila svému manželovi Matěji Křížkovi. Roku 1434 patřil dům pasíři Prokopu Podolovi (Tvrđík 1996, 3)³⁷.

Klasifikace nálezů

Starší jímka poskytla drobný soubor dutého skla, čítající 24 zlomků. Jednalo se o části charakteristických terčovitých patek pocházející ze tří různých číší českého typu a fragmenty subtilních obvodových patek číší nižších tvarů, které byly zastoupeny ve dvou exemplářích. Vzhledem k drobným rozměrům se část hladkých zlomků stěn nepodařilo přiřadit ke konkrétním variantám nádob.

Z výplně mladší rozměrné jímky pochází středně velká kolekce vrcholně středověkého dutého skla, čítající 731 zlomků. Její datování spadá do období konce 14. a 1. poloviny 15. století. Jedná se výhradně o fragmenty nápojového skla. Co do počtu nálezů,

³⁶ Jádru kláštera původně tvořil jednolodní kostel a budovy postavené do roku 1352. To však záhy přestalo dostačovat, a tak bylo přistoupeno ke stavbě dalších objektů. Finanční zatížení těchto akcí bylo mimo jiné také kryto odprodejem okrajových částí pozemků ležících v sousedství kláštera.

³⁷ Až do poloviny 15. století nesla ulice označení Pasířská, podle řemeslníků, kteří zde žili. Archeologický výzkum však přesvědčivé doklady zpracování kovů na lokalitě nezachytil.

jsou vedoucím tvarem vyšší číše tzv. českého typu, které byly v souboru zastoupeny minimálně 17 jedinci. Jejich stěny zdobí plastické nálepy různých velikostí a provedení. Jedná se zejména o středně velké perlové šnekovitě stáčené nálepy, v podstatně menší míře jsou zastoupeny i drobnější nálepy perličkovité. Ústí nádoby bývá od zbytku těla odděleno horizontálně natavenou jednoduchou, ojediněle spirálovitě ovinutou nití, převážně téže skloviny, jindy i modré. Na konci 14. století se ve výzdobě setkáváme s častějším použitím modrého vlákna aplikovaného nejen jako pouhý dekorační element, ale též ke zdůraznění různých částí nádob (*Drahotová a kol. 2005*, 95). Také okrajové části terčovitých patek byly ve dvou případech zdobeny vláknem kobaltového skla.

Tvarově nejčastěji zastoupenou variantu představují číše s kyjovitou profilací těla, které objevují v několika podobách (II.11 až II.14; Tab. 20: 1, 3; Tab. 21: 1; Tab. 22: 3, 6, 7, 9). Příbuznou skupinou jsou kyjovité číše se zvonovitě vyklenutým hrdlem (II.26) a výrazně odsazeným hrdlem cylindrickým (II.23; Tab. 22: 2), zastoupené dvěma, resp. jedním exemplářem. Tvarově se blíží některým nálezům z Mostu (*Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983*, 247, obr. 7; *Černá 2002*, tab. 101:3, 5), z pražských lokalit lze jmenovat např. soubor ze Soukenické ulice (*Chytráček a kol. 2009*).

Štíhlé, tzv. píšťalovité číše, které jsou obecně považovány za nejrozšířenější českou variantu byly bezpečně identifikovány pouze ve třech případech (Tab. 20: 2; Tab. 22: 5, 8). Fragmentárnost některých nálezů pak znemožnila jejich přiřazení ke konkrétním tvarům. Sklovina byla čirá lehce nazelenalá, druhotně potažená silným korozním povlakem, který u některých jedinců zasahoval až do jádra. Jediný exemplář byl postižen pouze slabou korozí, což jistě souvisí i s kvalitou použitého materiálu.

Kolekci nápojového skla doplňují torza spodních částí 2 nízkých číšek s plochým lalokovitě vytahovaným vláknem na obvodu dna (Tab. 22: 10, Obr. 4)). Shodný dekor nacházíme na nádobách z Plzně, Sedláčkovy ul. (*Černá 2004*, 76, obr. 61, 62) či z Mostu, Horovy ul. (*Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983*, 254, obr. 24, 25) a E. Černá předpokládá jejich domácí původ. V pražských souborech středověkého skla nejsou příliš časté, kromě Vodičkovy ulice je známe také z výzkumu v Rybné ulici uskutečněném při stavbě obchodního domu Kotva. V současné době neexistuje jednotná terminologie pro tento typ nápojového skla, proto se v odborných publikacích můžeme setkat také s označením číše s lalokovitou patkou, či lalokovitým vláknem. Značně neobvyklým nálezem v českém prostředí je obdobně formované dno číše s nálepy kobaltového skla na zakončení „laloků“. Také spodní torzovitě dochovaná část nádoby byla zdobena spirálovitě nataveným vláknem

modré barvy (Tab. 22: 11, Obr. 3). Sklovina se jevila čirá nazelenalá s lehce nažloutlým zabarvením a pokrytá silným korozním povlakem.

Vyhodnocení

Kolekce skla ze dvou odpadních jímek ve Vodičkově ulici zapadá svým charakterem do konceptu vývoje vrcholně středověkého sklářství u nás. Celková četnost i variabilita provedení vysokých číší českého typu dokládá, stejně jako na jiných lokalitách, že v daném časovém horizontu představovaly nejrozšířenější typ nápojového skla. Srovnání počtu skleněných zlomků pocházejících ze dvou časově následujících jímek ukazuje na značný nárůst obliby používání skleněných nádob v měšťanském prostředí mezi polovinou 14. a počátkem 15. století.

5.14. Praha 1 – Nové Město, Vodičkova čp. 710/II

Okolnosti výzkumu

Archeologický výzkum, který se uskutečnil na sledované ploše roku 1995 pod vedením M. Omelky, byl součástí rozsáhlejšího souboru akcí na místě vznikajícího polyfunkčního domu nesoucího označení Myšák Gallery.

Nejstarší odhalené situace související s existencí kláštera karmelitánů spadají svým datováním do 2. poloviny 14. století. Zánik ohradní zdi kláštera lze spojovat s další etapou zástavby v tomto prostoru, kdy byly vytyčeny městské parcely na vnějším obvodu kláštera (*Omelka 1997, 20*). K počátkům fungování těchto nově vymezených měšťanských parcel se vztahuje také existence dvou odpadních jímek, z nichž jedna, narušená novověkým zásahem, poskytla mimo jiného i menší soubor vrcholně středověkého skla.

Objekt čp. 710/II byl novostavbou z konce 19. století. Roku 1881 vznikl na sloučených parcelách původních domů, které jsou písemnými prameny připomínány k roku 1413. Tehdy dům čp. 710/II vlastnil pasíř Bartoš Rek a čp. 711/II držel Beneš z Pyšel. Rozdílné finanční možnosti stavebníků částečně dokládá na jedné straně postupný a trvalý rozvoj domu na parcele 711 a na druhé straně stagnace ve výstavbě na parcele 710.³⁸

³⁸ Situaci lze vyčíst z rozsahu sklepů a jejich následného zvětšování a zkvalitňování v období renesance a baroka.

Klasifikace nálezů

Z výplně odpadní jímky pochází soubor dutého skla, čítající 218 zlomků, datovaný na základě keramického inventáře do 1. poloviny 15. století. Tvarově jsou zastoupeny takřka výhradně různé varianty nápojového skla. Naprostá většina materiálu náležela ke kategorii vysokých číší českého typu, jež se objevily se ve třech výrazně fragmentárně dochovaných exemplářích. Jejich stěny zdobily perlové nálepy různých velikostí. Částečně se podařilo rekonstruovat jeden celý tvar. Jednalo se tzv. píšťalovitou variantu (II.4), jež se ve srovnatelných domácích souborech vyskytuje patrně nejčastěji. Horizontálně natavené vlákno oddělovalo delší rovné ústí nádoby od zbytku těla, na předělu se spodní, zužující se částí byly patrné stopy spirálovitě ovinuté nitě. Nejspíše stejnou profilaci stěn měla i číše, jejíž plasticky zdobené tělo zvýrazňovalo vlákno z kobaltového skla. Sklovina, původně čirá nazelenalá, je nyní v důsledku korozních vlivů potažená opakní vrstvou šedohnědé, příp. mléčné barvy.

Kategorie nižších tvarů je zastoupena subtilní číší mírně soudkovitého tvaru, jejíž stěny zdobily drobné perlové nálepy (snad I.III). Krátké rovné hrdlo oddělovalo od zbytku těla tenké horizontálně natavené vlákno. Na obvodu dna se nalézalo ploché jemně lalokovitě vytahované vlákno (Tab. 22: 1). Sklovina byla původně čirá nazelenalá druhotně potažená opakním nažloutlým korozním povlakem. Část zlomků se vzhledem k jejich drobným rozměrům nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám.

Vyhodnocení

Z výplně odpadní jímky domu byl získán soubor skleněných zlomků, pocházející z minimálně pěti různých nádob. Jednalo se o dvě základní varianty nápojového skla, a to vysoké štíhlé číše českého typu a nízkou soudkovitou číšku. Jejich stěny zdobily plastické nálepy různých velikostí a natavená vlákna. Ve srovnání s jinými, obdobně datovanými soubory, se může kolekce skel z Vodičkovy ulice čp. 710/II jevit tvarově poměrně chudá. Představuje však další z dokladů pronikání skleněných nádob do domácností středních vrstev řemeslnického obyvatelstva.

5.15. Praha 1 – Nové Město, Spálená 102/II

Okolnosti výzkumu

Při sledování úprav sklepů v roce 1994 byla pod vedením Z. Dragouna zjištěna zasypaná studna nebo odpadní jímka, zahloubená do podložních štěrkopísků. Z horní partie

zásypu (cca 50 cm) byla získána zejména kolekce keramiky z přelomu 14. a 15. století. Spodní partie archeologické situace zůstala zachována pod podlahou renovovaného objektu.

Parcela se nachází na okraji staré předlokační osady Opatovic při cestě od staroměstských brodů k Vyšehradu, která byla posléze pojata do komunikačního systému Nového Města. Písemné prameny, vážící se k danému místu, začínají až v poslední čtvrtině 14. století. Dům v letech 1377 – 1405 vlastnil písař Kunc Feustel. Poté objekt vystřídal řadu majitelů, avšak až do roku 1412 je ze setrvačnosti označován za Feustelův. Během husitských válek jej roku 1436 získal zakladatel novoměstského patricijského rodu, řezník Radoch (*Bařtová 1977, 1*)

Charakteristika souboru

Z výplně odpadní jímky pochází také drobný soubor vrcholně středověkého skla, který bylo možné datovat na základě doprovodného keramického inventáře na přelom 14. a 15. století. Celkem se jedná o 15 skleněných zlomků, mezi nimiž naprosto převažují fragmenty sedmi terčovitých patek náležející k vysokým číším tzv. českého typu. Stěny číší nesly plastický dekor v podobě perlových nálepů a jednotlivé části nádoby zvýrazňovala horizontálně natavená vlákna. Několik fragmentů se bohužel nepodařilo přiřadit ke konkrétním nádobám. Sklovina byla původně čirá nazelenalá, druhotně zasažená různým stupněm koroze. Nízký počet skleněných zlomků na zkoumané lokalitě lze vysvětlit skutečností, že studna nebyla prozkoumána v úplnosti a nesouvisí tak úplně se sociálním kontextem místa.

5.16. Praha 1 – Nové Město, Palackého 722/II

Okolnosti výzkumu

Při kladení kanalizace ve sklepě domu čp. 722/II prořal výkop jámu nepravidelného, zhruba kruhového půdorysu, zahloubenou 2,7 m do podložního štěrkopísku. Původní úroveň se bohužel nepodařilo zachytit, jelikož byla odebrána při výstavbě sklepa. Ze vzorku výplně pochází, mimo velmi početného souboru keramiky, také nálezy vrcholně středověkého skla (*Čiháková 1995, 283*).

První písemné zmínky vážící se k objektu čp. 722 pochází z roku 1383, kdy jej získal Jakub svícník, kramář a po něm roku 1400 králův kuchař Jurgel. Roku 1430 se dům nacházel ve vlastnictví pasíře Václava Žateckého (*Tomek 1870, 44*).

Charakteristika souboru

Drobný soubor obsahoval 5 skleněných zlomků, pocházejících výhradně z vysokých číší tzv. českého typu s drobnými perličkovitými nálepy. Jednalo se minimálně o dvě nádoby. Původně čirá nazelenalá sklovina byla druhotně potažena částečně opakním iridizujícím korozním povlakem. Datování souboru lze zařadit do 2. poloviny 14. století. Velmi malý počet nálezů skla vysvětlujeme skutečností, že se jednalo pouze o vzorek výplně jámy, tudíž v žádném případě nereprezentuje skutečný stav výskytu skla na dané lokalitě.

5.17. Praha 1 – Nové Město, Petrská čp. 1171, 1172, 1173, 1174

Okolnosti výzkumu

Mezi léty 1969 až 1976 probíhal pod vedením L. Špačka rozsáhlý archeologický výzkum v Petrské čtvrti, na ploše po čtyřech zbouraných domech v bloku mezi ulicemi Petrskou, Mlynářskou a Samcovou. Lokalita je známa z písemných pramenů, zejména z privilegia uděleného v 70. letech 12. století Soběslavem II. německým obchodníkům, kteří byli usazeni v těchto místech. Existenci zdejšího osídlení již v této době dokládá také trojlodní dvouvěžová bazilika s tribunou, datovaná do doby kolem poloviny 12. století. Také strategická poloha při jednom z nejpříhodnějších brodů přes Vltavu v pražské kotlině zapůsobila při vzniku osídlení příznivě (*Špaček 1984, 71*).

Jedním z nejstarších nálezů, pomíneme-li pozůstatky knovízského sídliště, je avarské kování a zlomky keramiky již z 9. století. Počátky souvislého středověkého sídlení, jež zastupují různé sídlištní jámy, zde spadají do 12. století. Horizont 13. století reprezentují zejména zemnice, které ojediněle přežívají až do následujícího věku. K některým z nich patří válcovité objekty zahloubené do okolního terénu, které lze interpretovat jako sklípky či spižírny. Dále se podařilo zdokumentovat také řadu výrobních objektů, jejichž provoz souvisel se zpracováním kovů a kůže. V nálezovém inventáři se také objevují předměty dokládající textilní výrobu. Ve východní části Petrské ulice pak byl s největší pravděpodobností zachycen zasypaný příkop dokládající opevnění areálu s kostelem, jež je doloženo písemnými prameny od 13. století. Autor výzkumu předpokládá, že se zkoumaná plocha původně nacházela vně opevnění osady, a že tedy jde o mladší rozšíření osídlení směrem k řece, kde se dříve nacházely objekty hospodářského a výrobního charakteru.

K výrazným změnám v charakteru zástavby dochází počátkem 14. století, kdy zde vznikají první kamenné domy a později se tato oblast stala součástí Nového Města. Z tohoto období pocházejí zejména nálezy odpadních jímek v objektu bývalé fary na rohu Mlynářské a

Petrské ulice, které poskytly kromě keramického inventáře také početný soubor skla. Archeologický výzkum tak zachytil vývoj původně německé kupecké osady v předměstské sídlišti 13. století, jež se následně stalo součástí právě založeného útvaru Nového Města pražského (Špaček 1984, 79).

Klasifikace nálezů

Z archeologického výzkumu pochází mimo jiných nálezů také větší kolekce vrcholně středověkého a novověkého skla. U části nálezů však dnes již bohužel není možné dohledat nálezové okolnosti, což znemožňuje jejich přiřazení ke konkrétním objektům a značně tak znesnadňuje konečné vyhodnocení vývoje zastoupení skla na předmětné lokalitě. Zejména to platí v případě okenních terčíků, které nepředstavují tak chronologicky citlivý prvek a jejich podoba se v průběhu času výrazně nemění.

Soubor středověkého skla datovaný převážně do průběhu 14. století čítal na 892 zlomků. V naprosté většině převažovaly fragmenty dutých nádob, pouze dvěma jedinci byla zastoupena kategorie okenních skel, na což však do jisté míry mohlo zapůsobit výše uvedené. Vůdčím tvarem jsou, podobně jako na ostatních českých a moravských lokalitách, vysoké číše tzv. českého typu. Vzhledem k výrazné fragmentárnosti zkoumaného materiálu však ve většině případů nebylo možné rekonstruovat původní tektoniku nádob. S jistotou je tak několika jedinci prokázána štíhlá píšťalovitá varianta (II.3 a II.4), dále ojedinělými exempláři také spodní část široké kónické číše (patrně II.1) a kyjovitá profilace s rozevřeným okrajem (II.27). Stěny číší zdobí plastické nálepy, zejména středně velké perlové, méně pak drobné perličkovité a výjimečně také srpečkovité nálepy. Ke zvýraznění určitých partií slouží horizontálně natavená vlákna, povětšinou z téže skloviny. Jen ojediněle se setkáváme s využitím kobaltového skla. Řídkost využití kobaltu na materiálu z Petrské ulice je ve srovnání s obdobnými pražskými lokalitami až překvapující. Celkem se podařilo rozlišit minimálně 55 jedinců. Sklovina byla původně čirá nazelenalá, nyní místy částečně opakní s korozním povlakem. Některé nádoby však takřka nebyly korozními změnami postiženy, což jistě souvisí též s kvalitou použitého materiálu.

Nízké tvary číší jsou ve zkoumaném souboru zastoupeny v podstatně menším množství. Tři exempláře číše s taženými kapkami a zrníčky modrého kobaltového skla se dochovaly ve výrazně fragmentárním stavu (I.17). Jednalo se patrně o menší tvary. U dalších zlomků spodních částí 7 číšek nebylo možné určit jejich původní podobu. Méně časté je také využití štípaného vlákna při výzdobě obvodu dna. Minimálně 4 exempláři jsou zastoupeny číše s hrotitě vytaženými nálepy, avšak stav dochování opět neumožňoval bližší určení

původního tvaru nádoby. Naopak velice dobře se podařilo rekonstruovat torzo vyšší mírně kónické soudkovité číše. Rovné ústí od zbytku těla oddělovalo hladké horizontálně natevené vlákno téže skloviny a stěny nesly plastický dekor v podobě nepravidelných perlových nálepu. Sklovina byla původně čirá slabě nazelenalá, nyní zasažená důlkovou korozi.

Jediným exemplářem je zastoupena nízká číše mírně soudkovitého tvaru s rozevřeným okrajem, jejíž tělo po celé délce zdobí několikanásobně ovinuté vlákno z téže skloviny. V českém prostředí se jedná o ojedinělý způsob dekoru, na Moravě známe analogicky zdobené číše z Olomouce (*Sedláčková 2006*, 25, Fig. 9.10 a 9.11). Ani v okolních zemích se s podobnou výzdobou nesetkáváme často. Jako výjimečný se proto jeví pohár se spirálovitě nataveným vláknem z modrého skla, uložený v soukromé sbírce, jehož nálezové okolnosti jsou bohužel neznámé (*Baumgartner – Krueger 1988*, 189). Další paralely pocházející z konce 15. století hledá H. Sedláčková ve Slezsku.

K neobvyklým nálezům můžeme přiřadit i několik nádob či jejich zlomků, které jsou nepochybně výrobky cizích skláren. Mezi takové patří fragment dutého skla malovaný emaily, jemuž byla již několikrát věnována pozornost v odborné literatuře (naposledy *Černá – Podliska 2008*). Vzhledem k jeho drobné velikosti sice nelze s jistotou určit původní tvar nádoby ani motiv výzdoby, předpokládáme však, že šlo o číši s postavou loutnisty.³⁹ Její místo původu musíme s největší pravděpodobností hledat ve sklářských dílnách na Muránu u Benátek.

Ze sídlištní vrstvy byl získán další zlomek malovaný zlatem a emaily. Předpokládáme, že se jedná o fragment číše s arabským nápisem pocházející z dílen na Předním východě, konkrétně z Aleppa. V tomto kontextu je nutno připomenout práci C. J. Lamma (*1941*), který ve 30. a 40. letech na základě tehdejších nálezů malovaných skel definoval tzv. syrofrankou skupinu, vyráběnou v syrských dílnách přímo pro evropské odběratele. Později, od 70. let, přestala být Lammova teorie jednoznačně přijímána, jelikož se prokázalo, že část těchto skel je evropského původu (*Černá – Podliska 2008*, 251).

Posledním tvarem patřícím do kategorie dutého skla, alespoň podle technologie tvarování, je závěsná lampa s projmutým, v horní části klenutým tělem a rozevírajícím se ústím (XII). Spodní část je vyšší a prudce se zužuje směrem k rovnému dnu. Původně čirá, snad lehce nažloutlá sklovina je nyní vlivem korozních procesů pokryta béžovým opakním povlakem. Překvapivý se zdá být stav jejího dochování, jelikož lampa je, až na drobné zlomky, takřka úplná. Proto se také objevuje v řadě publikací týkajících se středověkého

³⁹ Analogický motiv s postavami hrajícími na strunný nástroj je znám např. na číších ze Strasburgu a Lübecku (*Černá – Podliska 2008*, 247).

sklářství (naposledy *Drahotová a kol. 2005*, příl. ke kap. 2, obr. 16). Pochází z odpadní jímky, datované do období po polovině 14. století. Skleněné olejové lampy jsou doloženy v domácích i evropských archeologických souborech jen vzácně. Do jisté míry to může být způsobeno i stavem výzkumu či skutečností, že v případě fragmentárně dochovaných nálezů je identifikace daného tvaru relativně obtížná. Jejich výskyt bývá silně vázán na sakrální prostředí, nalézáme je však i v běžném sídlištním kontextu. O způsobu použití těchto předmětů se dozvídáme také z řady ikonografických a písemných pramenů. U nás se s výskytem závěsných lamp setkáváme od 14. století. Z této doby jsou doloženy kromě Prahy⁴⁰ ještě v Mostě (*Černá 2002*, 103, Tab. 96:7) a pro období kolem poloviny 15. století i v Plzni.⁴¹ Našemu pražskému nálezu je tvarově velmi blízký exemplář z Lübecku (*Baumgartner – Krueger 1988*, 437).

Vyhodnocení

Archeologický výzkum Petrské čtvrti probíhající v letech 1969 až 1976 poskytl, mimo řady jiných nálezů a poznatků, také kolekci vrcholně středověkého skla, čítající 892 zlomků. Jednalo se zejména o rozličné varianty stolního skla, mezi nimiž naprosto převažovaly vysoké číše, tzv. českého typu zdobené drobnými plastickými nálepy. V podstatně menší míře pak byly zastoupeny i nižší tvary, mezi nimiž se podařilo identifikovat především číše s taženými kapkami nebo hrotitě vytaženými nálepy. Výjimečným tvarem je výborně dochovaná závěsná olejová lampa, představující jeden z mála nálezů svého druhu u nás. Celkem bylo možné rozlišit minimálně 67 různých nádob. Vzhledem k výrazné fragmentárnosti materiálu se část nálezů bohužel nepodařilo přiřadit ke konkrétním jedincům, takže původní počet nádob a tvarů se zdá být ještě mnohem vyšší.

Historicky se jednalo o lokalitu spojovanou s německým etnikem usazeným v sídelním pásu mezi kostely sv. Benedikta a sv. Petra Na Poříčí. Význam místa zvyšovala také jeho strategická poloha při jednom z nejpříhodnějších brodů přes řeku Vltavu. Nálezy malovaného skla v prostředí tradičně spojovaném s aktivitami cizích obchodníků podporují hypotézu, že luxusní skleněné výrobky se k nám dostávaly dálkovým obchodem. Původ těchto předmětů zároveň poukazuje na rozvinuté kontakty s oblastmi na jihu Evropy a

⁴⁰ K uvedenému tvaru náleží patrně i fragment části těla s ouškem z Ungeltu (*Černá 2008*, 338–339), který autorka zpracování klade do 14. století.

⁴¹ Nález z Petrské ulice je díky stavu dochování i náleзовým okolnostem unikátní a vyskytuje se ve většině souborných publikací o českém středověkém skle (např. *Černá a kol. 1994*, 96; *Drahotová a kol. 2005*, příl. ke kap. 2, obr. 16, dále i *Baumgartner – Krueger 1988*, 437). Poněkud odlišnou variantu představuje jeden z nálezů v Mostě, opatřený ouškou k zavěšení, podobně jako zlomek z pražského Ungeltu. Naopak mladší lampa z Plzně, Františkánské ulice, vyrobená z hnědavého skla, se typologicky i velikostně liší.

Blízkém východě. Pro období vrcholného středověku, resp. 14. století, kam spadá většina skleněných artefaktů, nedisponujeme bohužel relevantními písemnými prameny.

5.18. Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí 6/III

Okolnosti výzkumu

Roku 1994 proběhl pod vedením J. Čihákové a J. Havrdy záchranný archeologický výzkum v areálu paláce Smiřických na Malostranském náměstí, vyvolaný výstavbou nových inženýrských sítí. Během výzkumu se ukázalo, že nadložní stratigrafie byla výrazně porušena zejména recentními zásahy a také většina raně středověkých situací byla odstraněna již v období vrcholného středověku. Pod generálními planýrkami se tak dochovaly pouze 3 zahloubené objekty a 2 nejstarší terénní vrstvy s keramikou 9. a 10. století. Na zplanýrované úrovni se pak začala vršit stratigrafie 14. století a pokračující i v století následujícím. Tehdy se objevuje výrazná destrukce z ohořelých opukových kamenů, kterou autora výzkumu spojuje snad s čištěním plochy po husitských válkách (Čiháková 1995, 225).

Charakteristika souboru

Archeologický výzkum poskytl mimo jiných nálezů také velmi drobný soubor středověkého skla o velikosti 9 zlomků. Jedná se o fragmenty dvou terčovitých patek pocházejících z vysokých číší českého typu. Ojedinelý zlomek těla duté nádoby nebylo možné přiřadit ke konkrétnímu tvaru. Původně čirá nazelenalá sklovina získala vlivem korozních procesů našedlý či nahnědlý odstín. Rámcové datování nevelké kolekce spadá do 14. století. Nízký počet skleněných zlomků na dané lokalitě lze vysvětlit absencí objektů vhodných pro uchování skla, jakými jsou zejména odpadní jímky a studny.

5.19. Praha 1 – Josefov, Široká čp. 23/V

Okolnosti výzkumu

V jarních měsících roku 1968 začala v okolí Pinkasovy synagogy, stojící na jihozápadním okraji židovského hřbitova stavba vzdušného kanálu, který měl zabraňovat silnému vlhnutí budovy. Ve spolupráci se Státním židovským muzeem proběhla řada záchranných a zjišťovacích akcí, jejichž vedením byla pověřena H. Olmerová. Ve výkopu hluboké rýhy kolem synagogy se podařilo zachytit základové zdivo středověké stavby, k níž přiléhala hluboká roubená studna. Na východní straně se postupně objevila řada prostor,

z nichž dvě byly vydlážděné a zaklenuté valenou klenbou. V rámci menší z nich bylo zachyceno schodiště ústící ven a také vodní nádrž zapuštěná do podlahy, jež byla identifikována jako židovská rituální lázeň zvaná mikve (*Olmerová – Kotíková 1969*, 112).

Charakteristika souboru

Z výplně studny pocházelo množství středověké keramiky a také několik fragmentů skleněných nádob. Drobný soubor čítající 10 zlomků byl rámcově datován do 14. století. Tvarově se jednalo zejména o číše českého typu s drobnými perličkovitými nálepy. Ke stejnému typu náležely části terčovitých patek s otisky sklářských kleští. Původně čirá nazelenalá sklovina byla nyní vlivem korozních procesů částečně potažená šedohnědým opakním povlakem. Méně běžný tvar představovalo torzo spodní části a dna číše s pravidelně štípaným vláknem na obvodu. Stěny číše zdobily drobné, dovnitř vpíchnuté nálepy terčovitého tvaru. Tento způsob výzdoby není v českém středověkém sklářství obvyklý. Obdobné, i když nepočtené nálezy však známe například z Německa, jejich datování však spadá nejdříve na konec 15., častěji však až do průběhu 16. století.⁴² Taktéž charakter a výrazně nazelenalé zbarvení skloviny se v rámci pražských souborů středověkého skla od ostatních domácích nálezů značně odlišoval. Zlomek masivnějšího vpíchnutého dna se nepodařilo přiřadit ke konkrétnímu tvaru. Jednotlivé zlomky v souboru pocházely celkem ze čtyř různých nádob.

6. Typologické spektrum skla ve zkoumaném materiálu

Dříve než přistoupíme k posouzení nálezů z hlediska jejich výpovědní hodnoty pro studium sociálního kontextu nalezišť, pokusme se stručně charakterizovat typologickou skladbu dutého a okenního skla ve zkoumaném materiálu ze Starého a Nového Města pražského. Na tomto místě se zaměříme na výrobky domácí provenience, které v nálezovém inventáři jasně dominují. Importovaným sklům bude následně věnována zvláštní kapitola.

⁴² Velmi podobným charakterem výzdoby disponuje tzv. „Krautstrunk“, pocházející z Kolína nad Rýnem, jehož časové určení spadá na přelom 15. a 16. století (*Baumgartner – Krueger 1988*, 345). Autoři se přitom domnívají, že se jedná o doklad nejranějšího výskytu takového dekoru.

6.1. Duté sklo

Číše českého typu

Vůdčí tvar vrcholně středověkého skla v Praze i v dalších českých městech představují vysoké číše, tzv. českého typu, objevující se v překvapivě široké škále tvarových, výzdobných i velikostních modifikací. Značně fragmentární materiál z většiny výzkumů sice neumožňuje vypracovat přesnou morfologickou analýzu, je však zřejmé, že nejčastěji se setkáváme s píšťalovitou variantou, méně se pak objevuje i kyjovitá profilace stěn. Tento trend odpovídá názoru *F. Frýdy*, který píšťalovité číše považuje za nejrozšířenější v Čechách (1988). Zdá se, že častěji se uplatňují širší kónicky tvarované nádoby (II.3 až II.5), zatímco výrazně subtilní exempláře jsou spíše výjimkou.

Další kategorii v rámci zkoumaného tvaru představují různě modifikované kyjovité číše s mírně zataženým okrajem (především II.11 až II.14), které tvořily i podstatnou část souboru z Vodičkovy ulice čp. 713/II (kap. č. 4.13). Příbuznou skupinou jsou číše s mírně prohnutým okrajem (II.19, II.20) a podstatně méně jsou pak zastoupeny i fragmenty stěn dokládající tvary s kyjovitě klenutým tělem a více či méně výrazně odsazeným hrdlem cylindrickým (II.23 až II.25) či mírně rozevřeným (II.26, II.27).

Stěny číší zpravidla zdobí plastický dekor v podobě drobných perličkovitých či větších perlových nálepu a v podstatně menší míře jsou zastoupeny i nálepy srpečkovité (nehtovité). Ústí nádoby bývá od zbytku těla odděleno horizontálně nataveným jednoduchým, ojediněle spirálovitě ovinutým vláknem, převážně téže skloviny. Ke konci 14. století se ve výzdobě pražských číší setkáváme poměrně často s použitím modrého vlákna aplikovaného nejen jako pouhý dekorační element, ale též ke zdůraznění různých částí nádob (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 95). Také obvodové části charakteristických terčovitých patek mohou být opatřeny nití kobaltového skla.

Hutní dekor povrchu nádob je pro středověké sklo typický. Mimo převažující výzdobu v podobě plastických nálepu se mimořádně setkáváme také s dalšími výzdobnými prvky. Číše s dekorem různě natavených vláken (II.16, II.17) se v domácím nálezovém prostředí vyskytují jen velmi vzácně. Několika zlomky jsou doloženy v souborech z ulic Dlouhé ppč. 721 (kap. č. 5.9) nebo Rybné čp. 683/I (kap. č. 5.11). Další podobné nálezy známe už jen z Mostu (*Černá 2002*, 105, Tab. 84:4), Opavy (*Sedláčková 2004*, 227, Obr. 2:9) a Plzně (*Černá 1994 ed.*, 88, č. kat. 108).

V podstatně menším množství se setkáváme též s optickým dekorem v podobě šikmo stáčených žlábků, který vzniká předfouknutím zhotovovaných číší do vzorované formy. Tato

výzdoba se zpravidla vyskytuje v kombinaci s kyjovitou profilací (II.7). Analogické tvary známe mj. z Kutné Hory (*Lehečková 1975*, 457, obr. 2), kde byl uvedený typ prvně zaznamenán. V Praze tyto číše pochází např. z výzkumu na staveništi OD Kotva v Rybné ulici čp. 683/I (kap. č. 5.11 – Tab. 15: 3).

Poslední známou variantou číše českého typu, která se vyskytuje v Praze jsou kyjovitě profilované nádoby, jejichž tělo zdobí vertikálně tažené kapky opatřené zrníčky modré skloviny (II.18). V domácím nálezovém prostředí se objevují jen velmi zřídka, známe je ještě z Mostu (*Černá 2002*, 105, tab. 112:8) a Plzně (*Hejdová – Frýda – Šebesta – Černá 1983*, 249, obr. 11). Oproti tomu ve zkoumaném materiálu z Prahy jsou zastoupeny relativně hojně, minimálně na čtyřech nalezištích (např. Tab. 6: 2; Tab. 19: 4, 5).

S nálezy číší českého typu, či spíše jejich předchůdci, se v Praze setkáváme poměrně časně, a to již v souborech datovaných do období konce 13. až 1. poloviny 14. století (Tab. 5: 1). Masový nástup zaznamenávají krátce po polovině 14. století a přesahují až do průběhu století následujícího. Oproti tomu např. v Mostě po dlouhou dobu převažovaly nízké varianty číší, které ustoupily do pozadí až v 15. století (*Černá 2002*, 110). Obecně lze říci, že ke konci 15. století výrazně slábne zastoupení číší českého typu v českých nálezových souborech, avšak v Plzni lze vysledovat jejich varianty ještě z přelomu 15. a 16. století (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 98).

Vzhledem ke svému velkému objemu bývají často považovány za sklenice určené k pití piva, čemuž napovídá i skutečnost, že v pražských archeologických nálezech se často vyskytují na místech spojovaných s existencí pivovaru či krčmy. Do podobného kontextu řadíme mj. i mimořádně bohatý soubor skla ze studny v domě čp. 61/II na Národní třídě, kde je předpokládána sladovnická výroba doložená nálezem dvou hvozdvých pecí (*Janská 1977*, 150) a podobně tomu bylo u další početné kolekce skel z Rybné ulice čp. 682/I (kap. č. 5.10).

Číše s taženými kapkami

Nižší číše plasticky zdobené svísele natavenými žebry představují další z typických tvarů vrcholně středověkého sklářství v Čechách. V pražských nálezech se vyskytují ve dvou variantách. U první jsou na vertikálních kapkách hustě natavena zrníčka kobaltově modrého skla (I.17), kdežto u druhé je dekor jednodušší, kapky zůstaly hladké, nezdobené (I.16). Prvá ze zmíněných variant je běžnější a objevuje se ve většině reprezentativních souborů, zatímco druhá je podstatně vzácnější a mimo nálezů ze Sněmovní ulice (*Černá – Podliska 2008*, 243, obr. 6: 3) se jí podařilo zachytit pouze v kolekci z výzkumu na staveništi OD Kotva v Rybné

ulici čp. 683/I (kap. 5.11).⁴³ Ostatně zde jsme se setkali s nebývale vysokým počtem těchto číší, a to i v poměru k ostatním tvarům. Celkem bylo možné rekonstruovat více než 30 jedinců a další zůstaly dochovány v řadě zlomků. Na jiných lokalitách je přítom tento druh číší zastoupen vždy jen v jednotlivých kusech.

Časově jsou číše s taženými kapkami v Praze doloženy již od závěru raného středověku (*Draganová 1982*, 421) a v ojedinělých nálezech je známe i z 13. století (*Vařeka – Bureš 1997*, 149). Horizont konce 13. až 1. poloviny 14. století zastupuje několik exemplářů z Karlovy ulice čp. 153/I (kap. 5.5 – Tab. 5: 2). Se vzrůstajícím počtem nálezů skla po polovině 14. století stoupá i zastoupení číší s taženými kapkami, které, jak se zdá tvořily běžnou součást středověkých měšťanských domácností.

Ačkoliv jejich domácí výrobu potvrzují po polovině 14. století archeologické nálezy z hutí na severu Čech, zůstává otázka jejich původu pro starší období nejistá. Vzhledem ke skutečnosti, že vznik nejstarších skláren na našem území klademe nejdříve k polovině 13. století (*Černá – Frýda 2010*, 335), předpokládáme, že jde o produkty cizích hutí ležících nejspíše v okolních zemích. Tomu napovídají i výsledky chemických analýz, které prokázaly, že číše jsou vyrobeny z draselno-vápenatého skla, typického pro oblasti severně od Alp. Jedinou výjimkou je číše z již zmiňovaného výzkumu v Rybné ulici čp. 683/I (kap. 5.11), na jejíž výrobu bylo použito smíšeného draselno-sodno-vápenatého skla.

V nedávné době se výskyt číší s taženými kapkami po Evropě pokusili zmapovat na základě nálezů publikovaných v odborné literatuře *G. Haggrén* a *H. Sedláčková*. Je zřejmé, že tento tvar byl rozšířen na rozsáhlém území od Moravy přes Čechy, Sasko, Durynsko, Sasko-Anhaltsko, Dolní Sasko, dále hansovní města ve Šlesvicku-Holštýnsku, Meklenbursku-Předním Pomořansku, Západním Pomořansku a východním Prusku až k přístavním městům v Estonsku. Nálezy známe i z Novgorodu či Nizozemí, Finska a Švédska (*2007*, 185).

Nízké číše s plastickými nálepy

Menší číše zdobené natavenými nálepy tvoří poměrně široce variabilní skupinu nálezů, která se liší jak tvarem a velikostí nádob, tak použitým dekorem. V nálezovém inventáři bývá snadno identifikovatelná skupina číší s hrotitě vytaženými nálepy. Setkáváme se s nimi již v horizontu 2. poloviny 13. a počátku 14. století, kdy jsou zastoupeny v souboru

⁴³ Oproti tomu je hladký tvar poměrně bohatě zastoupen v mosteckých nálezech z archeologického výzkumu na ploše přiléhající k domu čp. 226, kde je doložen dvěma jedinci v horizontu konce 13. a 1. poloviny 14. století a několika dalšími v následujících obdobích (*Černá 2002*, 97–98, 102, 104).

ze studny v domě čp. 379/I v ulici Na můstku (kap. č. 5.1), a to ve dvou provedeních. Pro naše území je tradičnější dekor, náležející drobným číškám (Tab. 3: 1, 6), jejichž výskyt máme ve stejném časovém úseku doložen i v Karlově ulici čp. 153/I (Tab. 5: 1) a pro mladší období též v souborech ze staveniště OD Kotva v Rybné ulici čp. 683/I (kap. č. 5.11 – Tab. 18: 1, 2, 4, 5; Tab. 19 :7), nebo v Benediktské ppč. 702 (kap. 5.8 – Tab. 8: 1, 3 až 6). Oproti tomu exempláře s nízkými oválnými nálepy s hrotitým výčnělkem, které zdobí kónické číše s výrazně rozevřeným okrajem (Tab. 2: 1, 2), považujeme s největší pravděpodobností za výrobky cizích skláren, pocházející patrně z výrobních center v jižní, resp. jihovýchodní Evropě. Podrobněji se jim tedy budeme věnovat v příslušné kapitole.

V situacích datovaných od konce 13., častěji však až od poloviny 14. století, se setkáváme také se čísemi, které zdobí drobnější perlové, většinou šnekovitě stáčené nálepy. Tvarově je pro ně charakteristické zpravidla soudkovité tělo s nízkým rovným (I.III) nebo mírně rozšířeným ústím (I.4). Doloženy je máme mj. z Karlovy ulice čp. 153/I (kap. č. 5.5) a Vodičkovy ulice čp. 710/II (kap. 5.14 – Tab. 22: 1). Vyrobeny byly z čirého skla se slabými odstíny nazelenalé, ojediněle i žluté barvy. Vzhledem k jejich provedení a datování předpokládáme, že jde o výrobky domácích skláren, což potvrzují i archeologické nálezy ze zaniklých hutí (Černá 2003, 133, Abb. 10; 2005, 120, obr. 29), stejně tak jako ikonografické prameny (Černá 2002, 104). Oproti tomu větší terčovitě nálepy se objevují spíše sporadicky, např. v Benediktské ulici ppč. 702 (kap. 5.8 – Tab. 5: 2).

Na obvodu dna nízkých číší bývá zpravidla nataveno štípané, méně často i hladké vlákno. Ojediněle se setkáváme též s lalokovitě vytahovanou patkou (Tab. 22: 1, 10), která v této kombinaci není příliš obvyklá ani na dalších českých lokalitách. Naprostou výjimku pak představuje torzo dna číše z Vodičkovy ulice čp. 710/II (kap. 5. 14) datované do 1. poloviny 15. století, u kterého jsou výrazné lalokovité výběžky zdobeny zrníčky kobaltového skla (Tab. 22: 11). V domácím prostředí se uvedený tvar zatím nevyskytuje a lze tedy uvažovat o možnosti jeho cizího původu. Také další neobvyklé tvary číší patří již do kategorie importovaných skel.

Lahve

S lahovitými tvary se ve zkoumaném materiálu z Prahy setkáváme pouze ojediněle. Jejich nejstarší výskyt dokládají nálezy z ulice Na můstku čp. 379/I (kap. č. 5.1), datované do 2. poloviny 13. a počátku 14. století. Ve dvou exemplářích se zde objevuje láhev s vertikálně natavenými žebry vyznačující se výrazně nahnědlou sklovinou. Považujeme ji za výrobek

cizích hutí, stejně tak jako láhev s vnitřním prstencem pocházející ze stejného kontextu. Oběma tvarům se budeme věnovat v příslušné kapitole.

Do horizontu 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století spadají tři nálezy z Benediktské ulice ppč. 702 (kap. č. 5.8). U dvou exemplářů hrdla se spirálovitě nataveným vláknem, předpokládáme, že náležely k variantě s dekorem v podobě svislých žeber (Tab. 9: 7, 8). Tento tvar je v miniaturním provedení doložen též v materiálu z výzkumu na staveništi OD Kotva (kap. č. 5. 11 – Tab. 17: 4). Chemická analýza přitom prokázala, že jde o draselno-vápenaté sklo, které je typické pro sklárny ležící severně od Alp. Zlomky těchto lahví jsou také nalézány ve výrobním odpadu zaniklých hutí na severu Čech (*Černá 2005*, 120, obr. 29). Hojné analogie známe z Plzně (*Frýda 1979*, 63) či Mostu (*Černá ed. 1994*, 90, 91, Abb. 117–120).

Z výzkumu v Benediktské ulici pochází také drobný fragment charakteristické středové části lahve s vnitřním prstencem (Tab. 7: 11). Určení místa původu těchto lahví je poněkud problematické, pro sledované časové období však musíme vzít v úvahu i možnost jejich domácí provenience (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 101). Obdobně datované nálezy pochází z mj. z Chebu (*Šebesta 1979*, 87, 90, obr. 9).

V minimálním počtu se objevují také běžné užitkové lahve (III.1, III.2), z nichž bývá dochováno pouze masivní kónické hrdlo, jak to mu bylo např. i v materiálu z výplně jedné z jámky v Rybné ulici čp. 682/I.

Kutrolf

Kutrolf je specifický typ vrcholně středověkého stolního skla, vyskytující se v řadě tvarových a výzdobných variant. Nálezy nádob tohoto druhu jsou v různých obměnách známé již z období pozdní antiky. Z oblasti Předního východu se výroba postupně rozšířila do benátských a středoevropských, zejména pak německých a rakouských dílen. Rozsáhlou výrobu kutrolfů v Německu dokládají i cechovní předpisy sklárny ve Spessartu z roku 1406, kde je stanoveno, kolik nádob může za den vyrobit sklář s jedním pomocníkem (*Frýda 1976*, 62; *Rademacher 1933*, 25). Mimo německé země se však s nálezy kutrolfů setkáváme spíše výjimečně. Nepočtené exempláře jsou známé ze Slovenska (*Hoššo – Lesák – Resutík 2002*, 611) či Nizozemí a Francie (*Henkes 1994*, 116).

Od 1. poloviny 15. století lze nalézt vyobrazení kutrolfu na řadě dřevorytů a obrazů německých mistrů, jejichž přehled shromáždil již F. Rademacher, který se též daným tvarem blíže zabýval (1933, 60–70). Užití kutrolfu jako urinalu, objevující se ojedinele v lékařských

studiích (*Mattelaer 1999*, 148–149), není ikonograficky podloženo a v odborné archeologické literatuře se tato možnost nepřijímá.

V domácím prostředí se s kutrolfy setkáváme od 1. poloviny 14. století, jejich častější výskyt pak lze pozorovat od konce 14. až do poloviny 15. století, kdy je na našem území archeologicky doložena i jejich výroba. Poté nálezů sice ubývá, nicméně v omezeném množství přežívá až hluboko do období renesance (*Černá – Frýda – Himmelová 2005*, 101). Nejpočetnější nálezy kutrolfů jsou na našem území publikovány z Plzně. Jejich relativně četný výskyt klade *F. Frýda* do souvislosti s obchodními styky Plzně s německými městy, zejména s Norimberkem (*1979*, 62).

Patrně nejstarší dosud známý nález (*Černá ed. 1994*, 92), spadající svým datováním do období kolem poloviny 14. století, pochází z Brna, Kozí ulice. Následují exempláře z Mostu (*Černá 2002*, 100), Ústí nad Labem (*Černá 1996*, 11), Plzně (*Frýda 1979*, 27, 62, 106), Litoměřic (*Černá ed. 1994*, 91) či Brna, České ulice (*Sedláčková 2003*, 136). Do 16. století náleží jedinci z Mečové a Starobrněnské ulice v Brně nebo z Opavy (*Sedláčková 2004*, 249). Z pražských lokalit lze zmínit bohatě zdobené exempláře z Klementina (kap. č. 5.6 – Tab. 6: 1) a Rybné ulice čp. 682/I (kap. č. 5.10 – Tab. 23: 1) spadající svým datováním do 15. století.

Jak již bylo řečeno, výrobu kutrolfů na našem území dokládají i archeologické nálezy ze zaniklých hutí konce 14. a 1. poloviny 15. století. Zejména z lokality Moldava I, která leží na hřebenech Krušných hor, známe bezpečně uvedený tvar, který náležel k variantě s bohatou plastickou výzdobou. S jistou pravděpodobností lze předpokládat jejich produkci také ve sklárně u obce Doubice v Lužických horách (*Černá 2005*, 122; *Černá 2003*, 113, Abb.10).

6.2. Postavení importů v nálezovém inventáři

Ačkoliv naprostou většinu nálezů skel v Praze považujeme za produkty hutí ležících na našem území, objevují se i nádoby, jejichž provenienci je nutno hledat za hranicemi země. Přes relativně nízký počet jedinců je nálezový fond importů vnitřně diferencovaný. Zahrnuje nádoby lišící se svým provedením, místem původu i datováním. Jmenovaná skla mají klíčový význam pro posuzování sociálního kontextu lokality. Oproti ostatním totiž představují výhradně nádoby cizí provenience, které byly na naše území importovány z vyspělejších sklářských oblastí, takže jsou prokazatelným indikátorem obchodních a kulturních kontaktů Čech v období vrcholného středověku. Nejvýraznější skupinou jsou skla malovaná zlatem a emaily, jejichž časové určení vesměs spadá do období 2. poloviny 13. až počátku 14. století.

Na evropském kontinentě patřily nádoby zdobené malovaným dekorem k luxusnímu zboží, určenému spíše k reprezentačním účelům než k běžnému stolování, jak lze usuzovat nejen z jejich častého výskytu ve vyšším společenském či církevním prostředí, ale rovněž i z nižšího počtu těchto nálezů v porovnání s jiným sklem. Vzhledem ke skutečnosti, že nálezy tohoto druhu byly probírány již dříve (*Černá – Podliska 2008*), stačí je na tomto místě pouze stručně připomenout.

Celkem byly zaznamenány tři výrobní oblasti. Na třech nalezištích jsme se setkali s výskytem tzv. islámského skla, které je přičítáno dílnám syrského Aleppa. Řadíme sem nálezy ze studny u Bílé věže na Pražském hradě (*Černá 1992*), dále z Petrské ulice čp. 1173/II – 1176/II (kap. č. 5.17) a tzv. Sixtova domu v Celetné čp. 553/I. Ze skláren ležících na Muránu u Benátek pochází s největší pravděpodobností skla z ulice Na můstku čp. 379/I (kap. č. 5.1), Rybné čp. 682/I (kap. č. 5.10) a Sněmovní čp. 1/III. Výjimku tvoří pouze drobný fragment blíže neurčitelné nádoby, spadající svým datováním do 12. století. Místo jeho původu není jednoznačné, avšak autoři zpracování se s odkazem na dosavadní stav bádání přiklání k názoru, že by mohlo jít o výrobek z Konstantinopole nebo z dílen ležících v širší oblasti byzantského vlivu (*Černá – Podliska 2008*, 251).

Bohužel u řady ostatních importů je určení místa původu značně problematické. Zastavme se nyní u dalších skleněných nádob z výplně studny v ulici Na můstku čp. 379/I (kap. č. 4.1), které dotvářely výjimečnost souboru. Několika exempláři byly zastoupeny číše s hrotitě vytaženými nálepy a rozevřeným ústím vyznačující se mírně nahnědlou sklovinou, pouze minimálně zasaženou korozí (Tab. 2: 1). Jejich provenience je zatím nejistá, avšak nálezy tohoto druhu známe z německého prostředí, konkrétně z Kostnice (*Baumgartner – Krueger 1987*, 208–209), Breisachu (*Bruckschen 2004*, 55) či Brunšviku (*Bruckschen 2004*, 268–269, Kat. Nr. 32) a dále i ze švýcarské Basileje (*Baumgartner – Krueger 1987*, 200, Nr. 177). Skupinu nahnědlých skel zachytila H. Sedláčková v Brně, kde se vyskytují v 2. polovině 13. a počátkem 14. století (*Sedláčková 2005*, 237), přičemž předpokládá, že se jedná o výrobky jihoevropských skláren (*Sedláčková 2010*, 362). Tomu by napovídala i skutečnost, že chemická analýza nálezu z Brunšviku prokázala, že jde o smíšené draselno-sodno-vápenaté sklo s výrazným podílem oxidu manganu, který způsobil neobvyklé zbarvení (*Bruckschen 2004*, 55). Také E. Černá považuje tyto číše za produkty hutí ležících jižně, resp. jihovýchodně od našeho území (*2002*, 96).

Ojedinelým nálezem jsou zlomky stěny číše/poháru s plastickým dekorem v podobě spirálovitě natavených vláken (Tab. 3: 2). Provenience nádoby je opět nejistá. Obdobný

dekor lze pozorovat na poháru z Wormsu (*Baumgartner 1987*, 38), místo jeho původu je však neznámé. V domácím prostředí zatím analogie též nenacházíme.

Lahvovité tvary se objevují ve dvou základních variantách. Široce klenutá nádoba s vertikálními žebry byla zastoupena dvěma exempláři. Vzhledem k charakteru nahnědlé skloviny a celkově výrazně subtilnímu provedení předpokládáme, že pocházely ze stejného výrobního okruhu (dílny). Nejbližší analogie známe opět z Brna, a to Kozí ulice. Vzhledem k ojedinělosti nálezu v českém prostředí jej Z. Himmelová spojovala s Porýním či severní Itálie (*Himmelová 1991*, 14).⁴⁴ H. Sedláčková se pak s přihlédnutím k charakteru skloviny kloní k italskému původu nálezu. Jiný obdobně datovaný exemplář je v současnosti znám již pouze ze Žatce (*Černá 2008b*).

Dalším tvarem, který bylo možné alespoň částečně rekonstruovat, bylo torzo dvojkónické lahve s vnitřním prstencem. Láhev měla válcovité tělo odsazené vnitřním dutým prstencem od horní části, jejíž profilace se nám však nepodařilo s jistotou určit. Sklovina byla čirá nazelenalá lehce zabarvená dohněda se slabým korozním povlakem. Jedná se o poměrně široce rozšířenou kategorii nálezů, která se v českém prostředí objevuje od 2. poloviny 13. století. Lahve s vnitřním prstencem se vyskytují ve více variantách po celé období vrcholného středověku a na německém území přežívají až do renesance (*Černá 2000*, 54). Z pražských lokalit lze zmínit obdobně datované nálezy z archeologických výzkumů v areálu Týnského dvora (*Černá 1994*, 57; *2008a*, 339). Našemu tvaru jsou blízké zejména exempláře z Mostu (*Černá 1994*, 57–58) a Brna (*Sedláčková 2003*, 128, Taf. 1/III.3). V Čechách je jejich výskyt doložen na pěti lokalitách, kromě Prahy a Mostu ještě v Českém Krumlově, Starém Mýtu a snad i v Hradištku u Davle. Zatím nelze s jistotou určit místo jejich původu, avšak lze se domnívat, že se jedná spíše o výrobky cizích skláren, obzvláště vezmeme-li v úvahu charakter použité skloviny. Potvrzují to i výsledky spektrálních analýz nálezů z Českého Krumlova a pražského Ungeltu, které prokázaly, že jde o sklo sodno-vápenaté, jehož použití je typické pro jižní oblasti a ve středoevropských hutích se nevyrábělo (*Černá 2000*, 55). Opět se zde tedy rýsuje možnost kontaktů s výrobními centry ležícími na jih od našeho území.

Na importy byla bohatá též kolekce skel z archeologického výzkumu Ungeltu. K novým tvarům patřil zlomek ouška náležející patrně k závěsné lampě, která pocházela ze situace datované do období kolem poloviny 14. století (*Černá 2008*, 339). Takřka kompletně

⁴⁴ V tomto kontextu je nutno zmínit i skutečnost, že Kozí ulice leží na území středověké kupecké Quartale renensis, osídlené již na počátku 13. století flanderskými kolonisty, příšlymi od dolního Rýna (*Himmelová 1991*, 14).

dochovaný exemplář známe také z Petrské ulice čp. 1171 – 1174 (kap. č. 5.14). V obou případech se jedná o varianty tzv. islámského typu, které bývají opatřeny dvěma i více závěsnými oušky umístěnými na horních partiích klenutého těla. Tyto lampy se objevují na rozlehlém teritoriu jižní Evropy, od Balkánu až po Francii. Nejvíce nálezů pochází z Itálie, kde se s nimi můžeme setkat již od sklonku 12. až po 14. století. Výskyt závěsných lamp bývá silně vázán na sakrální prostředí, nalézáme je však i v běžném sídlištním kontextu. U nás jsou kromě Prahy doloženy též v Mostě (*Černá 2002*, 103, Tab. 96:7) a pro období kolem poloviny 15. století i v Plzni (*Frýda 1990*, 70). Z moravského prostředí zatím lampy neznáme, což však může být do jisté míry způsobeno i stavem výzkumu či skutečností, že v případě fragmentárně dochovaného materiálu je identifikace daného tvaru relativně obtížná. Pražským nálezům je velmi blízký např. exemplář z Lübecku (*Baumgartner – Krueger 1988*, 437).

Neobvyklým tvarem ve střední Evropě jsou hladké číšky/poháry s cylindrickým tělem a kratším rozevřeným okrajem. Kromě drobných zlomků z Ungeltu (*Černá 2008*, 341) a Karlovy ulice (kap. č. 5.5) jsou v Praze doloženy v souboru skel ze studny patřící ke komendě řádu německých rytířů prozkoumané na staveništi OD Kotva (kap. č. 5.11; Tab. 17: 1). Jako velmi podobná se jeví hladká číška z Brna, Mečové ulice datovaná do 1. poloviny 14. století (*Černá ed. 1994*, 59; *Sedláčková 2003*, 132, Taf. 2/IV.3.1, IV.3.2). Původ číší není přesně znám, avšak nepředpokládáme, že by se jednalo o domácí výrobek (naposledy *Černá 2008*, 341). Někteří badatelé je považují za nezdobenou variantu skla malovaného zlatem a emaily, které svým tvarem a provedením opravdu připomíná. Tomu by snad napovídala i skutečnost, že velmi podobný tvar byl v Norimberku nalezen společně v kontextu se zlomky dvou dalších, emailem zdobených pohárů (*Baumgartner – Krueger 1988*, 156). Obdobné nálezy pocházejí také z Lübecku či Brunšviku, kde chemické analýzy prokázaly, že jde o sodno-vápenaté sklo (*Bruckschen 2004*, 48). Hypoteticky tak můžeme předpokládat, že i naše pražské nálezy lze považovat za výrobky blíže nespécifikovaných center někde na jihu Evropy.

Podobně je tomu i u nízkých kónických číšek/pohárů s optickým dekorem v podobě drobných čoček (Tab. 17: 2). V Praze jsou prokazatelně doloženy pouze v souboru z prostoru bývalé komendy řádu německých rytířů (kap. č. 5.11), datovaného do časového úseku od 2. poloviny 14. do průběhu 1. poloviny 15. století. Jejich přesné místo původu opět neznáme, avšak zdá se, že drobné číšky s optickým dekorem byly ve středověké Evropě velmi oblíbené. V archeologickém materiálu se objevují v řadě tvarových i výzdobných variant již od konce 13. a počátku 14. století, nejvíce pak v jižní Francii a Itálii (*Baumgartner – Krueger*

1988, 228). Z Německa pochází analogické nálezy z např. z Brunšviku, Kostnice (*Bruckschen 2004*, 81) či ze Špýru (*Baumgartner – Krueger 1988*, 307). V Čechách tyto číšky zatím nejsou příliš obvyklé, častěji se s nimi můžeme setkat na moravských lokalitách, zejména v Brně, kde jsou doloženy v souborech z Panenské, České a Mečové ulice a H. Sedláčková předpokládá jejich italský původ (*2003*, 136, Taf. 3/IV.4.1).

U některých méně obvyklých tvarů nebo u nádob, které reprezentují počátky svého druhu v českém prostředí, nelze vyloučit cizí provenienci. Ačkoliv neznáme místo jejich výroby, předpokládáme s jistou opatrností, že by mohly pocházet z hutí nalézajících se západně od Čech a vyrábějících obdobné draselno-vápenaté sklo jako hutě české.

Mimo jiné jde o torzo spodní části číšky z jímky ve Vodičkově ulici čp. 713/II (kap. č. 5.13) s lalokovitě vytahovaným vláknem na obvodu dna, které je navíc zdobeno natavenými zrníčky kobaltového skla (Tab. 22: 11). V domácím prostředí představuje zatím naprostý unikát a ani v okolních zemích se často nevyskytuje. Také fragment dna drobné lahve s vertikálními žebry a štípaným vláknem na obvodu, který pochází ze souboru z Karlovy ulice čp. 153/I (kap. č. 5.5) není snadno zařaditelný. Svým provedením odpovídá mladším exemplářům, které považujeme za domácí výrobky, avšak datování nálezu na přelom 13. a 14. století ukazuje též na možnost zahraničního původu.

Při posuzování souborů z hlediska sociálního kontextu lokality může napomoci i informace o doprovodném nálezovém inventáři. Umožní nám totiž potvrzení závěrů týkajících se případného mimořádného postavení daného místa. V tomto směru je nutno brát v úvahu kromě početnosti nálezů také přítomnost prokazatelných importů, které mohou, stejně tak jako sklo, napovědět o možných dálkových kontaktech či ekonomickém postavení domácnosti.

Velmi bohaté keramické nálezy doprovázejí kolekci z ulice Na můstku čp. 379/I (kap. č. 5.1), avšak nezdá se, že by mezi nádobami byly zastoupeny cizího původu. Naopak v případě skla ze Sněmovní ulice čp. 1/III potvrzuje technologicky vyspělá keramika luxusnost souboru (*Černá – Podliska 2008*, 243). Zlomek malovaného okenního skla z archeologického výzkumu tzv. Richtrova domu na čp. 459/I na Malém náměstí provázel, mimo jiných nálezů, také červeně malovaný pohár na nožce, který indikoval příslušnost zahloubeného obydlí k parcele náležející vyššímu sociálnímu prostředí (*Dragoun 2000*, 13). Materiál z výzkumu tzv. Sixtova domu v Celetné ulici čp. 353/I sice zatím zůstává nezpracován, přesto lze z předběžných informací (*Bureš – Kašpar – Vařeka 1997*) a s přihlédnutím k exponované poloze přímo na Staroměstském náměstí, usuzovat na bohatý

doprovodný inventář. Oproti tomu nálezy malovaného skla z ulic Rybné ulice čp. 682/I (kap. č. 5.10) a Týnské uličky čp. 1064/I provázelo pouze množství běžné kuchyňské keramiky (Černá – Podliska 2008, 245).

Mimořádně početný soubor skla ze studny na staveništi OD Kotva v Rybné ulici čp. 263/I (kap. č. 5.11) doplňoval též početný keramický inventář, obsahující jak kameninu, tak keramiku, o které *H. Olmerová* předpokládala, že pochází ze středního Podunají a patrně i Polska (1988, 22). Obdobně datovanou kolekci skel z Národní třídy čp. 61/II doprovázelo více než 6000 keramických zlomků a další nálezy, mezi nimiž se objevila i cínová konvice (Janská 1982, 151).

Bohužel, ne vždy je však možné vydat se tímto směrem. Často se totiž stává, že nálezy skla jsou vyhodnoceny dříve než doprovodný inventář, který často zůstává pouze ve fázi předběžného zpracování, kdy je nastíněno jen rámcové datování kolekce.

6.3. Okenní sklo

Nejstarší nálezy okenních skel v Praze pochází již z 11. století, a to z výzkumu tzv. Starého proboštství na Pražském hradě (*Boháčová a kol.* 1990, 178). Další doklady zasklívání oken známe až z 13. století, např. z Petrské ulice (*Bureš – Kašpar – Vařeka* 2000). Výskyt okenního skla je v tomto období silně vázán na prostředí sakrální architektury, ačkoliv *E. Černá* při posuzování materiálu z Ungeltu nevyklučuje, vzhledem k nálezovým okolnostem, ani možnou přítomnost honosné stavby profánního charakteru (Černá 2008a, 340). Do stejného časového horizontu spadá i datování fragmentu malované okenní výplně z Malého náměstí (*Dragoun* 2000), který autor výzkumu klade do souvislosti s nedalekým kostelem sv. Michala.

Nálezy plochých destiček jsou poměrně vzácné a jejich počet v archeologických nálezech se až do poloviny 14. století nezvyšuje, z čehož lze usuzovat, že zasklívání oken bylo i na počátku vrcholného středověku vzácností (Černá 2002a, 30) a situace se začíná měnit až po polovině 14. století. Teprve v průběhu vrcholně středověkého období se v našem prostředí setkáváme také s okenními terčíky. Narůstající nálezy okenních skel zároveň ukazují na možnost zasklívání oken také v případě honosnějších měšťanských domů. Pro toto období jsou nálezy terčíků doloženy v Benediktské ulici ppč. 702 (kap. č. 5.13 – Tab. 9: 10–12), Rybné čp. 682/I (kap. č. 5.10) a 683/I (kap. č. 5.11) či Petrské čp. 1171 až 1174/II (kap. č. 5.17).

7. Vývoj výskytu skleněných nádob

Při studiu vývoje a obliby používání skleněných nádob v Praze pozorujeme proces známý z většiny domácích i zahraničních měst. S nejstaršími ojedinělými nálezy dutého skla se v Praze setkáváme od 12. století. V rámci zkoumaného materiálu ze Starého a Nového Města je raný výskyt skleněných nádob doložen na dvou lokalitách. V případě zlomku skla malovaného zlatem a emaily z výzkumu v Týnské uličce se jedná o kontext exponované lokality v bezprostředním zázemí centrálního tržiště. Původ nálezu je nutno hledat snad v oblasti Konstantinopole, či dílnách v širší oblasti byzantského vlivu. V současné době badatelé předpokládají, že malované sklo se k nám dostávalo dálkovým obchodem. Nález tak lze spojovat s prostředím zde sídlící obchodnické elity (Černá – Podliska 2008, 252; Podliska 2007). Naprosto odlišné okolnosti provází druhý z nálezů, a to zlomek číše s taženými kapkami, pocházející z běžného sídlištního kontextu zachyceného při výzkumu areálu bývalého jezuitského Konviktu v dnešní Konviktské ulici (Draganová 1982, 421). S nálezy číší tohoto typu se setkáváme poměrně často, převážně však až od konce 13. století. Často proto bývají považovány za domácí výrobek, avšak vzhledem ke skutečnosti, že pro sledovaný časový úsek zatím postrádáme jakékoli doklady o existenci skláren na našem území, zůstává provenience nálezu dosti nejistá. Na přelom 12. a 13. století pak spadá nález masivního dna číše s plastickou výzdobou z archeologického výzkumu na náměstí Republiky, jehož analogie známe z oblasti dnešního Německa (Podliska 2009, 163).

Také v následujícím období se skleněné nádoby vyskytují jen sporadicky a situace se začíná měnit až po polovině 13. století. Vývoj středověkého sklářství probíhal v souvislosti s ekonomickými i kulturními změnami ve společnosti, ke kterým docházelo od počátku 13. století. Vyšší efektivita výroby, vznik a rozvoj měst i stoupající nároky obyvatel na úroveň stolování vedly ke zvýšené poptávce po skle, což přispívalo k rozvoji sklářského řemesla. Počáteční složitost procesu a následná dynamika jeho vývoje v 2. polovině 13. století se odráží také ve frekvenci nálezů dutého skla (Černá a kol. 1994, 43). Časově sem spadají některé nálezy skel malovaných zlatem a emaily z výzkumu Petrské čtvrti a Rybné ulice či část kolekce skla z Ungeltu (Černá 2008). Pro nálezy je charakteristická výrazná tvarová variabilita a značné množství importů. Počet skel se sice oproti předchozímu období relativně zvyšuje a rozšiřuje se též okruh jeho výskytu, stále však platí, že sklo představuje luxusní výrobek, jehož vlastnictví se omezuje na vyšší společenské vrstvy.

Tato situace se začíná měnit až v závěru 13. století, kdy užívání skleněných nádob pomalu proniká i do měšťanského prostředí. Ze základního spektra stolního skla se objevují

ponejvíce nižší tvary číší zdobené plastickými nálepy či taženými kapkami a v menší míře též lahve. Sem také spadá datování ojedinělého zlomku okrajové části patky číše z archeologického výzkumu v Dlouhé ulici ppč. 721 (kap. č. 5.9). V průběhu 1. poloviny 14. století pozorujeme postupný nárůst pramenné základny a zároveň se rozšiřuje typologická škála výrobků. Začínají se postupně objevovat zejména vysoké číše tzv. českého typu, představující vůdčí tvar stolního skla vrcholného středověku v Čechách. Do horizontu sklonku 13. až 1. poloviny 14. století řadíme tvarově bohatý soubor z Karlovy ulice čp. 153/I (kap. č. 5.5) a zejména kolekci skla luxusního charakteru z domu čp. 379/I Na můstku (kap. č. 5.1), kde se mimo běžného inventáře setkáváme i s řadou prokazatelných importů, jejichž místo původu je nutno hledat nejspíše v hutích na jihu Evropy. V závěru tohoto období však podobné nálezy mizí a začíná výrazně převládat domácí, poměrně unifikovaná produkce.

Postupně vzrůstající oblibu skla a jeho větší dostupnost pro širší okruh uživatelů dokládá značný nárůst nálezů v 2. polovině 14. století. Na samý počátek tohoto horizontu spadá s největší pravděpodobností datování souboru skla ze Soukenické ulice.⁴⁵ Právě tehdy sklo definitivně proniká do středních a také nižších pater společnosti, které reprezentují některé nálezy z Benediktské ulice ppč. 702 (kap. č. 5.8) na Starém Městě. Řadíme sem mimořádně bohatou kolekci skla, kterou známe z Národní třídy (*Janská 1977*) a také větší část souboru ze studně v areálu bývalé komendy řádu německých rytířů v Rybné ulici čp. 683/I (kap. č. 4.11). Obsahovaly desítky nádob převážně domácí, ojediněle však i zahraniční provenience. Za zmínku též stojí početné nálezy z Rybné ulice čp. 682/I (kap. č. 5.10). Skutečnost, že používání skla nebylo jen otázkou majetnosti odběratelů, dokládají i nálezy z Nového Města pražského, lokalizované do prostředí středních řemeslnických vrstev, kde se postupně staly častým doplňkem domácností. Do jiného sociálního kontextu pak spadají nálezy z Petrské ulice čp. 1171 – 1174 (kap. č. 5.17). Nově jsou zaznamenány také situace, poukazující na možnost zasklívání oken i u měšťanských domů. Obdobný trend pokračuje i v 1. polovině 15. století. Z prostoru Starého Města pochází soubory z Haštalského náměstí čp. 752/I (kap. č. 4.12) a Klementina (kap. č. 5.6), na Novém Městě jsou to pak dvě kolekce z Vodičkovy ulice čp. 710/II a 713/II (kap. č. 5.13 a 5.14), kde v řemeslném prostředí nalézáme i doklady patrně importovaných nádob.

Období 2. poloviny 15. století se v rámci zkoumaných lokalit projevilo nápadným úbytkem nálezů skla. Ze známých souborů pouze jediný spadá svým datováním do sklonku

⁴⁵Otázka datování souboru do 1. nebo 2. poloviny 14. století je však problematičtější (*Chytráček a kol. 2009, 134*).

15. a na počátek 16. století, a to kolekce skla z jedné z odpadních jímek zachycených při výzkumu na náměstí Republiky (*Podliska 2009*, 164–165).

8. Sociální kontext nálezů

Systematické studium středověkého skla představuje významný přínos pro poznání archeologie „všedního“ dne. Studium se přitom již neomezuje pouze na typologii nádob, nýbrž je patrné, že sklo může poskytnout řadu dalších informací. V tomto kontextu se jedná zejména o indikaci sociální úrovně nálezového prostředí, příp. výpověď o obchodních či kulturních kontaktech dané lokality.

8.1. Vypovídací možnosti nálezů skla a jejich omezení

V centru naší pozornosti stojí snaha o poznání společenského postavení okruhu uživatelů skleněných nádob ve středověku. Pro posouzení sociálního kontextu lokality čistě na základě nálezů skla je nejdříve nutné vytvořit si jistou srovnávací rovinu, která hypoteticky odráží majetkové poměry středních, příp. vyšších vrstev obyvatelstva. V rámci skleněného souboru by měly být dostatečně zastoupeny tvary, které považujeme pro období vrcholného a pozdního středověku za typické a běžně rozšířené. Jedná se především o číše českého typu, v menší míře pak číše s taženými kapkami či nízké číše s nálepy. Zároveň je podstatná i výpověď písemných pramenů, vážících se k vlastnictví parcel a domů, která by naše přiřazení k středním vrstvám společnosti v rámci daného časového intervalu potvrdila, stejně tak jako výsledky archeologického výzkumu.

Je zřejmé, že tato projekce s sebou nese četná rizika, nicméně jde o bod, ze kterého lze alespoň orientačně vycházet. Tato rovina je poměrně široká a nemůže striktně oddělovat jednotlivé sociální úrovně a složky obyvatel. Jedná se však o ukazatel, který za určitých okolností poukazuje na jistá vybočení z průměru, ať už směrem nahoru či dolů. Využití můžeme i situaci, která se sice přesně neváže k středním vrstvám obyvatelstva, nicméně představuje dobře dokumentovanou skutečnost odrážející majetkové poměry daného místa.

Ve snaze najít takovouto rovinu však musíme brát v úvahu jistá omezení. Samotná přítomnost či absence nálezů skla na lokalitě ještě neukazuje sociální status místa. Pomineme-li stav výzkumu a stupeň prozkoumání lokality, musíme brát v úvahu zejména zachycení prostředí vhodného k dochování skleněných artefaktů, jako jsou studny a jímký, v

jejichž bahnitých výplních existovaly optimální podmínky pro zachování tak křehkého materiálu (Černá – Frýda 2005, 124).

Obecně nám poznání sociálních poměrů daného místa nejlépe umožní vyhodnocení písemných pramenů týkajících se vlastnictví domů. Lze tak získat alespoň obecné povědomí o živnosti a společenském postavení okruhu uživatelů skleněných výrobků. Pro Prahu však známe písemné prameny této povahy až od poloviny 14. století, místy ještě později.

Ani využití písemných pramenů však není bez rizika. Materiál z jímek či studní nelze jednoznačně spojovat s konkrétní osobou majitele domu či parcely. Důvodů můžeme nalézt hned několik. Především zde vyvstává otázka datování archeologického materiálu, které při vší snaze zůstává vždy poněkud vágní. Rozsah časového určení souboru, daný charakterem nálezů, představuje široký časový interval, který mnohdy neumožňuje dostatečně postihnout rychle se měnící majitele domů a pozemků.

Původní uživatel skleněných nádob, které se později dostaly do zkoumané studny či odpadního objektu, se také nemusel shodovat s vlastníkem domu. V praxi to znamená, že historicky doložení majitelé pozemku nemuseli být obyvateli domu a vytvářet odpad. V úvahu je také nutno vzít možnost společného využívání jedné jímký či studny více majiteli. Vzhledem k tomu, že výstavba těchto objektů představovala značně nákladnou záležitost, lze takovou praxi více než předpokládat, což dosvědčují i písemné prameny.⁴⁶

Při studiu je vždy nutno vzít v úvahu stav výzkumu, který nemusí odrážet původní okolnosti. Zlomkovité dochování nálezů nám neumožňuje v úplnosti rekonstruovat obraz vybavení domácností různých sociálních vrstev obyvatelstva.

Běžný inventář vrcholně středověkého skla je celkem homogenní. Zdá se tedy, že k jednotlivým společenským vrstvám nelze s jistotou přiřadit konkrétní nádoby. M. Bruckschen předpokládá, že je nutné spíše sledovat kvalitu a charakter materiálu (skloviny), nákladnost a pečlivost provedení či množství a variabilitu tvarů poukazující na kupní sílu majitele. V tomto kontextu také upozorňuje na některé tvary, které se vymykají z běžného inventáře vrcholně středověkého stolního skla a za jistých okolností mohou poukazovat na sociálně odlišný status majitele. Zároveň je však nutné rozlišovat mezi nádobami neobvyklými (bezbarvé sklo, nákladně zdobené) a běžným materiálem, jehož morfologická odlišnost je dána regionálními specifiky či vkusem výrobce. V této oblasti mohou také

⁴⁶ Společná odpadní jímka musela být udržována oběma sousedy. Jelikož takovéto zařízení patrně snižovalo hodnotu pozemku, je pro mladší období doloženo pravidlo, že ten ze sousedů, na jehož pozemku se jímka nacházela, přispíval menší částkou na její čištění (Pošvár 1956, 190).

výraznou měrou napomoci výsledky chemických analýz dokládající, že i některé neobvyklé tvary mohly pocházet z domácích sklářských dílen a představovaly tak pouze výsledky působení určitých módních vlivů (*Bruckschen 2004, 202*). V případě číše s taženými kapkami pocházející ze studny v areálu bývalé komendy řádu německých rytířů v Praze, se setkáváme s opačnou situací. Analýza chemického složení použitého materiálu prokázala, že se jedná o smíšené draselno-sodno-vápenaté sklo, se kterým se v našem prostředí běžně nesetkáváme.

Spolehlivým indikátorem mimořádného sociálního postavení tak zůstávají zejména skla malovaná zlatem a emaily, dokládající vzdálené obchodní či kulturní kontakty.

8.2. Sociální okruh uživatelů skleněných nádob

Lokality „běžné“

Pokud se vrátíme k pokusu a nalezení určité srovnávací roviny, která by umožnila alespoň relativní odlišení sociální úrovně zkoumaných lokalit, musíme si vyčlenit nálezové soubory splňující dané podmínky. V našem případě jde o soubor skla z Benediktské ulice ppč. 702/I, datovaný dle doprovodného keramického inventáře do časového intervalu od 2. poloviny 14. do 1. poloviny 15. století, přičemž nejpočetněji byl zastoupen horizont sklonku 14. až 1. poloviny 15. století. Kolekce obsahuje zlomky minimálně 25 nádob, především číší českého typu a zachyceny byly i fragmenty 6 okenních terčíků. Na základě umístění studny v rámci parcely by snad nálezy mohly náležet k domu, který krátce po roce 1400 vlastnil rychtářův písař Jakub z Brna. Ten také vlastnil sousední objekt, kde si zřídil sladovnu. Bohužel pro starší období písemnými prameny nedisponujeme. V rámci středověké Prahy patřila zkoumaná oblast spíše k těm méně bohatým, avšak tento se řadil ve svém sousedství k nejvýstavnějším (*Musílek 2009, 23*). Charakter nálezů a písemné prameny v kombinaci s archeologickým datováním souboru tak ukazují, že šlo s největší pravděpodobností o lehce nadprůměrně situovanou domácnost. Podobným způsobem pak můžeme přistupovat i k dalším souborům, u nichž postrádáme písemné zmínky a musíme se spolehnout jen na výpověď archeologie.

Jak již bylo několikrát zmíněno, ve 14. století, zejména pak v jeho 2. polovině, již skleněné nádoby nepředstavovaly luxusní výrobek dostupný pouze omezené skupině obyvatel. Přesvědčivým dokladem této skutečnosti je pronikání skla do prostředí středních řemeslnických vrstev. Náklady na zakoupení skleněných nádob zjevně nepřesahovaly jejich možnosti a postupně se staly běžným doplňkem středověkých domácností. V Praze je tato situace jasně patrná na Novém Městě, kde se po jeho založení usazují především měšťané

českého původu. Zároveň se sem měla ze Starého Města přesunout řemesla obtížná hlukem, zápachem nebo prostorovými nároky, jako byli kováři, mydláři, koželuzi či provazníci (*Ledvinka – Pešek 2000*, 143)

I zdejší soubory středověkého skla však odrážejí jistou sociální rozmanitost. Za příklad si vezmeme dvě nedaleké parcely ve Vodičkově ulici, prozkoumané v rámci projektu výstavby objektu Myšák Gallery. Mezi majiteli obou zmiňovaných objektů jsou ve sledovaném časovém úseku doloženi pasíři, což dobře koresponduje se skutečností, že Vodičkova ulice nesla až do 15. století název Pasířská (*Lašťovka – Ledvinka 1997*, 713). V rámci objektu čp. 710/II (kap. č. 5.14) byla prozkoumána odpadní jímka, z jejíž výplně pochází, mimo jiných nálezů, i menší soubor vrcholně středověkého skla, datovaný na základě doprovodného keramického inventáře do 1. poloviny 15. století (*Omelka 1997*, 25). V rámci fragmentárně dochovaného materiálu se podařilo rekonstruovat minimálně 5 různých nádob, povětšinou tradičních číší českého typu. Lze tedy s jistou opatrností usuzovat, že šlo o běžnou domácnost, disponující pouze omezeným počtem skleněných nádob, a to tvarů, které se ve srovnatelných souborech objevují nejčastěji.

Podstatně odlišnou situaci pozorujeme v domě čp. 713/II (kap. č. 5.13), kde se podařilo zachytit dvě časově následné jímky (*Tvrđík 1996*, 18). Mladší objekt spadající do období závěru 14. a 1. poloviny 15. století poskytl o poznání bohatší kolekci skleněných nádob, celkem 19 různých jedinců. Tvarová variabilita vysokých plasticky zdobených číší, stejně tak jako přítomnost domnělého importu dává tušit, že šlo o poznání lépe situovanou domácnost, jejíž majetkové poměry patrně překračovaly běžný průměr.

Bohužel stejně nelze zacházet se soubory ze Spálené ulice čp. 102/II (kap. č. 5.15) a Palackého ulice čp. 722/II (kap. č. 5.16), jelikož zde nebyly prozkoumány celé objekty a vzorek tedy není reprezentativní. Z výčtu majitelů můžeme pro zkoumané časové období zmínit písaře a řezníka⁴⁷ v prvním případě a kramáře v případě druhém.

Relativně brzký doklad užívání skla v prostředí řemeslnických vrstev představuje kolekce ze Soukenické ulice (*Chytráček a kol. 2009*), datovaná nejpozději do 2. poloviny 14. století. Pozdější písemné zmínky uvádějí mezi majiteli domů čp. 1190 a 1195 především soukeníky a tkalce, ojedinele i jednoho rybáře (*Tomek 1870*, 245 – 246).

Také u řady souborů ze staroměstského prostředí předpokládáme, že náležely středním vrstvám obyvatel. Hovoříme zde převážně o oblasti bývalých masných krámů, odkud pochází několik menších a středně velkých souborů. Ostatně mezi majiteli domů

⁴⁷ Vycházíme-li ze svědectví písemných pramenů, je možné se domnívat, že se jednalo o lépe situovaný objekt, jelikož řezník byl zakladatelem novoměstského patricijského rodu (*Bařtová 1977*, 1).

v Benediktské a Dlouhé ulici (kap. č. 5.8 a 5.9) či na Haštalském náměstí čp. 752/I (kap 5.12) nalezneme řadu řezníků, a tak lze s jistou opatrností předpokládat, že některé ze souborů pocházely právě z těchto domácností.

Nálezy z jímky v areálu Klementina (kap. č. 5.6), datované do sklonku 14. a 1. poloviny 15. století, snad můžeme s jistou opatrností zařadit též do této kategorie. Vzhledem ke skutečnosti, že jímka nebyla prozkoumána v úplnosti, zůstávají však závěry tohoto druhu značně nejisté. V kolekci skla převažoval tradiční vrcholně středověký inventář a jedinou výjimkou byl nález tzv. kutrolfu, tedy tvaru, se kterým se v českém prostředí často nesetkáváme. Chemická analýza však prokázala, svým materiálem náleží do skupiny draselno-vápenatých skel, jež jsou typická pro středověké sklárny v oblasti severně od Alp, a můžeme tedy předpokládat jeho domácí původ.

Kolekci skla z Karlovy ulice čp. 153/I (kap. č. 5.5) řadíme spíše k vyššímu sociálnímu prostředí, ačkoliv pro sledovaný časový úsek, tedy závěr 13. až 1. polovinu 14. století, nedisponujeme relevantními písemnými prameny. Vezmeme-li v úvahu rekonstruovaný počet a tvarovou variabilitu nádob, musíme předpokládat, že se jednalo o velmi dobře situovanou domácnost, disponující vyšším společenským postavením.

Zajímavou kapitolu představují lokality spojené, dle písemných pramenů, s možným umístěním hostince či pivovaru. Vzhledem ke skutečnosti, že se o čiších českého typu uvažuje jako o sklenicích na pití piva, lze v těchto případech předpokládat jejich nálezy. V tomto směru je jednou z nejbohatších kolekce skla z Rybné ulice čp. 682/I (kap. č. 4.10), obzvláště pak soubor pocházející z výplně jímky situované ve střední partii severní části zkoumané plochy. Jedná se o početný soubor středověkého skla, datovaný do 2. poloviny 14. až počátku 15. století, ve kterém naprosto dominují číše českého typu, a to ve své pišťalovitě variantě. Vyvedení jednotlivých kusů je natolik podobné, že vyvolává otázku, zda nemohlo jít o stejný výrobní okruh, případně snad hromadnou objednávku pro provoz krčmy či hostince. Vzhledem k počtu zaznamenaných nádob a také poloze objektu v blízkosti jedné z hlavních komunikačních tras se lze s jistou rezervou domnívat, že by takový patřil podnik k těm lépe situovaným.

Také v případě menší kolekce skla z Dlouhé ulice ppč. 721 (kap. č. 5.10), spadající svým datováním do 1. poloviny 15. století, lze uvažovat o možnosti, že se zde nacházela krčma nebo hostinec. Napovídají tomu jak písemné prameny, tak výhodná poloha domu hned při vstupu do Starého Města pražského. Z novoměstských lokalit pak ještě musíme zmínit soubor skla z Národní třídy (*Janská 1982*), který se však svým rozsahem řadí již k mimořádným nálezům.

Zvláštní skupinu řemeslnického obyvatelstva ve městech reprezentují sklenáři. Mezi jejich hlavní činnost patřilo nepochybně osazování oken skleněnými tabulemi a terčíky, ačkoliv toto sklo s dlouhou životností je v archeologických nálezech doloženo jen ojediněle a v relativně nízkém počtu (*Sedláčková 2010, 362*). Jejich přítomnost nepřímo dokládá také postupné šíření zvyku zasklívání oken i do vyššího měšťanského prostředí. Řemeslníci pracující se sklem bývají v písemných pramenech 14. a počátku 15. století označováni latinskými názvy „*vitreator, vitriator, vitrista, vitrofex*“ nebo dokonce i „*parans vitra*“ a německy „*glaser, glasser*“ či zkomoleně „*glazar*“. Český název „sklenář, sklenář“ bývají často zaměňovány za „sklář“, proto musíme brát s rezervou informaci o řadě sklářů a sklářských dílen v intravilánech středověkých měst, čemuž ostatně nasvědčují i výsledky archeologických výzkumů, přesněji absence dokladů primární výroby skla. Nelze však přesně říci, co nebo kdo se za převážně latinskými názvy skrývá, zda řemeslník zabývající se výrobou skla či osoba, která jej pouze zpracovávala.⁴⁸ Mohlo také jít o již zmiňované sklenáře nebo i obchodníky se sklem. Nelze vyloučit ani možnost, že se označení mohlo týkat majitele sklárny ležící dále za hranicemi města (*Černá – Frýda 2010, 337*).

J. Vítovský předpokládá existenci sklářských, pravděpodobněji však spíše sklenářských dílen v Praze již v 2. polovině 13. století, avšak svou domněnku opírá pouze o zprávu, že roku 1264 bouře rozbila skleněná okna Svatovítské baziliky. Pro tutéž baziliku dal pražský biskup Jan o 13 let později zhotovit dvě okenní vitraile s výjevy ze Starého a Nového zákona (*Vítovský 1984, 11*). Prokazatelně působili sklenáři v Praze za vlády Jana Lucemburského, i když v zřejmě v menším počtu než v Brně.⁴⁹ Jeden z nejstarších písemných dokladů tohoto druhu se datuje k roku 1314, kdy je na seznamu více než dvou set panovníkových věřitelů uveden i „Weigandus glazer“.⁵⁰ Sklenářem byl nejspíše také „Heinczlin glaser“, který roku 1342 vlastnil dům čp. 52 proti kostelu sv. Valentina. Skláři/sklenáři, podobně jako mnozí jiní představitelé uměleckých řemesel, měnili svůj pobyt a často ve městě zůstali jen krátce. Proto někteří badatelé (*Vítovský 1984, 11*) spojují osobnost staroměstského sklenáře Heinczlina se sklomalířem téhož jména, který se později

⁴⁸ Možnost rozdělení výroby skla jako materiálu (sklářského kmene) a výrobků z něho tvořených zůstává zatím blíže neprozkoumaná. V takovém případě by dílny zpracovávaly pouze sklovinu dovezenou z mimopražských hutí (*Stehlíková 1984, 16*).

⁴⁹ V Brně působilo mezi léty 1343 až koncem 14. století na 50 sklenářů (*Sedláčková 2010, 362*). Již roku 1343 zde podle berního rejstříku pracovalo současně 6 sklářů na 6000 obyvatel. Jen pro srovnání, tolik jich nebylo ve stejné domě ani v Praze (*Vítovský 1984, 11*).

⁵⁰ Roku 1314 si král Jan Lucemburský vyžádal od staroměstských měšťanů půjčku 1000 hřiven stříbra. Peníze byly vybírány obchůzkou domů a seznam věřitelů je dnes nejstarším, byť neúplným seznamem pražských usedlíků.

usadil v Brně a jemuž je připisována výroba malovaných vitráží na hradě olomouckých biskupů Melice u Vyškova (*Sedláčková 2010, 362*).

V době vlády Karla IV. si výsadní postavení v Praze získal malostranský malíř skla a sklenář Martin, doložený v letech 1358 – 1379 jako člen uměleckého bratrstva sv. Lukáše. Předpokládá se, že právě jeho dílna zhotovila vitráže na Karlštejně a v Kolíně nad Labem. Z dalších lze zmínit Mikuláše Klause, který přišel do Prahy roku 1363 z Lehnice a podílel se na výrobě oken kartuziánského kláštera Panny Marie za malostranskými hradbami a později snad se sklem i obchodoval (*Vítovský 1984, 12*). Prvním významnějším novoměstským zpracovatelem skla byl Petr, o kterém je známo, že roku 1382 vlastnil dům čp. 316 na Karlově náměstí. Stejně jako jiní i on byl členem malířského cechu⁵¹ a kromě výroby vitráží se zabýval i malbou na sklo a zlatnictvím. Nejvýznamnějším sklenářem/sklářem však byl Mikuláš, o kterém je zmínka v souvislosti se zasklením Novoměstské radnice. Jeho dům na Novém Městě byl roku 1403 osvobozen od všech berní a dávek. Protože daňová privilegia tohoto druhu patřila do výhradní kompetence krále a bývala udělována dvořanům, je pravděpodobné, že Mikuláš pracoval nejen pro novoměstskou radu, ale i pro Václava IV. (*Vítovský 1984, 13*). Z. Winter našel v Praze do roku 1419 na dvacet mistrů, z nichž sedm bylo měšťany Starého Města pražského (*Janská 1982, 157*). V 1. polovině 15. století působilo na Starém Městě pět řemeslníků pracujících se sklem, zatímco z Nového Města známe jen dva. Ve 2. polovině 15. století jsou pak ještě skláři či sklenáři zaznamenáni i na Hradčanech a Malé Straně. Skutečnost, že i po založení Nového Města pražského nacházíme na Starém Městě řemeslníky pracující se sklem, nám dává tušit, že se zde sklenářsky zpracovávalo dovezené sklo při stavbách nebo se sklem jen obchodovalo. Sklářská huť pracující s otevřeným ohněm by představovala nebezpečí požáru a její existence by tak stála v rozporu s rozhodnutím Karla IV. o přenesení obtížných řemesel na Nové Město (*Janská 1982, 158*).

Lokality mimořádného významu

Mimořádné lokality jsou v nálezovém materiálu relativně snadno rozlišitelné. S přihlédnutím k svému časovému zařazení vykazují zpravidla výrazně nadprůměrné množství tvarově variabilního materiálu a/nebo přítomnost prokazatelných importů z oblasti západní, jihovýchodní a jižní Evropy, či islámského skla. V našem výčtu obdobných lokalit

⁵¹ K ustanovení staroměstského sklenářského/sklářského cechu došlo až roku 1454, zatímco v Brně tomu bylo již takřka o 100 let dříve. (*Stehlíková 1984, 16*).

pomineme prostor Pražského hradu, kde takové nálezy můžeme předpokládat⁵² a zaměříme se na oblast Malé Strany a Starého a Nového Města.

Malá Strana v tomto směru disponuje překvapivě pouze jedinou lokalitou, kterou reprezentuje soubor skla ze Sněmovní ulice čp. 1/III (*Černá – Podliska 2008*, 241–243), spadající svým datováním na přelom 13. a 14. století. V nálezovém fondu se objevily, mimo jiných nálezů, i fragmenty číše malované zlatem a emaily, která s největší pravděpodobností pocházela z dílen na Muránu u Benátek. Na značnou zámožnost tehdejšího majitele ukazovala, kromě bohatství souboru, také poloha naleziště v místech, která do období husitských válek patřila elitě obce. Autoři zpracování kladou existenci souboru do souvislosti s nově příchozí skupinou německých obyvatel a jejich ekonomickými aktivitami (*Černá – Podliska 2008*, 253).

O poznání příznivější situaci můžeme pozorovat na Starém Městě pražském. Při sledování koncentrace zdejších lokalit vycházíme z polohy centrálního tržiště, které, zdá se, mělo pro nálezy skla, zejména importovaného, klíčový význam. Je totiž pravděpodobné, jak již bylo řečeno, že sklo cizího původu se k nám dostává především prostřednictvím dálkového obchodu.⁵³ Obchodní aktivity na Staroměstském náměstí jsou předpokládány již od počátku 12. století (*Ledvinka – Pešek 2000*, 79).⁵⁴ Na sklonku 12. a v 1. polovině 13. století zde pak vznikaly románské kvádríkové domy, za jejichž vlastníky jsou tradičně považováni německy mluvící kupci a obchodníci (*Dragoun – Škabrada – Tryml 2002*, 354). Odpovídá tomu i předpokládané národnostní složení středověké Prahy vypracované J. Mezníkem (1970, 2008). Podle plánu rozložení domů na základě jejich hodnoty je dobře patrná také majetnost zdejších obyvatel (*Čarek 1971*, 102–103).

Nejranější výskyt skla malovaného zlatem a emaily představuje zlomek nádoby, datovaný do 12. století, který pochází z archeologického výzkumu v Týnské uličce čp. 1064/I (*Podliska 2007*, *Černá – Podliska 2008*, 245). S přihlédnutím ke skutečnosti, že nález byl již rozebírán v předchozí kapitole, ponecháme jej nyní stranou. Časově následuje kolekce skel z Ungeltu (*Černá 2008*), spadající svým datováním do intervalu od poloviny 13. do poloviny 14. století. Pro zařazení do zkoumané kategorie jsou určující zejména nálezy fragmentů hladkých cylindrických číší a závěsné lampy islámského typu. Překvapující je též přítomnost zlomku okenní destičky ve výplni zemnice datované k polovině 13. století. Ačkoliv se nabízí

⁵² Za příklad lze uvést všeobecně známý soubor skla ze studny u Bílé věže, obsahující importy tzv. aleppské skupiny (*Hejdová – Nechvátal 1967*, 439; *Černá 1992*).

⁵³ Oproti tomu jiné možnosti transferu, např. prostřednictvím poselstva či jako upomínka na křížové výpravy nejsou příliš pravděpodobné, ačkoliv je nelze úplně vyloučit (*Smetánka 1999*, 722–723).

⁵⁴ K roku 1105 se váže zmínka v Kosmově kronice o sobotních trzích v Mezihradí, tedy mezi Pražským hradem a Vyšehradem.

spojitost s nedalekým kostelem sv. Jakuba, nelze ani vyloučit hypotetickou existenci honosné stavby profánního charakteru, obzvláště pak v kontextu lokality, která se nachází v bezprostředním zázemí centrálního tržiště.

Do období sklonku 13. až 1. poloviny 14. století můžeme přiřadit bohaté nálezy ze studny prozkoumané v domě čp. 379/I v ulici Na můstku. Známy je především unikátní pohár na nožce, malovaný zlatem a emaily, jehož původ musíme hledat na Muránu u Benátek (*Špaček 2000*). I ostatní nádoby jsou značně luxusního charakteru, třebaže jejich původ zatím neznáme, lze se oprávněně domnívat, že takovéto sklo bylo určeno pro nejvyšší sociální prostředí. Pro danou lokalitu nám však bohužel chybí relevantní písemné prameny, které by mohly napovědět, kdo byl původním vlastníkem domu a tedy i možným uživatelem skleněných nádob. Z hlediska své polohy se dům nacházel v širším zázemí centrálního tržiště a v blízkosti jedné z městských bran (*Dragoun 1987, 45*). Pouze hypoteticky se tak můžeme dohadovat, že nálezy se vztahují k prostředí bohatých kupců.

Ojedinelý zlomek skla malovaného zlatem a emaily pocházející z Rybné ulice byl zpracován již dříve (*Černá – Podliska 2008*), proto není nutné se jím na tomto místě dále zabývat. Je však zřejmé, že, podobně jako další nálezy tohoto druhu, náleží ke stejnému sociálnímu okruhu, totiž k prostředí bohatých kupců. Podobně je tomu i v případě skla malovaného zlatem a emaily, které známe z archeologického výzkumu domu U Sixtů v Celetné ulici. Jedná se o fragmenty poháru s architektonickým motivem dvou věží datované do 2. poloviny 13. století, jehož původ snad lze hledat v oblasti syrského Aleppa (*Lněničková 2002, 15*). S vyobrazením orientální architektury se setkáváme i na unikátní nádobě na nožce, která je součástí souboru skla ze studny u Bílé věže na Pražském hradě (*Černá 1992, 47*).

Poněkud odlišného charakteru je nebývale početná kolekce skla pocházející z archeologického výzkumu na staveništi obchodního domu Kotva, kterou spojujeme s komendou řádu německých rytířů. Datování souboru skla, obsahujícího zlomky více než sta nádob, spadá do časového intervalu od poloviny 14. století do poloviny 15. století. Zánik komendy souvisí s husitskými válkami, kdy roku 1420 řád opustil své sídlo a přidal se na stranu Zikmundových vojsk. Do tohoto období také klademe uzavření souboru. Kromě tradičních nálezů se zde objevují i tvary, které považujeme za produkty skláren ležících mimo naše území. Zajímavostí je relativně masivní výskyt číší s taženými kapkami, se kterými se na jiných lokalitách v takovémto množství neseťkáváme. V této souvislosti je nutno zmínit okolnost, že v německém prostředí se často dochovávají právě v církevních objektech (*Černá – Frýda – Himmelová 2005, 96*).

Z prostoru Nového Města se k mimořádným nálezům řadí zatím dva soubory. Nálezy z Petrské ulice vykazují jasné indicie dálkových kontaktů, a to nejen v případě skla malovaného zlatem a emaily. Také početná kolekce 14. století poukazuje na vyšší společenské postavení vlastníků. Pro toto období však bohužel nedisponujeme písemnými prameny.

Podstatně odlišný sociální kontext můžeme pozorovat v případě obzvláště bohatého souboru skla z výplně studny zachycené při archeologickém výzkumu H. Olmerové na Národní třídě čp. 61/II. Dle historického svědectví patří do skupiny lokalit spojovaných se sladovnickou výrobou.

8.3. Národnostní složení obyvatel

Je nutné si uvědomit, že Praha v období středověku představovala národnostně smíšené město, kde velká část obyvatel byla německého původu. Proto s tímto faktorem musíme počítat i při studiu nálezů skla v tomto prostoru. Otázkou národnostního složení obyvatel středověké Prahy se zabýval již V. V. Tomek () či Z. Winter (1906, 236 – 241). Z aktuálních prací pak musíme zmínit J. Mezníka, který problém podrobně řešil na základě statistického rozboru jmen majitelů domů na Starém a Novém Městě v období 14. a 15. století (Mezník 1970, 2008).

Vzhledem k nedostatku vhodných písemných pramenů nelze přesněji určit poměr počtu českých a německých obyvatel Starého Města v 1. polovině 14. století. Zjednodušeně však můžeme předpokládat, že patriciát byl převážně německý a podobně tomu bylo i u bohatších kupců a řemeslníků. Mezi některými řemesly však již bylo více Čechů a ti byli také dosti početně zastoupeni i mezi obchodníky. Oproti tomu nižší vrstvy společnosti byly převážně české, ačkoliv i zde musíme počítat se značným počtem Němců. Během 2. poloviny 14. a počátkem 15. století však došlo k dosti nápadné změně i v národnostním složení Starého Města. V tomto období je totiž vzestup českých jmen natolik zjevný, že o zvětšení podílu českého živlu mezi majiteli domů nemůže být pochyb (Mezník 2008, 50).

Německá jména převažovala ve většině bloků, obklopujících Staroměstské náměstí. Zejména pak v případě jeho severní části, okolí Ungeltu a Celetné ulice lze hovořit o německé oblasti Starého Města. Tato situace nesouvisí jen se zámožností německých obyvatel, ale také s tím, že Němci měli pravděpodobně značnou převahu mezi staroměstskými kupci (Mezník 2008, 261). Podobně tomu bylo i v ulicích směřujících od

Staroměstského náměstí na západ k Vltavě, především v Platněřské a dřívější Zlatnické ulici (dnes část Karlovy), kde žili příslušníci kovodělných řemesel.

Samotné sklo nám však o etnicitě svých uživatelů mnoho nevyovídá. Pouze bychom snad mohli sledovat rozmístění souborů středověkých skel s přihlédnutím k výsledkům studie J. Mezníka. Ani to však není dostatečné průkazné. Jedinou výjimkou tak snad může být nález tzv. kutrolfu, tedy tvaru oblíbeného zejména v německém prostředí, který byl získán při archeologickém výzkumu Klementina. Ve sledovaném časovém horizontu je mezi majiteli příslušného domu doložen i Němec Jan Schotter. Právě s jeho osobou můžeme nález čistě hypoteticky spojovat.

Na Novém Městě se kolem roku 1400 setkáváme především s majiteli domů, kteří měli česká jména, a to do té míry, že určovala národnostní charakter města. Výjimku tvořily pouze dvě oblasti. Jednak bloky sousedící se Starým Městem od dnešního Václavského náměstí směrem k Vltavě a pak zejména oblast podél dnešní Revoluční třídy (Mezník 2008, 265).

9. Pražské středověké sklo v kontextu českých zemí

Jak již bylo dříve řečeno, vývoj užívání skla v Praze zapadá do kontextu středověkého sklářství v Čechách. Časný výskyt skleněných nádob, již v 12. století, sice mimo Prahy známe pouze ze Staré Boleslavi (Boháčová – Frolík – Špaček 1994, obr. 12), avšak následující průběh od konce 13. století odpovídá situaci zachycené v Mostě (Černá 2002) či Chrudimi (Černá 2005), pro pozdější období též v Plzni (Frýda 1979) nebo Ústí nad Labem (Černá 1996). Obecně však platí, že až do 2. poloviny 13. století představuje sklo luxusní zboží, dostupné pouze vyšším společenským vrstvám. Objem nálezů z tohoto období je relativně nízký a soubory nejsou nikterak početné, značná je však tvarová variabilita výrobků. Charakteristickým jevem je též množství importů z vyspělých sklářských center v Evropě i Asii. Vzhledem ke skutečnosti, že nejstarší sklárny na našem území jsou kladeny právě do tohoto období (Černá – Frýda 2010, 335), je zřejmé, že do té doby se k nám sklo muselo dostávat i jiným způsobem, s největší pravděpodobností pak dálkovým obchodem. Překonání vzdálenosti jistě představovalo nákladnou záležitost, která se musela promítnout i do výsledné ceny nádob. Poněkud odlišnou situaci zachytila H. Sedláčková v Brně, kde v 2. polovině 13. a počátkem 14. století předpokládá bohaté nálezy na více než 30 parcelách, což

je množství, které nemá obdoby nikde ve střední Evropě (2010, 360).⁵⁵ Početnost zdejších nálezů lze spojovat s živými obchodními styky s jihem Evropy, které byly dány výhodnou polohou na trase dálkových komunikací (Černá – Frýda – Himmelová 2005, 91). Přesto je zdejší počet nálezů zarážející. Jen pro srovnání lze uvést, že v Praze známe ve stejném časovém horizontu skla pouze ze čtrnácti parcel.⁵⁶

Od konce 13., resp. počátku 14. století stoupá počet nálezů, zároveň však ubývá importovaného skla ve prospěch tradiční domácí produkce. Oproti tomu se zdá, že na Moravě ve stejném časovém horizontu rapidně klesl počet souborů a nálezy skel jsou známe pouze z Brna (Sedláčková 2010, 361). Období 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století pak představuje vrchol četnosti skla v archeologických nálezech. Vůdčím tvarem pro toto období, stejně tak jako na Moravě, jsou vysoké štíhlé číše tzv. českého typu zastoupené v řadě morfologických a výzdobných variant. Pro Prahu je charakteristický jejich poměrně časný nástup, a to již na přelomu 13. a 14. století. Oproti tomu např. v Mostě po dlouhou dobu převažovaly nízké varianty číší, které ustoupily do pozadí až v 15. století (Černá 2002, 110). Období 2. poloviny 15. století s sebou sice přináší markantní úbytek nálezů skel, z jiných měst, jako např. Tábora (Krajíc 1998, 191) však ještě pocházejí relativně bohaté nálezy. Ačkoliv v Praze zaznamenaná situace může do značné míry souviset se stavem výzkumu, je zřejmé, že ke konci 15. století v Čechách prudce klesá počet dutých skel nalézáných v sídlištním prostředí (Černá – Frýda 2005, 125). Vysvětlení tohoto jevu lze do jisté míry spojovat mj. se zánikem středověkých skláren v Krušných horách, příp. též se změnou v zacházení s odpadem ve městech, mj. mizí dřívější jímky. Oproti tomu na Moravě není daný vývoj tolik markantní, dochází však k zániku kontaktů s jihem Evropy (Sedláčková 2010, 364).

Převážnou většinu pražských skleněných nádob považujeme za domácí produkci. O přesném místě původu tohoto skla se můžeme jen dohadovat, předpokládáme však, že pocházelo nejspíše z dílen nalézajících se v zalesněných oblastech Krušných a Lužických hor. Naproti tomu existenci sklářské huti v Praze či jejím bezprostředním okolí lze za současného stavu bádání pravděpodobně vyloučit. Problematika zásobování sklem je i na ostatních městských lokalitách velmi obtížně řešitelná. Pro Most je celkem logicky předpokládáno, že sklo sem bylo přiváženo především z nedalekých krušnohorských hutí,

⁵⁵ Mezi léty 1220 a 1250 předpokládá nálezy skel na minimálně 10 parcelách, přičemž největší soubor obsahoval pozůstatky 12 nádob. Prudký nárůst nálezů v 2. polovině 13. století s sebou měl přinést dalších 38 souborů na 20 parcelách.

⁵⁶ Při studiu materiálu z Prahy však byla ponechána stranou oblast Pražského hradu, jejíž zpracování jistě v budoucnu zvýší počet pražských nalezišť skla z tohoto období.

kteře na horských hřebenech působily od 2. poloviny 13. do počátku 15. století. Sporadicky se sem dostávaly i nádoby ze vzdálenějších severočeských skláren, konkrétně Doubice (Černá 2002, 110).

Výjimečně se v nálezovém inventáři setkáváme také s tvary, které lze s jistotou označit za výrobky cizích hutí. Právě importy, a to nejen skleněné, hrají významnou roli při poznávání sociální úrovně naleziště, neboť vypovídají o majetnosti svých vlastníků i dálkových kontaktech českých zemí v období vrcholného a pozdního středověku. Spolehlivý indikátor mimořádného společenského či majetkového postavení představují skla malovaná zlatem a emaily, která v Čechách známe pouze na dvou lokalitách, a to v Praze a na Křivoklátu (Černá – Podliska 2008, 240), na Moravě též v Brně (Sedláčková 2005, 237) a ojedinělé nálezy pochází i z Olomouce (Krueger 2002, 117). Pražská malovaná skla pochází ze tří výrobních center, a to z Murána u Benátek⁵⁷, syrského Aleppa a ojedinělý zlomek, datovaný do 12. století, také patrně z Konstantinopole. Provenienci moravských nálezů je nutno hledat především v oblasti Středomoří, odkud sem bylo vysoce kvalitní, zejména italské sklo dováženo až do poloviny 15. století. O skutečnosti, že vývoj užívání skleněných nádob na Moravě inklinoval spíše k jihu, svědčí i fakt, že nejbližší územní analogie v typech nádob a skladbě souborů nacházíme především na jihozápadním Slovensku, v Budapešti, Vídni a na dalších lokalitách Dolního Rakouska (Sedláčková 2010, 362). Početné soubory skel jižního původu umožnily vypracovat pro Brno podrobnou typologii skleněných importů (Sedláčková 2005), která je částečně využitelná i pro pražské prostředí. I tato skutečnost tak podporuje předpoklad, že cizí sklo se k nám dostávalo zejména prostřednictvím dálkového obchodu. Oproti Moravě jsou Čechy více orientovány západním směrem, zejména do oblasti dnešního Německa, zatímco do Brna se německé zboží dostává až po polovině 15. století a je omezeno na několik základních typů (Sedláčková 2005, 239).

V Praze jsou nejbohatší lokality, determinované výskytem importovaného skla, situovány, mimo Pražského hradu, na místech spojených více či méně s prostředím cizích kupců, což platí zejména pro kategorii skel malovaných zlatem a emaily, jejichž nálezy jsou vesměs datovány do 2. poloviny 13. až počátku 14. století. Malostranský soubor ze Sněmovní ulice čp. 1/III, bývá kladen do souvislosti s nově příchozí skupinou německých obyvatel a jejich ekonomickými aktivitami (Černá – Podliska 2008, 243). Z pravobřežních nálezů lze dva jednoznačně spojit s polohou centrálního tržiště na Staroměstském náměstí (Černá – Podliska 2008, 252) a další pak s jeho širším zázemím (Rybná čp. 682/I, kap. č.

⁵⁷ Stejně tak jako fragment s motivem pelikána krmícího mláďata, který známe z hradu Křivoklátu (Černá – Podliska 2008, 240).

4.10). Poněkud opatrnější musíme být při interpretaci nálezů z Petrské ulice čp.1173/II až 1176/II (kap. č. 4.17), která bývá tradičně spojována s německým etnikem, jehož centrem se stal kostel sv. Petra na Poříčí (*Bureš – Kašpar 2000*, 17).⁵⁸ V této souvislosti můžeme zmínit, že také jeden z nejbohatších brněnských souborů skel pocházející z odpadní jímky v Kozí ulici, lze nepochybně spojit se středověkou kupeckou osadou, nalézající se zde již na počátku 13. století. Jejimi zakladateli měli být flanderští kolonisté, kteří sem přišli z oblasti dolního Rýna (*Himmelová 1991*, 14).

Zvláštní postavení zaujímal mimořádně bohatý soubor z ulice Na Můstku čp. 379/I (kap. č. 4.1), nalézající se svou polohou při hranicích Havelského Města⁵⁹ a zároveň v širším okolí centrálního tržiště. Nálezový inventář skel vykazuje výraznou orientaci směrem do jihoevropského prostředí a ukazuje tak na poměrně intenzivní kontakty s touto oblastí.

Během 1. poloviny 14. století nálezy malovaného skla vyznívají a importů obecně ubývá. Pouze v brněnských souborech se stále nachází sklo italské provenience, které podle *H. Sedláčkové* odpovídá typologicky době cca po roce 1280, kdy se výroba přesunula z Benátek na ostrov Muráno. Autorka předpokládá, že jde o poslední fázi dovozu ještě za Přemyslovců a sklo se mezi odpad dostalo až s určitým odstupem (*2010*, 361).

Z následujícího období musíme zmínit kolekci skel ze studny náležející řádu německých rytířů, která byla prozkoumána při archeologickém výzkumu na staveništi obchodního domu Kotva v Rybné ulici čp. 683/I (kap. č. 5.11). Soubor byl nejen mimořádně početný, nýbrž byly zaznamenány i tvary, o nichž předpokládáme, že pocházely z hutí nalézajících se jižně od Alp. Výjimečnost nálezů doplňují též importy v keramickém inventáři.

Po polovině 14. století také proniká užívání skleněných nádob i do středního měšťanského prostředí, což je trend patrný v Čechách i na Moravě (*Sedláčková 2010*, 362).⁶⁰ Rozšíření počtu uživatelů umožnila do značné míry rozvíjející se domácí sklářská výroba, která zprostředkovala dostupnost skleněných nádob širšímu okruhu obyvatel. Náklady na pořízení skla již nepřesahovaly možnosti obyvatel měst (*Fryda – Himmelová 1994*, 75). Ve

⁵⁸ Text privilegia Soběslava II. ze 70. let 12. století sice uvádí, že Němci mají přísahat u kostela sv. Petra, nicméně nikde není řečeno, že by se zde německá sídla, tzv. viky, měly nacházet (*Tomas 1984*, 49).

⁵⁹ Havelské Město vzniká za vlády Václava I. na prostranství jihovýchodně od dnešního Staroměstského náměstí kolem kostela sv. Havla. Jednalo se o „město ve městě“, jehož lokátorem se stal mincmistr Eberhard. Vznikaly zde patricijské kamenné domy opatřené věžemi a rozmístěné na velkých parcelách kolem rozlehlého „nového tržiště“ (dnešní Ovocný a Havelský trh a Železná ulice), které patřily k nejvýstavnějším v Praze. Většinu zdejších obyvatel pak tvořili Němci (*Ledvinka – Pešek 2000*, 112).

⁶⁰ Je zřejmé, že v Praze se tak dělo poměrně časně. Soubor skel ze Soukenické ulice (*Chytráček a kol. 2009*), spojovaný prokazatelně s řemeslnickým prostředím, spadá svým datováním do 14. století, přičemž nálezový materiál vykazuje jisté indicie, že by se snad mohlo jednat o 1. polovinu 14. století, avšak přesvědčivé řešení této otázky asi není v současnosti možné.

zkoumaném materiálu z Prahy jasně převažují situace měšťanského charakteru, alespoň co do počtu nalezišť. Do uvedené kategorie prokazatelně řadíme 7 parcel s nálezy skla ze Starého a 10 z Nového Města pražského. Obecně platí, že takovéto soubory nejsou početně tolik obsáhlé a setkáváme se v nich s tvary typickými pro české sklářství vrcholného středověku, jako jsou číše českého typu a nízké číše s plastickými nálepy či taženými kapkami, ve výrazně omezeném množství pak i lahve. O to více zaujme přítomnost importů v kolekci skla z Vodičkovy ulice čp. 713/II (kap. č. 5.13), která svým nálezovým kontextem spadá do řemeslnického prostředí, konkrétně se zde, na základě svědectví písemných pramenů, předpokládá pasířská výroba. Jedná se však o výjimku a rozhodně tak nelze potvrdit situaci známou z Plzně, kde se jedny z nejbohatších souborů skel nalézaly ve studních a jímkách, které náležely domům řemeslníků, situovaných při městských hradbách (*Frýda 1979, 67*).⁶¹

Mezi profesemi doloženými v této souvislosti se často objevují řezníci a vystává také poměrně široká skupina nálezů spojovaných s provozem pivovaru či krčmy. Často přitom jde o bohaté kolekce s převahou číší českého typu, které, vzhledem ke svému značnému objemu, bývají považovány za sklenice na pití piva. Z dalších zastoupených řemesel lze zmínit soukeníky a tkalce nebo již zmiňované pasíře.

10. Závěr

Cílem předkládané práce bylo na podkladě topografie vybraných nálezů vrcholně středověkých skel z prostoru historického jádra Prahy přiblížit soubory, které mohou svým obsahem a nálezovými okolnostmi vypovídat o společenském a majetkovém postavení svých uživatelů. S přihlédnutím k objemu materiálu jsem se postupně zaměřila na výběr reprezentativních souborů, zatímco ojedinělé nálezy byly zatím ponechány stranou. Výsledný počet a rozložení nalezišť, především na Novém Městě, se tak ještě podstatně zvýší. Vzhledem ke skutečnosti, že sklo nepatří mezi chronologicky citlivé nálezy, opíráme se již tradičně o datování vyplývající z charakteru doprovodného keramického inventáře. V některých případech však kolekce skel pochází z dosud nezpracovaných archeologických výzkumů, umožňujících pouze rámcové časové zařazení souborů.

Vezmeme-li v úvahu všechna předeslaná omezení, lze na závěr říci následující. Středověké sklo se na území Prahy objevuje v širokém časovém intervalu od 12. do konce

⁶¹ V této souvislosti je však nutné připomenout značnou zámožnost plzeňských řemeslníků, bohatnoucích po husitských válkách ve volném obchodu s celou říší (*Frýda 1979, 67*). Nicméně si musíme uvědomit, že početnost a kvalita těchto souborů odpovídá srovnatelným situacím v Praze.

15., resp. počátku 16. století. Jeho výskyt v jednotlivých časových horizontech však značně kolísá. Počet nálezů nejstarších skel je velmi nízký a omezuje se na nejvyšší společenské vrstvy. Teprve v závěru 2. poloviny 13. století se výrazněji rozšiřuje množství skleněných artefaktů nalézáných v sídlištním prostředí. Nejbohatší kolekce skel pak pocházejí z horizontu 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století. Větší počet nádob svědčí o rostoucí oblibě skla a jeho snazší dostupnosti. Tehdy se také užívání skleněných výrobků stalo dostupné i středním řemeslnickým vrstvám obyvatelstva. V následujícím období nálezů výrazně ubývá, což však může být v rámci zkoumaného materiálu dáno stavem výzkumu a výběrem lokalit. Přesto je zřejmé, že na sklonku 15. a počátkem následujícího století se tvary charakteristické pro středověk vytrácejí a jsou nahrazeny novými již renesančními typy nádob.

Nastíněný proces odpovídá schématu vývoje, který bylo možné pozorovat na materiálu z většiny českých měst. Zajímavé odlišnosti však vykazuje situace na Moravě, obzvláště pak v Brně, kde jsou díky výhodné poloze na trase dálkových komunikací v nálezovém inventáři patrné vztahy s výrobními centry v jižní části Evropy, především v severní Itálii (*Sedláčková 2010, 359*).

Možnost spojit prokazatelně konkrétní sídlištní nálezy s místy jejich výroby zůstává dosud převážně v hypotetické rovině (*Černá – Frýda 2005, 125*). Platí to přitom jak pro nálezy domácí, tak cizí provenience.

V současné době se studium středověkého skla již neomezuje pouze na typologii nádob, nýbrž je oceňováno i pro další informace, které může poskytnout. Pro určení sociální úrovně prostředí a možností jeho kulturních i ekonomických kontaktů lze využít skleněné výrobky luxusního charakteru, zejména pak sklo malované zlatem a emaily, pocházející z oblastí na jihu a jihovýchodě Evropy, případně ze vzdálenějších dílen na Blízkém východě. V současné době převládá názor, že malované sklo se k nám dostávalo prostřednictvím dálkového obchodu, což je podpořeno i topografií pražských nálezů, které jsou vesměs vázány na místa spojená s aktivitami cizích kupců (*Černá – Podliska 2008, 252*).

Vzhledem ke skutečnosti, že Praha v období středověku představovala národnostně smíšené město, je nutné s touto skutečností počítat i při posuzování materiálu z této oblasti. Samotné sklo však o etnicitě svých uživatelů nemůže více vypovídat. Obecně lze tedy říci pouze to, že sklo jistě proniká jak do českého tak do německého prostředí.

Předložené výsledky práce jsou pouze odrazem současného stavu bádání, který je navíc omezen výběrem zkoumaných kolekcí středověkých skel. Řada nálezů z výzkumů historického jádra Prahy zůstává i nadále nezpracována a představuje tak potenciál pro další

studium, což platí zejména pro oblast Pražského hradu. Právě zdejší soubory mohou poskytnout cenný srovnávací materiál vážící se k nejvyššímu sociálnímu prostředí a přispět tak k řešení otázek týkajících se mj. značného nepoměru brněnských a pražských nálezů, zejména v období 2. poloviny 13. století.

11. Literatura:

Baumgartner, E. – Krueger, I. 1988: Phoenix aus Sand und Asche. München.

Baštová, M. a kol. 1977: Blok č. 1098 mezi ulicemi Spálenou, Ostrovní, Opatovickou, Černou a Myslíkovou. Pasport.

Boháčová, I. – Frolík, J. – Chotěbor, P. – Žegklitz, J. 1986: Bývalý biskupův dům na Pražském hradě. Archaeologia historica 11, 117–126.

Boháčová, I. – Frolík, J. – Petříčková, J. – Žegklitz, J. 1990: Příspěvek k poznání života a životního prostředí na Pražském hradě a Hradčanech. In: Archaeologia historica 15, 177–189.

Boháčová, I. – Frolík, J. – Špaček, J. 1994: Stará Boleslav, archeologický výzkum 1988–1994. Čelákovice.

Bruckschen, M. 2004: Glasfunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit aus Braunschweig. Bedeutung, Verwendung und Technologie von Hohlglas in Norddeutschland. Materialhefte zur Ur- und Frühgeschichte Niedersachsens Bd. 33. Leidorf.

Bureš, M. – Kašpar, V. – Špaček, L. – Vařeka, P. 2000: Nálezy skla z poslední etapy výzkumu sídlištního areálu u kostela sv. Petra na Novém Městě pražském. In: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 17-27.

Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 1997: Sixtův dům (záchranný archeologický výzkum v letech 1995–1996). Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností, 35, č. 3, 181–184.

Crkal, J. – Černá, E. 2009: Nové objevy v Krušných horách – zaniklé středověké sklárny na k.ú. Výsluní, okr. Chomutov. Archaeologia historica 34, 503 – 521.

Čarek, J. 1971: Plán rozložení domů podle hodnoty v předhusitské Praze. Pražský sborník historický 6, 101–105.

- *1978: Z dějin staroměstských domů. Pražský sborník historický XI, 5 – 67.*

Černá, E. 1992: Soubor skel ze studny u Bílé věže na Pražském hradě. In: Sborník společnosti přátel starožitností 3, 42 – 54.

- *1996: Středověké sklo z Ústí n. L. – Hradiště. Ústí n. Labem 1996.*

- *2000: Přínos archeologických výzkumů pro poznání vrcholně středověkého sklářství. In: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 29–36.*

- *2002: Sklo 13. až 16. století. In: J. Klápště ed., Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). Mediaevalia archaeologica 4, Praha – Most, 93–115.*

- *2003a: K problematice nejstarších nálezů středověkých skel na území Čech. In: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 45 – 62.*

- *2003b: Das Fundgut einer mittelalterlichen Glashütte in Nord-Böhmen. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich. 19/2003, Wien, 107–118.*

- *2003c: O nově objevených sklárnách v Krušných horách. In: Historické sklo 3. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 81 – 89.*

- *2004: Svědectví archeologických nálezů okenních skel. In: Svorník 2. Okna a dveře, Praha, 21-32.*

- *2005: Středověké sklárny. In: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha, 109–123.*

- *2008a: Nálezy skel z archeologických výzkumů v pražském Ungeltu. In: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007, Most, 333-344.*

- *2008b: Nálezy středověkých skel ze Žatce. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XVIII, Plzeň 12–24.*

Černá, E. ed. 1994: Středověké sklo v zemích koruny české. Most.

Černá, E. – Frýda, F. – Himmelová, Z. 2005: Nálezy skel v sídlištním prostředí. In: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha, 84–103.

Černá, E. – Frýda, F. 2005: Závěr. In: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha,

Černá, E. – Podliska, J. 2008: Sklo – indikátor obchodních a kulturních kontaktů středověkých Čech. In: P. Sommer – V. Liščák eds., *Colloquia mediaevalia Pragensia* 10, 237 – 256.

Černá, E. – Frýda, F. 2010: Sklo vrcholného středověku – současný stav a perspektivy studia historických technologií. *Archaeologia historica* 35, 335 – 357.

Čiháková, J. 1995: Praha – Nové Město, obv. Praha 1. Palackého ul. čp. 722/I, ppč. 678. *Výzkumy v Čechách 1990/92*, 283.

Čiháková, J. – Havrda, J. 1995: Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí a) čp. 6/3 – palác Smiřických. *Pražský sborník historický* 28, 225 – 226.

Draganová, J. 1982: Raně středověké osídlení v areálu Konvikt na Starém Městě pražském. *Archaeologia historica* 7, 419 – 421.

Dragoun, Z. 1987: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění, *Staletá Praha* 17, 39–70, 242–243.

- 1995a: Praha 1 – Staré Město a Josefov, Divadelní ulice a) čp. 322/I. *Pražský sborník historický* 28, 234 – 235.

- 1995b: Praha 1 – Nové Město, Spálená ulice čp. 102/I. *Pražský sborník historický* 28, 250.

- 1995c: Poutní odznak z Kolína nad Rýnem z výzkumu v Rybné ulici na Starém městě pražském. *Archaeologia historica* 20, 491 – 495.

- 2000: Zlomek malovaného okenního skla ze 13. století. In: *Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla*, Čelákovice, 13-15.

Dragoun, Z. – Škabrada, J. – Tryml, M. 2002: *Románské domy v Praze*. Praha.

Dragoun, Z. – Tryml, M. 1995: Praha 1 – Staré Město a Josefov, Ovocný trh a) Proluka Myslbek. *Pražský sborník historický* 28, 240 – 241.

Drahotová, O. a kol. 2005: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha.

Fröhlich, J. 1990: K lokalizaci skláren v Novohradských horách, Jihočeský sborník historický LXV, 3–10.

Fryda, F. 1979: Středověké sklo v západních Čechách. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie II, 7 - 79.

- *1988: Skleněné číše tzv. českého typu a jejich postavení v hmotné kultuře středověkých Čech. In: Sborník Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy 1, 175 – 187.*

- *1990: Typologie středověkého skla v Čechách od 13. do konce 15. století. In: Sborník západočeského muzea v Plzni, Historie V, 58 – 69.*

Graus, F. 1957: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské. Praha.

Hagrén, G. – Sedláčková, H. 2007: Ribbed Beakers with Applied Glass Threads in Europe. Číšky s taženými kapkami v Evropě. Památky archeologické XCVIII, 185 – 250.

Havrda, J. 2011a: Archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Výzkum NPÚ v hl. m. Praze č. 2010/.

- *2011b: Archeologický výzkum Praha 1 – Staré Město, Benediktská – Dlouhá parc. č. 702, čp. 1100/I. Výzkum NPÚ v hl. m. Praze č. 2009/13.*

Hejdová, D. 1959: K problematice výzkumů sklářských pecí. In: Referáty o pracovních výsledcích čs. archeologů za rok 1958, č. I, Libice, 146–152.

- *2005: Kulturně-historický kontext. In: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha,*

Hejdová, D. – Nechvátal, B. – Šedivý, Č. 1975: Použití kobaltu ve středověkém sklářství v Čechách. Archeologické rozhledy 27, 530–554.

Hejdová, D. – Fryda, F. – Šebesta, P. – Černá, E. 1983: Středověké sklo v Čechách. Archaeologia historica 8, 243 – 266.

Henkes, H. E. 1994: Glas zonder glans. Rotterdam Papers 9. Rotterdam.

Hetteš, K. 1958: Bohemian Mediaeval Glass. Czechoslovak Glass Review 13, 7.

- 1959: Středověké číše z Benediktinské ulice v Praze. *Umění* 7, 44-49.

Himmelová, Z. 1979: Nález středověkého skla z Přibic (okr. Břeclav) – ein Fund mittelalterlichen Hohlglases aus Přibice (Bez. Břeclav), Archaeologia Historica 4, 283 – 285.

- 1990a: Sklo středověkého Brna – Mittelalterliches Glas in Mähren, *Archaeologia Historica* 415, 437 – 446.

- 1990b: Sklo ze zaniklé středověké osady Konůvky, časopis Moravského muzea – vědy společenské, *LXXV*, 131 – 140.

- 1991: Příspěvek k typologii středověkého dutého skla. In: *Historické sklo 1. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice*, 13 – 16.

- 1995: Glasfunde aus Mikulčice. In: F. Daim – L. Poláček: *Studien zum Burgwall von Mikulčice. Bd. 1. Brno*, 83–112.

- 1997b: Nálezy dutého skla z archeologických výzkumů hradu Melic na Vyškovsku. *Z pravěku do středověku, Sborník k 70. narozeninám Vl. Nekudy*, 219 – 224.

- 2000: Nálezy skla z Mikulčic (okr. Hodonín). In: *Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice*, 85 – 100.

Himmelová, Z. – Měřínský, Z. 1987: Objekt s doklady výroby a distribuce šperkařských výrobků na hradisku „Vysoká zahrada“ u Dolních Věstonic (okr. Břeclav). In: Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, 129 – 134.

Hoššo, J. – Lesák, B. – Resutík, B. 2002: Nálezový súbtor z odpadovej jamy patricijského domu na Františkánskom namesti č. 6 v Bratislave (Príspevok k poznaniu výbavy bohatej mešťanskej domácnosti v prvej polovine 14. storočia) – Funde aus einer Abfallgrube des Patrizienhauses auf dem Franziskaner Platz Nr. 6 in Bratislava (Beitrag zur Erkenntnis der Ausstattung eines reichen bürgerlichen Haushalts in den ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts). In: Archaeologia Historica 27, 607–620.

Chytráček, M. – Ježek, M. – Lojek, T. – Prokopová, A. 2009: K pre-historii dvou Měst pražských – On the pre-history of two Towns of Prague, Archeologické rozhledy LXI – 1, 118-138.

Janská, E. 1982: K novým nálezům gotického skla v Praze. Staletá Praha XII, 149-159.

Kirsch, R. (ed.) 2003: Historie sklářské výroby v českých zemích II/1. díl, 2. díl. Praha.

Krajíc, R. a kol. 1998: Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220), Tábor.

- 2000: Unikátní nález středověké skleněné nádoby na tábořském hradě. In: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 109–111. Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 109–111..
- 2007: Gotické a renesanční sklo v jižních Čechách. In: Historické sklo 4. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice, 67–95.

Krueger, I. 2002: A Second Aldrevandin Beaker and an Update on a Group of Enameled Glasses. In: Journal of Glass Studies, vol. 44, 114–132.

Lamm, J. C. 1941: Oriental Glass of Medieval Date Found in Sweden and the Early History of Lustre-Painting. Stockholm.

Lašťovka, M. – Ledvinka, V. 1997: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství, I. díl (A – N). Praha.

Ledvinka, V. – Pešek, J. 2000: Praha. Praha.

Lehečková, E. 1975: Nové nálezy středověkého skla z Kutné Hory. Památky archeologické LXVI, 450 – 485.

Líbal, D. a kol. 1959: Stavebně historický průzkum a dokumentace se směrnicemi pro asanaci. Praha – Staré Město, Karolíny Světlé čp. 322.–I. Praha.

Lněničková, J. 2002: Sklo v Praze – Glass in Prague – Glas in Prag. Praha.

Mezník, J. 1970: Národnostní složení předhusitské Prahy. Sborník historický 17, 5–30.

- 2008: Tvář stárnoucího středověku. Brno.

Musílek, M. 2009: Dějiny objektu. Dům čp. 722 „U šesti peněz (haléřů)“ na Starém Městě pražském, rkp.

Olmerová, H. 1988: Praha 1 - Staré Město, ppč. 683/1 (OD Prior - Kotva) - studna. NZ o výzkumu PÚPP č. XXX/1. Archiv AÚ Praha, čj. 2100/88.

Olmerová, H. – Kotíková, Ch. 1969: Praha 1 - Staré Město, Pinkasova synagoga. Bulletin záchranného oddělení 6/1968, 112.

Omelka, M. 1997: Nálezová zpráva o archeologickém výzkumu. Praha 1 – Nové Město, Vodičkova ulice čp. 710/II. Výzkum Pražského ústavu památkové péče č. 25/95.

Podliska, J. 2007: Praha 1 – Staré Město, Týnská ulička 6 čp. 1064/I, nálezová zpráva o archeologickém výzkumu č. 2006/10 NPÚ, ú.o.p. v hl. m. Praze, svazek I-VI, NZ archiv ARÚ AV ČR čj. 11050/07.

- 2009: Sklo v proměnách staletí. In: P. Juřina a kol., Náměstí Republiky. Výzkum století, Praha, 163–169.

Pošvář, J. 1956: K dějinám městského stavebního práva v Čechách a na Moravě do počátku 19. století. Právněhistorické studie 2, 176 – 197.

Rademacher, F. 1933: Die deutschen Gläser des Mittelalters. Berlin.

Schaller, J. 1796: Beschreibung der konigl. Haupt - und Residenzstadt Prag III. Prag.

Sedláčková, H. 2003a: Typologie des Glasses aus dem 13. and 14. Jahrhundert aus Brünn, Mähren. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 127 – 138.

- 2005: Abriss einer Typologie der Glasimporte aus Brünn. In: Annales du 16e Congrès de l'Assotiation Internationale pour l'Histoire du Verre, 2003, 237–240.
- 2004: Středověké sklo z Opavy. Památky archeologické XCV, 223 – 264.
- 2006: Ninth- to Mid-16th-Century Glass Finds in Moravia. In: Journal of Glass Studies 48, 191-224.
- 2010: Vypovídací hodnota archeologických nálezů skla na Moravě z období lez ca 1200 – 1550 (Teze). Archaeologia historica 35, 359 – 366.

Smetánka, Z. 1999: Poznámky k arabskému poháru z pražského hradu. Archeologické rozhledy LI, 715 – 724.

Stehliková, D. 1984: Pražští sklenáři a skláři v době pozdní gotiky. In: Zpravodaj dobrovolných aktivitů státní památkové péče a ochrany přírody v Praze – sklo ve středověké Praze, 15 – 18.

Šebesta, P. 1979: Středověké sklo z Chebu – Mittelalterliches Glas aus Cheb. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie II, 79 – 95.

Špaček, J. 1984: Výzkum Petrské čtvrti (Příspěvek k datování středověké hmotné kultury). Archaeologica Pragensia 5, 71 – 80.

Tomas, J. 1984: Problematika studia dějin Prahy v období raného feudalismu – vývoj pražské raně feudální městské aglomerace.

Tomek, W. W. 1866: Základy starého místopisu pražského I. Praha.

- *1870: Základy starého místopisu pražského II. Praha.*

Tryml, M. 1995: Praha 1 – Staré Město a Josefov, Haštalské náměstí c) Čp. 752/I. Pražský sborník historický 28, 236.

- *1997: Praha 1 – Staré Město, obv. Praha 1. Haštalské nám. čp. 752/I, ppč. 834. Výzkumy v Čechách 1993/95, 236.*

Tvrđík, R. 1996: Nálezová zpráva o archeologickém výzkumu. Praha 1 – Nové Město, Vodičkova ulice čp. 713/II. Výzkum Pražského ústavu památkové péče č. 26/95.

Vařeka, P. – Bureš, M. 1997: Hmotná kultura sídlištního komplexu u sv. Petra na Poříčí ve vrcholném a pozdním středověku – výzkum v letech 1988–1990. Archaeologica Pragensia 13, 145–156.

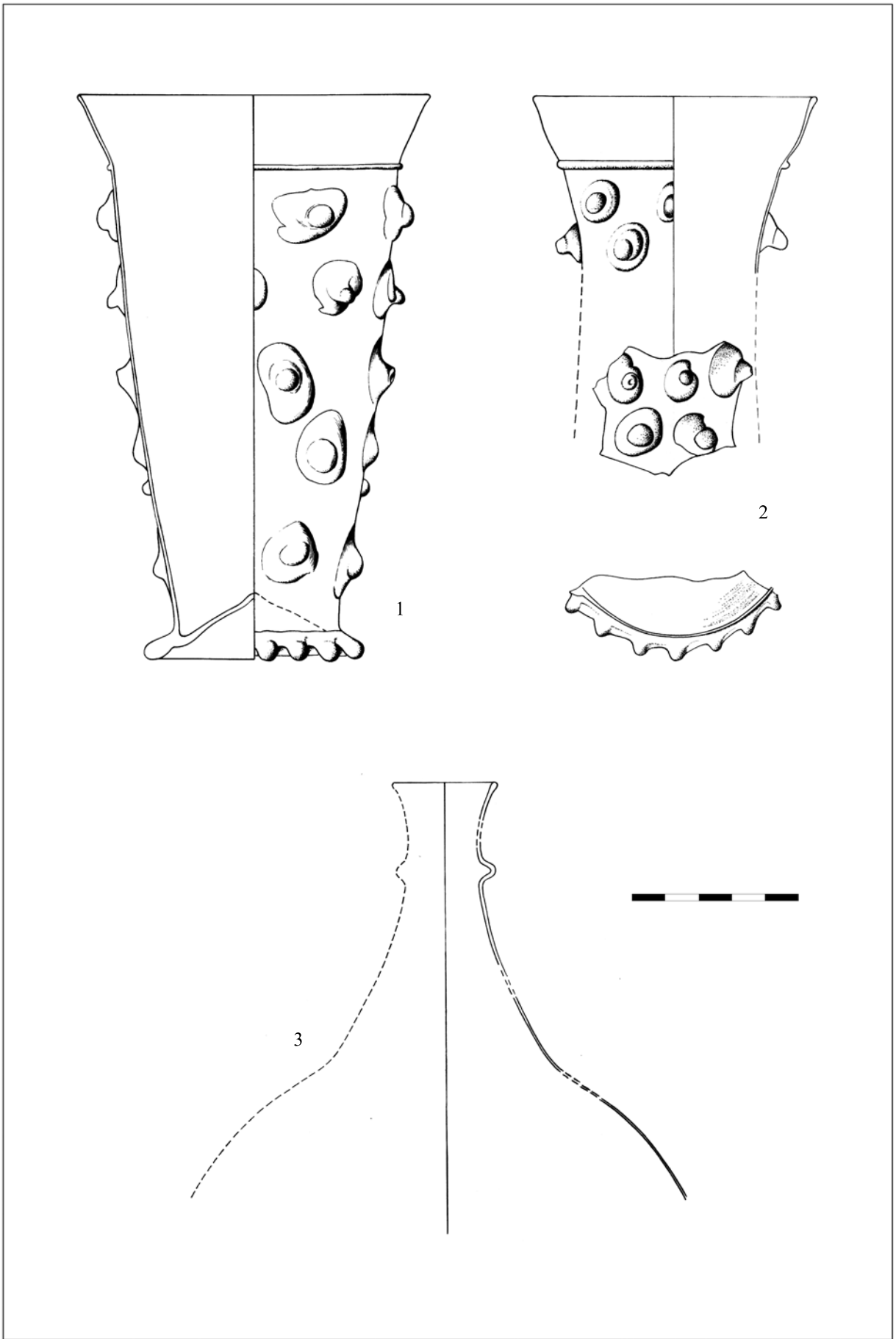
Vítovský, J. 1984: Sklářské dílny v českých a Moravských městech lucemburské doby. In: Zpravodaj dobrovolných aktivitů státní památkové péče a ochrany přírody v Praze – sklo ve středověké Praze, 9 – 14.

Vlček, M. a kol. 1996: Umělecké památky Prahy I. Staré Město a Josefov. Praha.

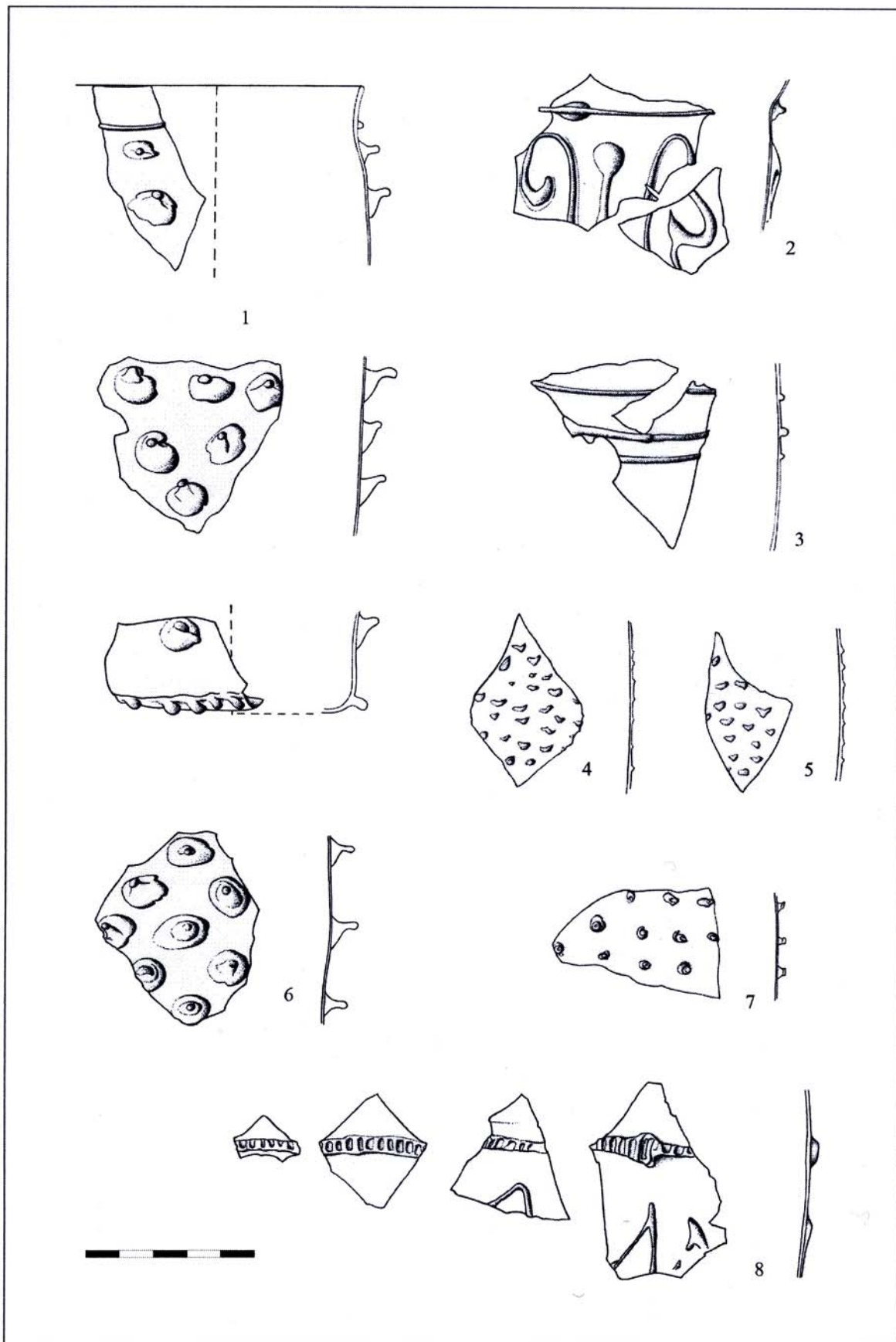
12. Plánové a obrazové přílohy

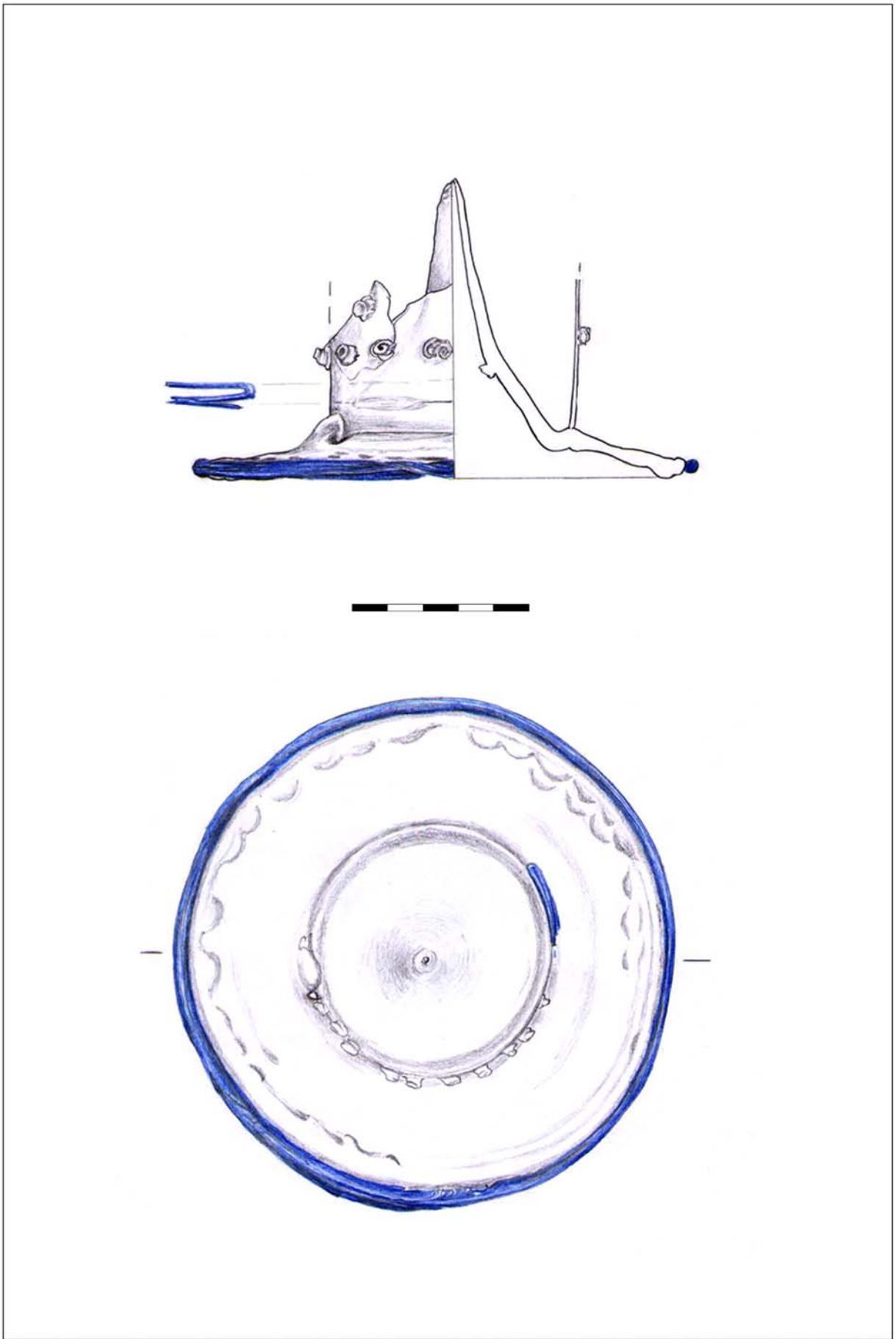
Tab. 1: Praha 1 - Staré Město, Na můstku čp. 379/I. 1 skleněný pohár na nožce malovaný zlatem a emaily.
Kresba M. Procházková.

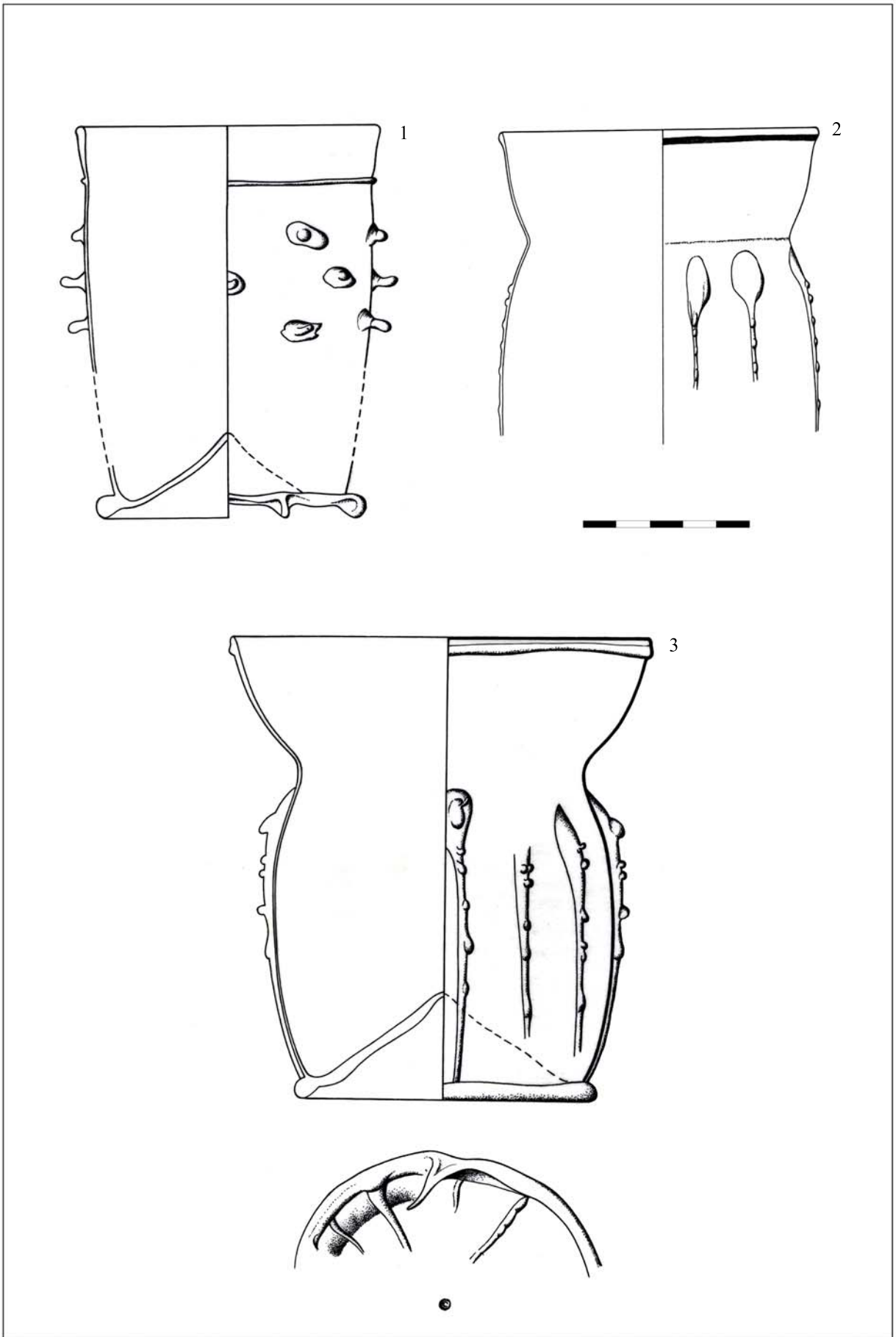
Tab. 2: Praha 1 - Staré Město, Na můstku čp. 379/I. Skleněné nádoby z výplně studny. 1, 2 číše s oválnými terčovitými nálepy; 3 - láhev. *Kresba M. Procházková.*

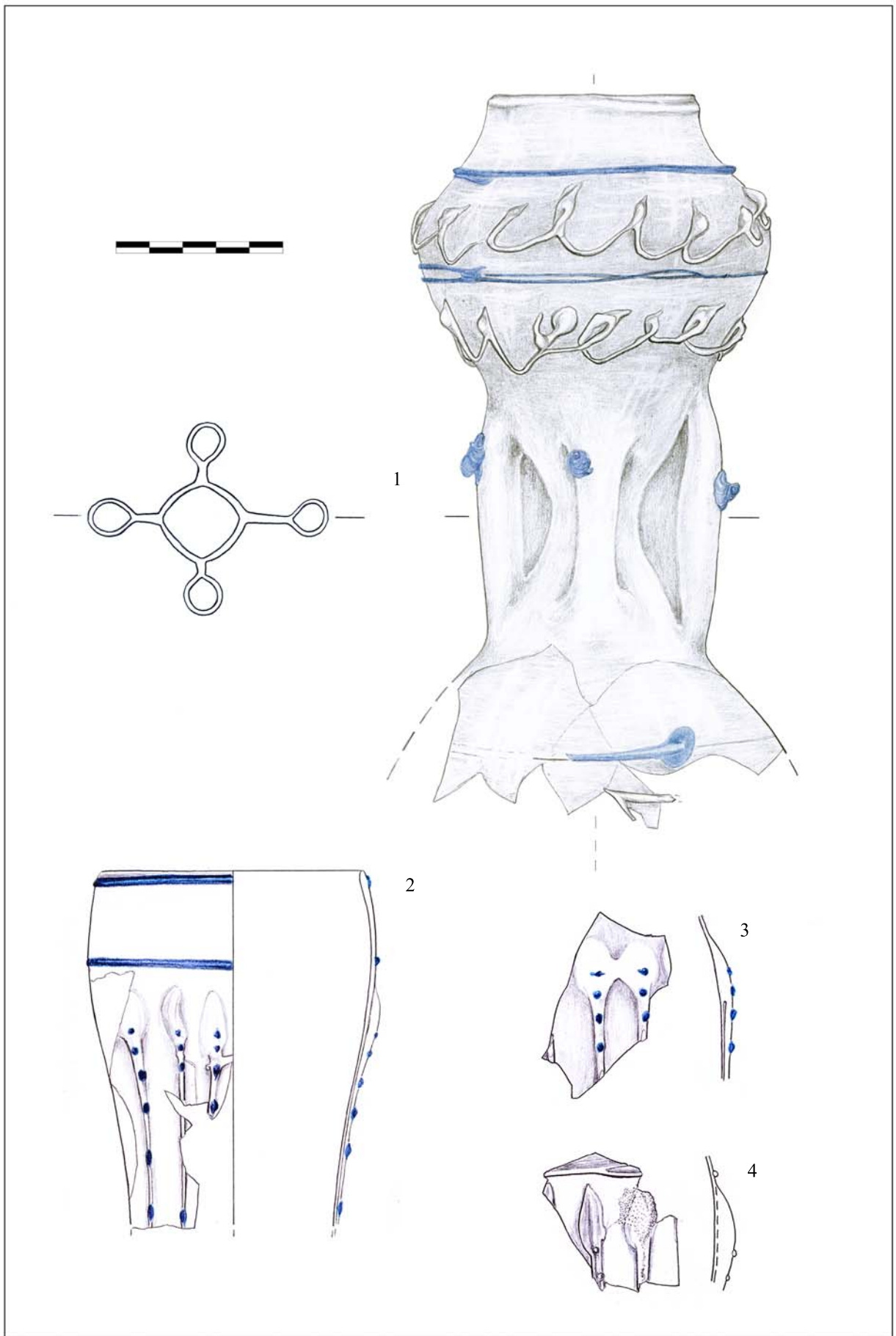
Tab. 3: Praha 1 - Staré Město, Na můstku čp. 379/I. Skleněné nádoby z výplně studny. 1, 6 nízká číše s hrotitě vytaženými nálepy; 2 číše se spirálovitě natavenými vlákny; 3 číše; 4, 5, 7 číše českého typu; 8 číše s klikatkovitě nataveným vláknem. *Kresba M. Procházková.*

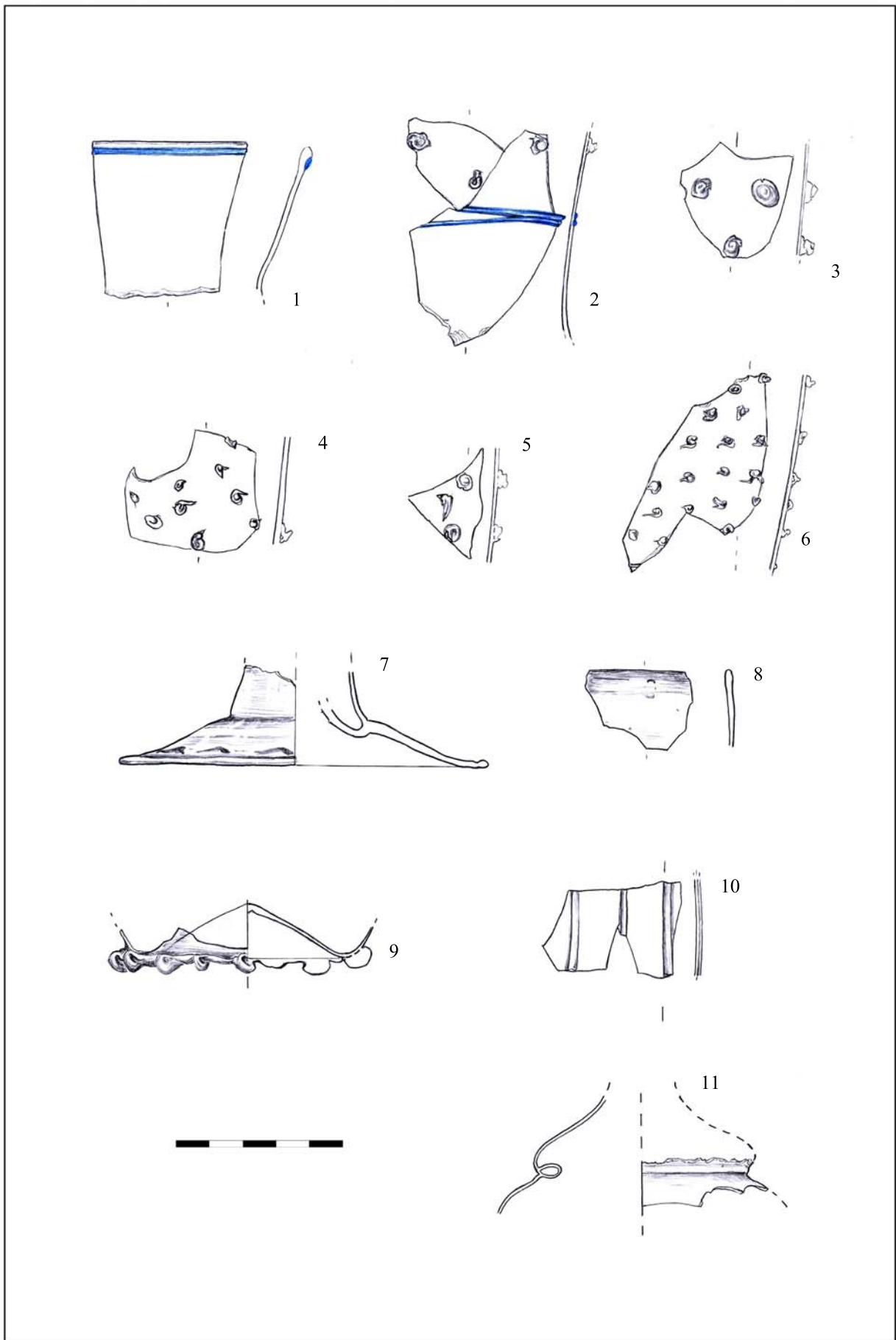
Tab. 4: Praha 1 - Staré Město, Karlova čp. 153/I. Číše českého typu zdobená vlákem modrého kobaltového skla. Kresba S. Svatošová.

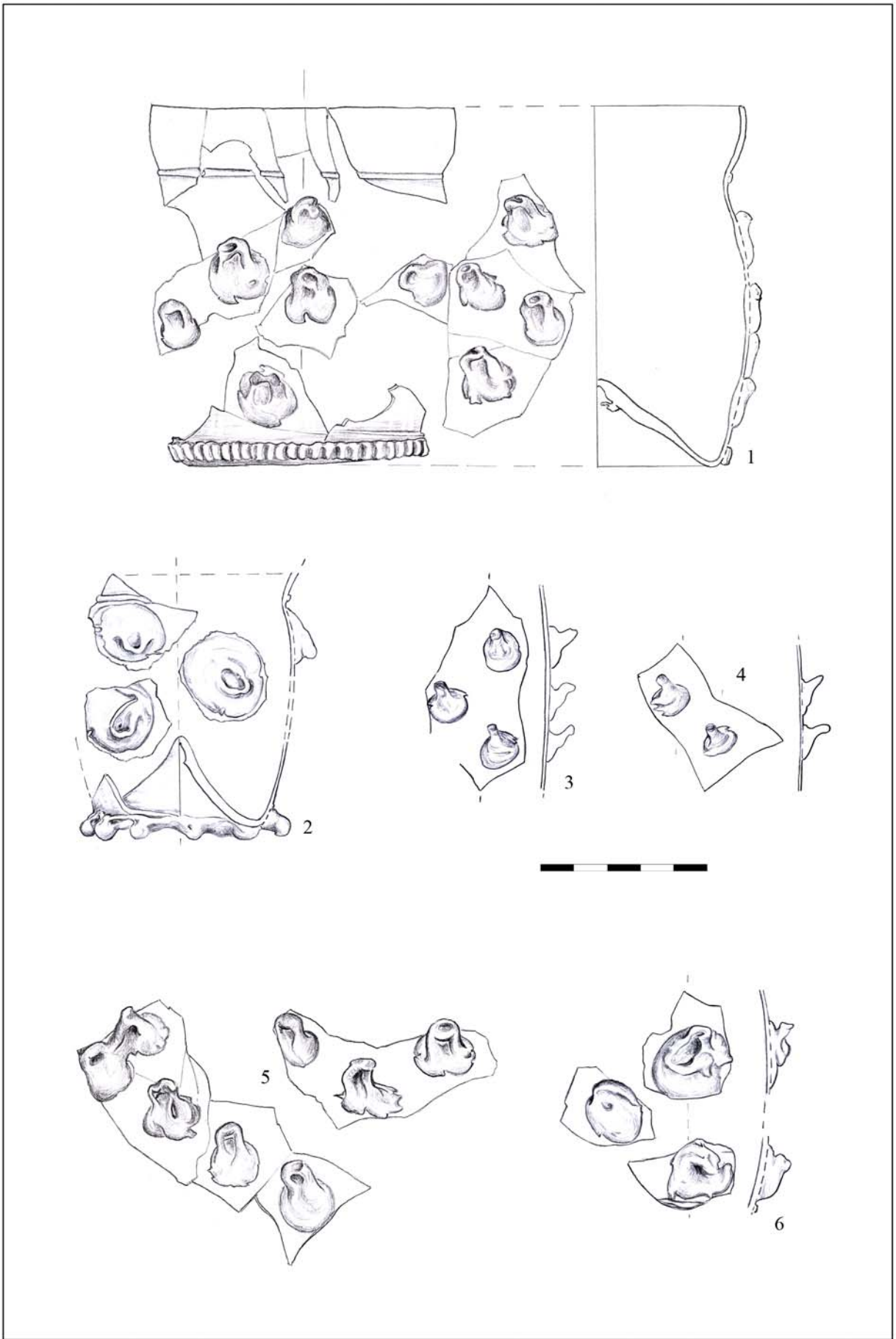
Tab. 5: Praha 1 - Staré Město, Karlova čp. 153/I. 1 nízká číše s hrotitě vytaženými nálepy; 2, 3 soudkovitá číše s taženými kapkami. *Kresba M. Procházková.*

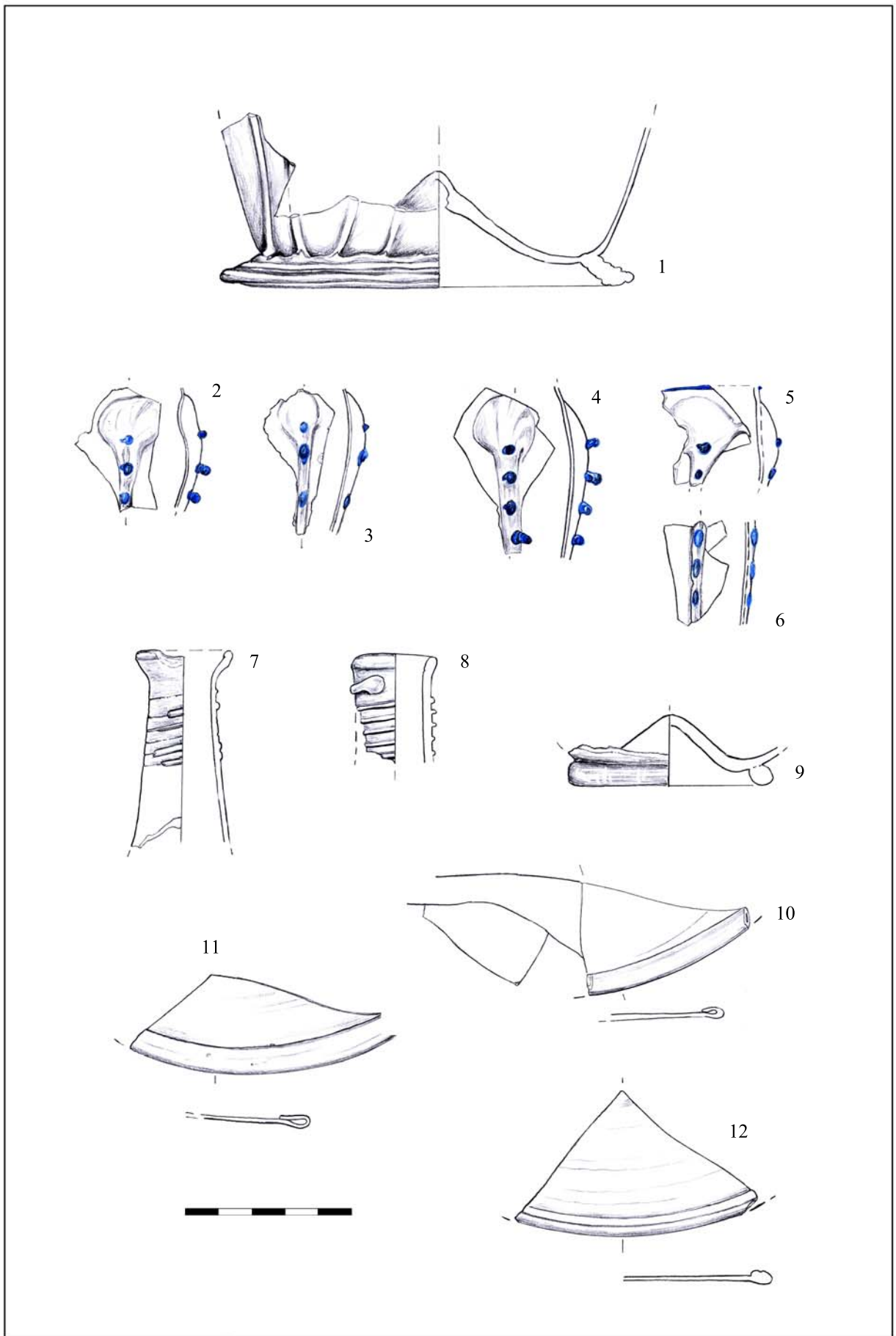
Tab. 6: Praha 1 - Staré Město, Klementinum (kap. č. 4.6). 1 torzo kutrolfu; 2 kyjovitá číše českého typu s taženými kapkami; 3 - 4 soudkovité číše s taženými kapkami. *Kresba S. Svatošová.*

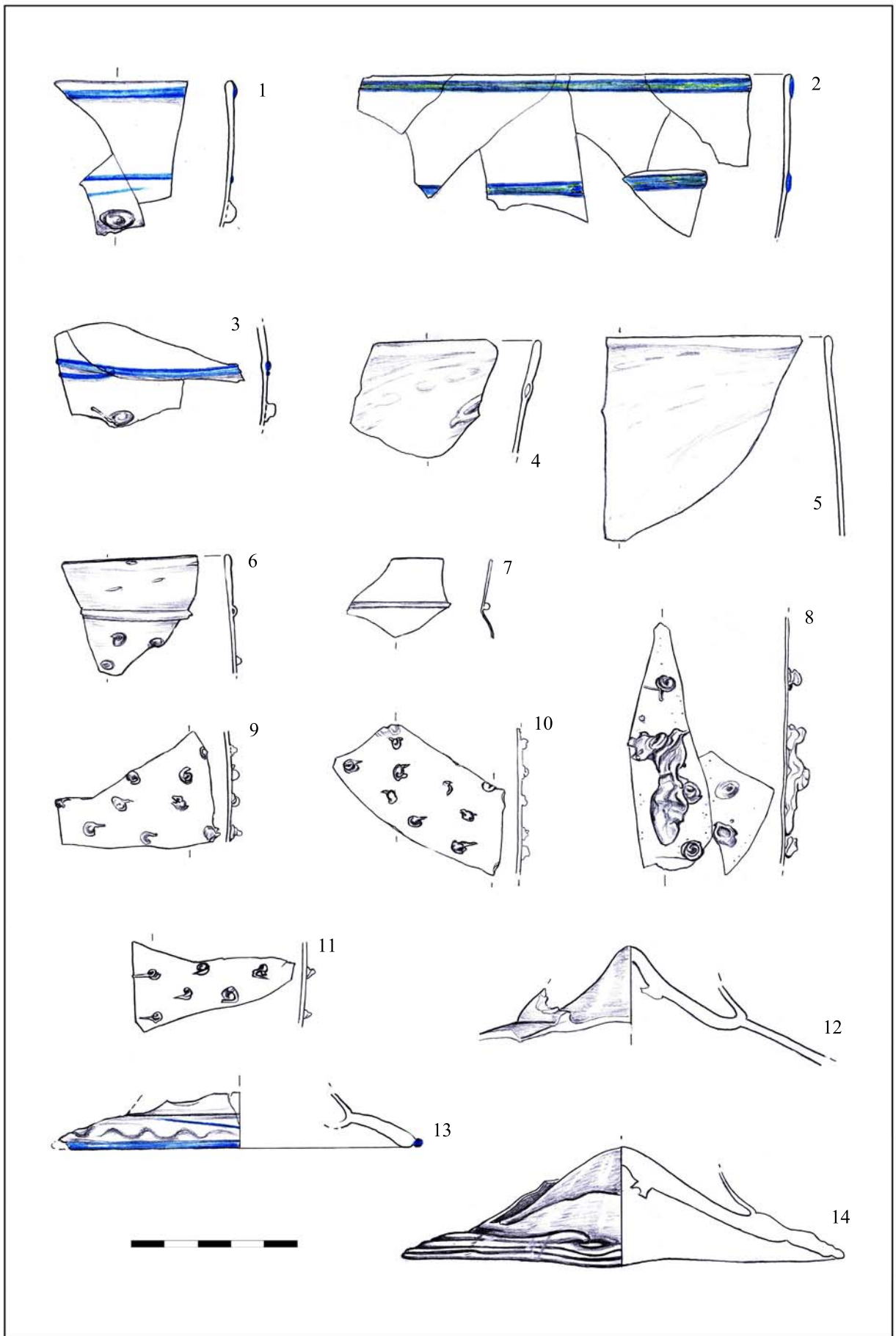
Tab. 7: Praha 1 - Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702. Skleněné nádoby z výplně jímky s výdřevou. 1 - 7 části číší českého typu; 8 okraj patrně číše českého typu; 9 dno nízké číše se štípaným vláknem na obvodu; 10 stěna číše s taženými kapkami; 11 středová partiieláhve s vnitřním prstencem. *Kresba S. Svatošová.*

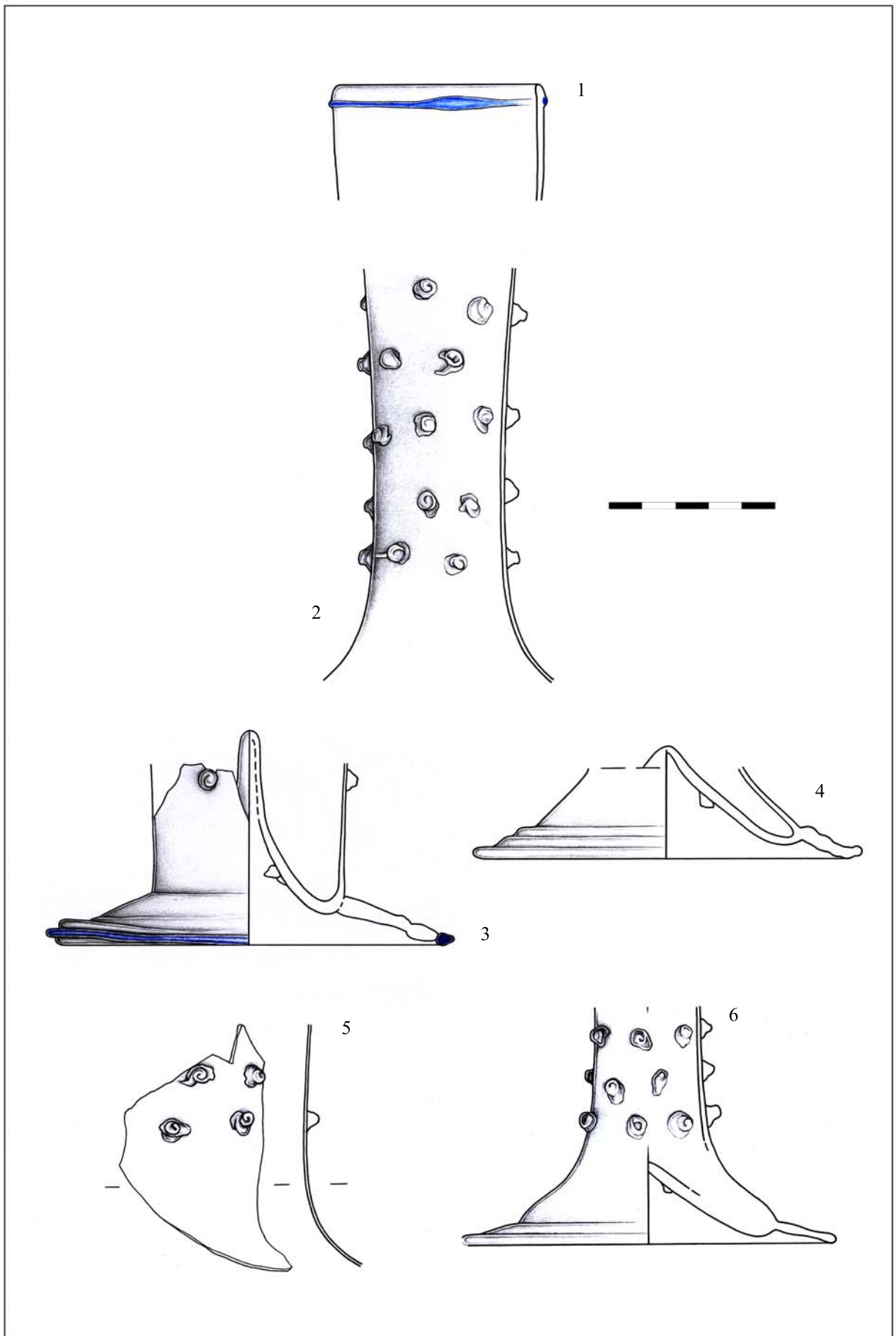
Tab. 8: Praha 1 - Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702. Skleněné nádoby z výplně studny (jímky). 1, 3, 4, 5 nízká číše s hrotitě vytaženými nálepy; 2, 6 nízká číše s terčovitými nálepy. Kresba S. Svatošová.

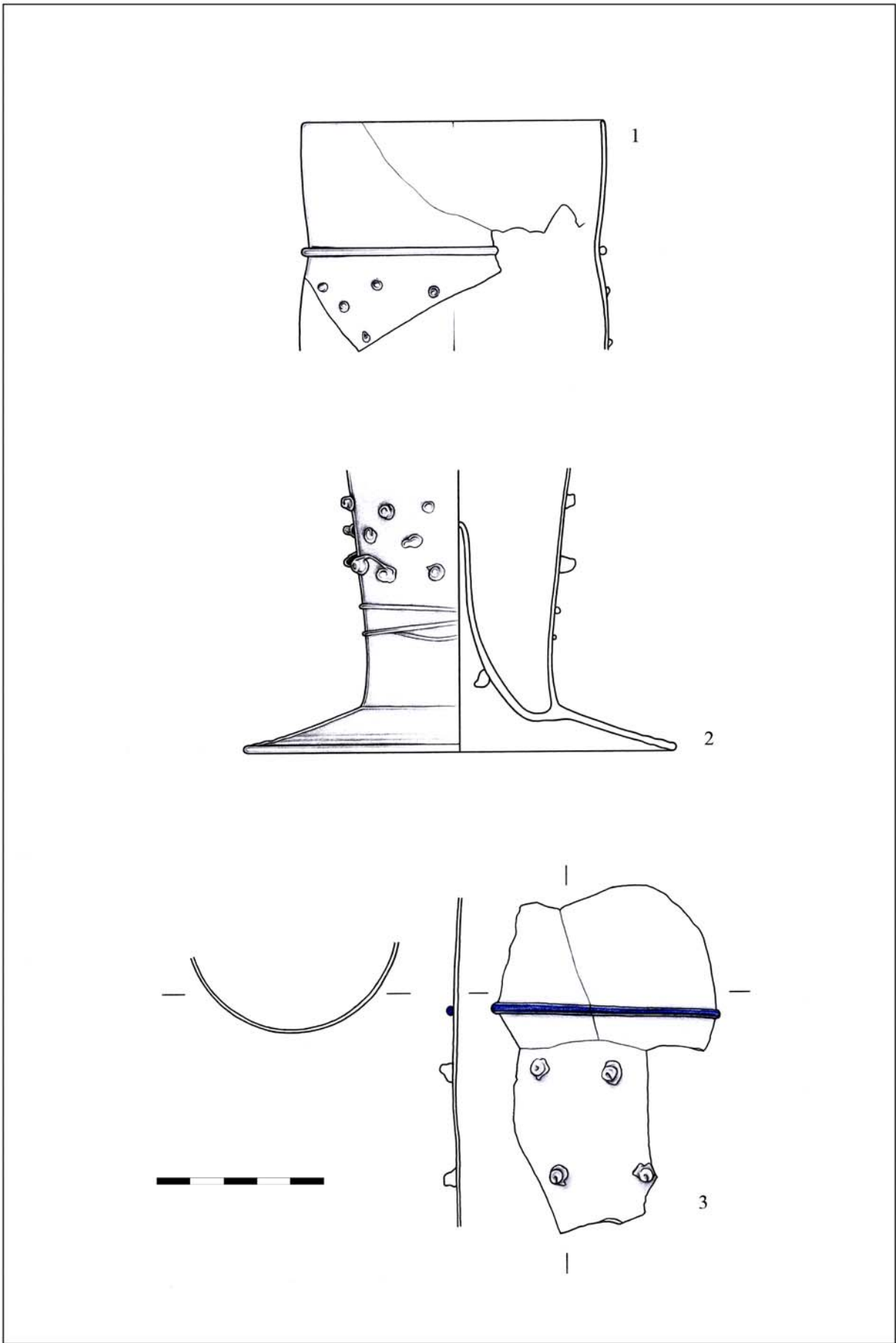
Tab. 9: Praha 1 - Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702. Skleněné nádoby z výplně studny (jímky). 1 - 6 části číši s taženými kapkami; 7, 8 láhev (patrně s vertikálními žebry); 9 nízká číška; 10 - 12 okenní terč. Kresba S. Svatošová.

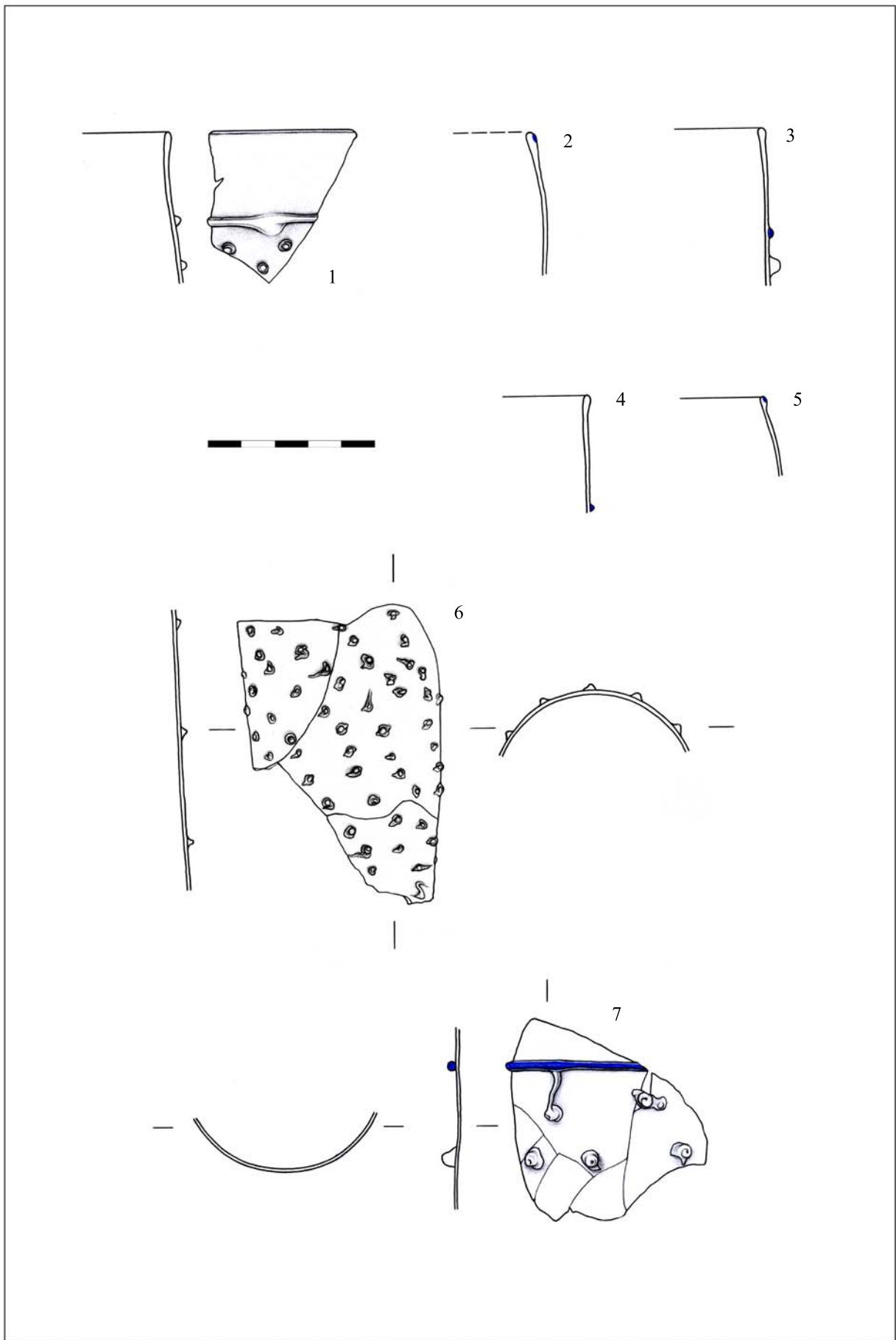
Tab. 10: Praha 1 - Staré Město, Benediktská - Dlouhá ppč. 702. Skleněné nádoby z výplně studny (jímky). 1 - 14 části číší českého typu. *Kresba S. Svatošová.*

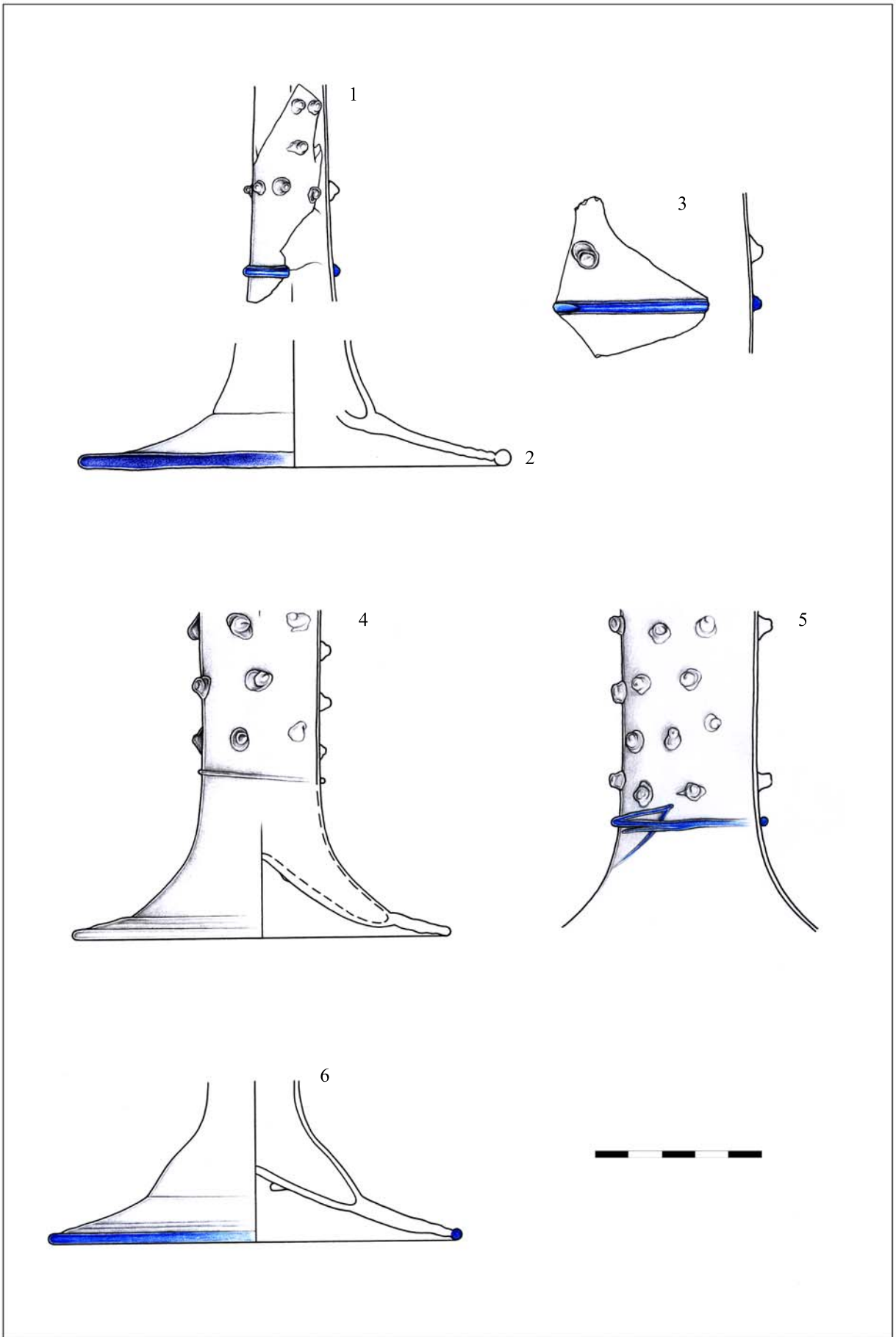
Tab. 11: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 6 číše českého typu s perlovými nálepy. *Kresba V. Čermák.*

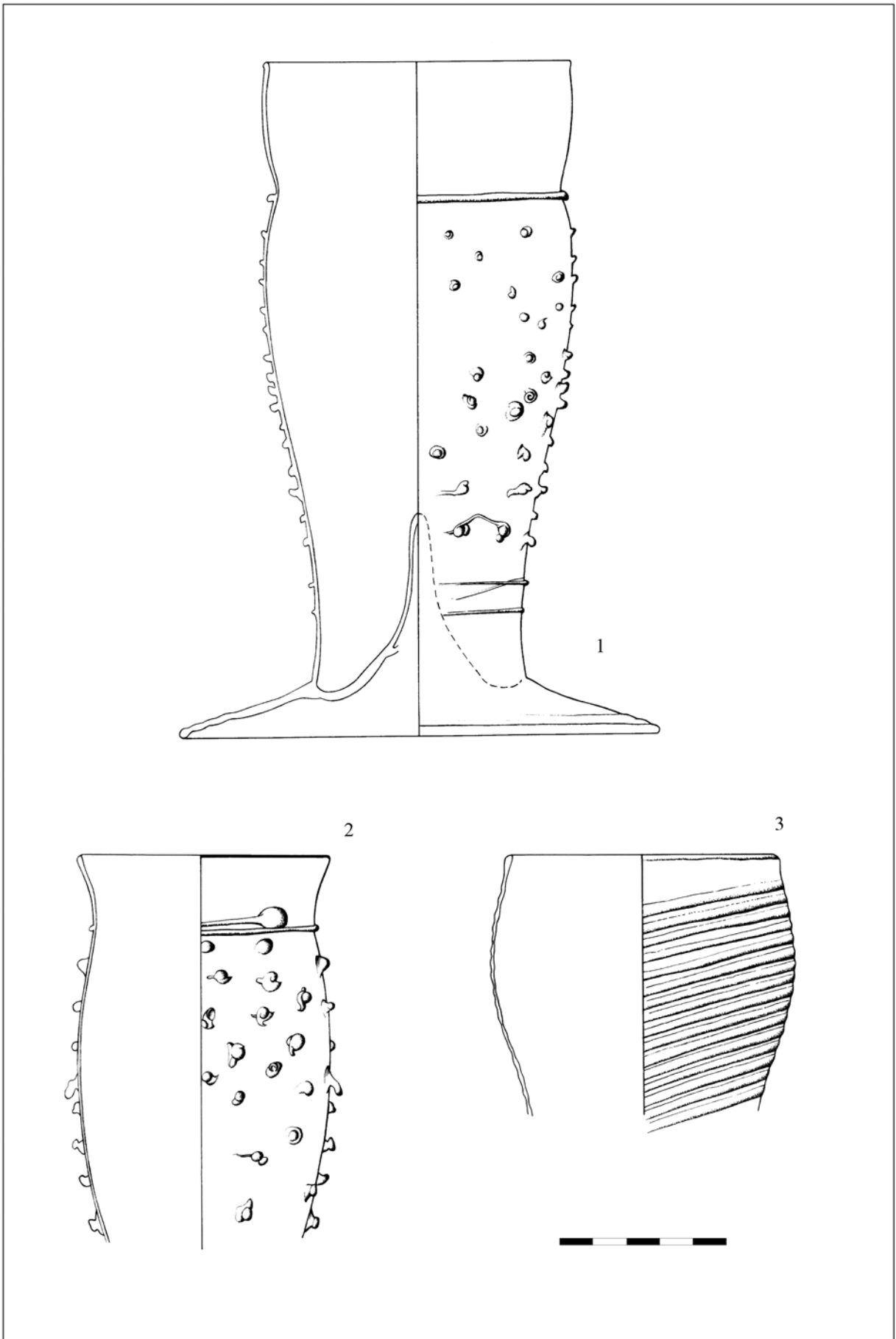
Tab. 12: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 kyjovitá číše českého typu s perličkovými nálepy; 2 - 3 číše českého typu s perlovými nálepy. Kresba V. Čermák.

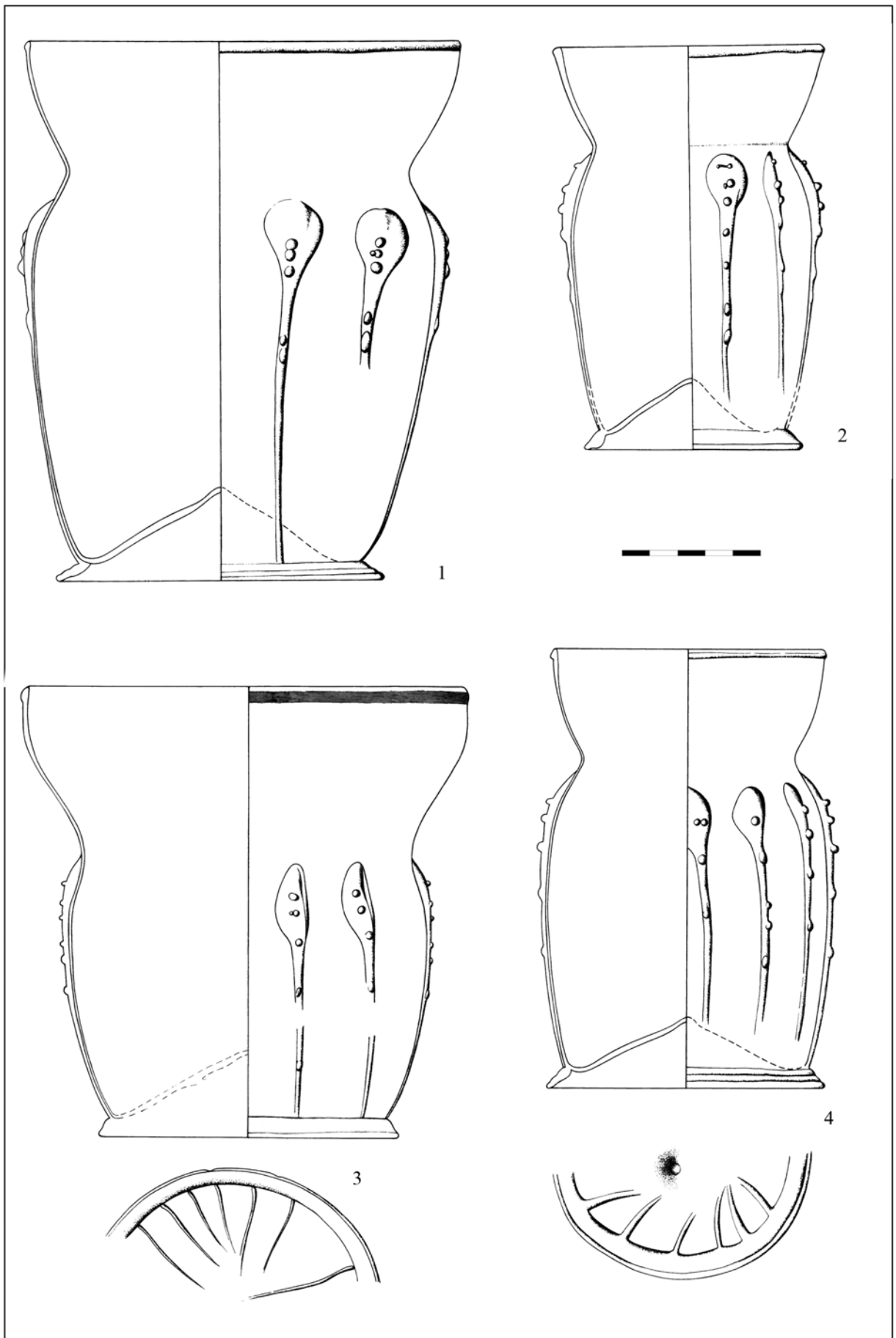
Tab. 13: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 5 okraje číší; 6 - číše českého typu s púerličkovými nálepy; 7 číše českého typu s perlovými nálepy. Kresba V. Čermák.

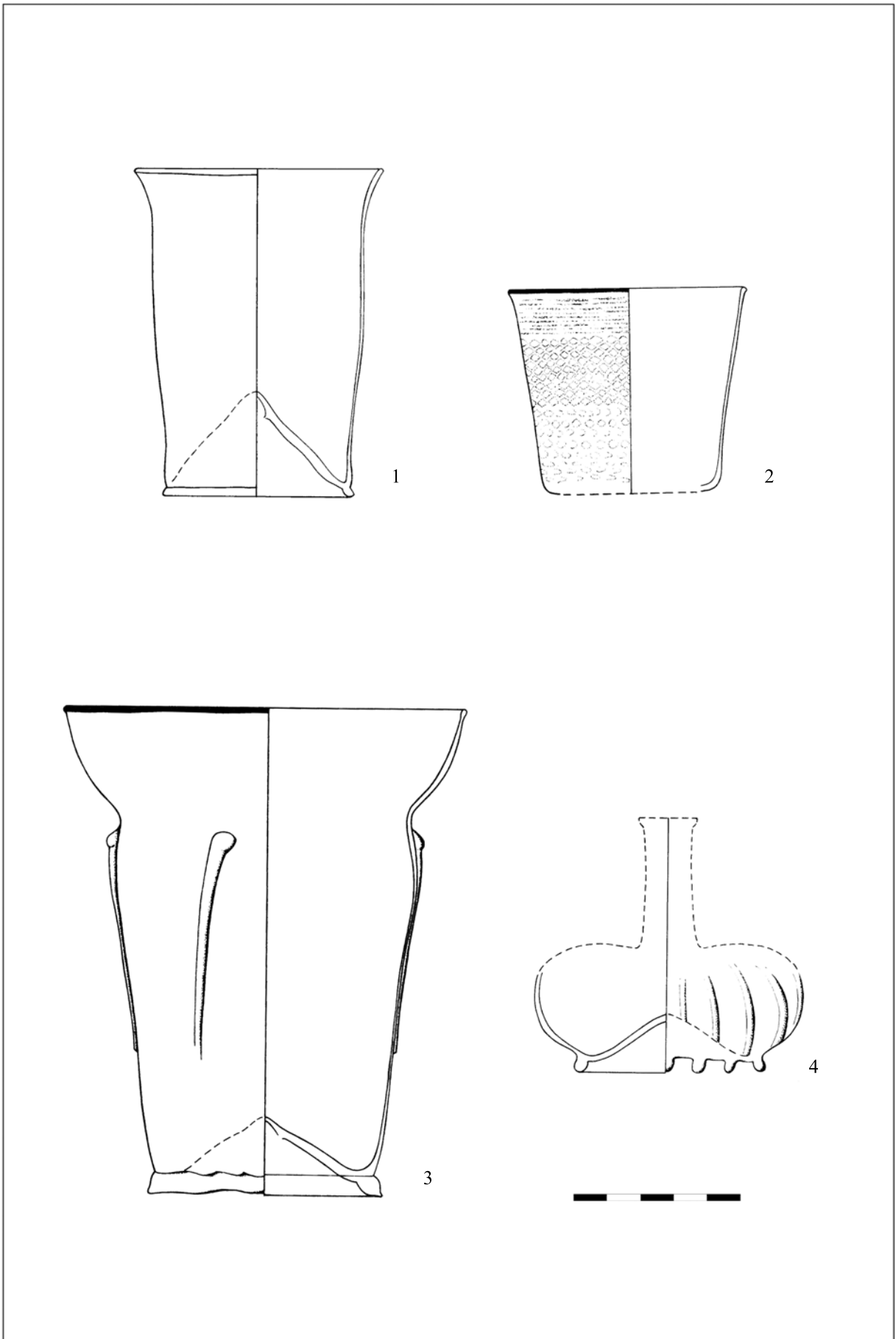
Tab. 14: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 6 spodní části číši českého typu. *Kresba V. Čermák.*

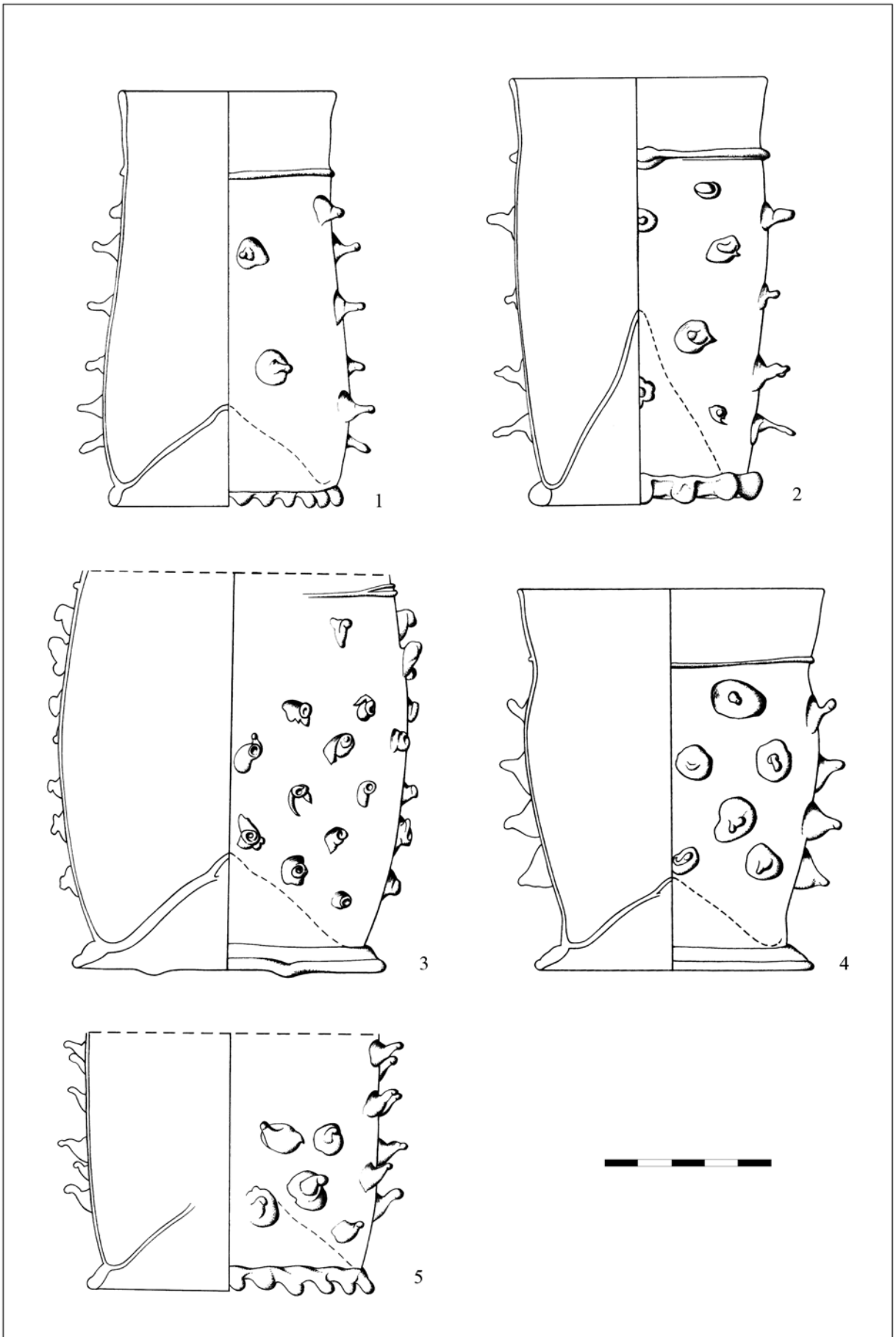
Tab. 15: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 2 číše kyjovitého tvaru; 3 - číše českého typu s optickým dekorem. *Kresba M. Procházková.*

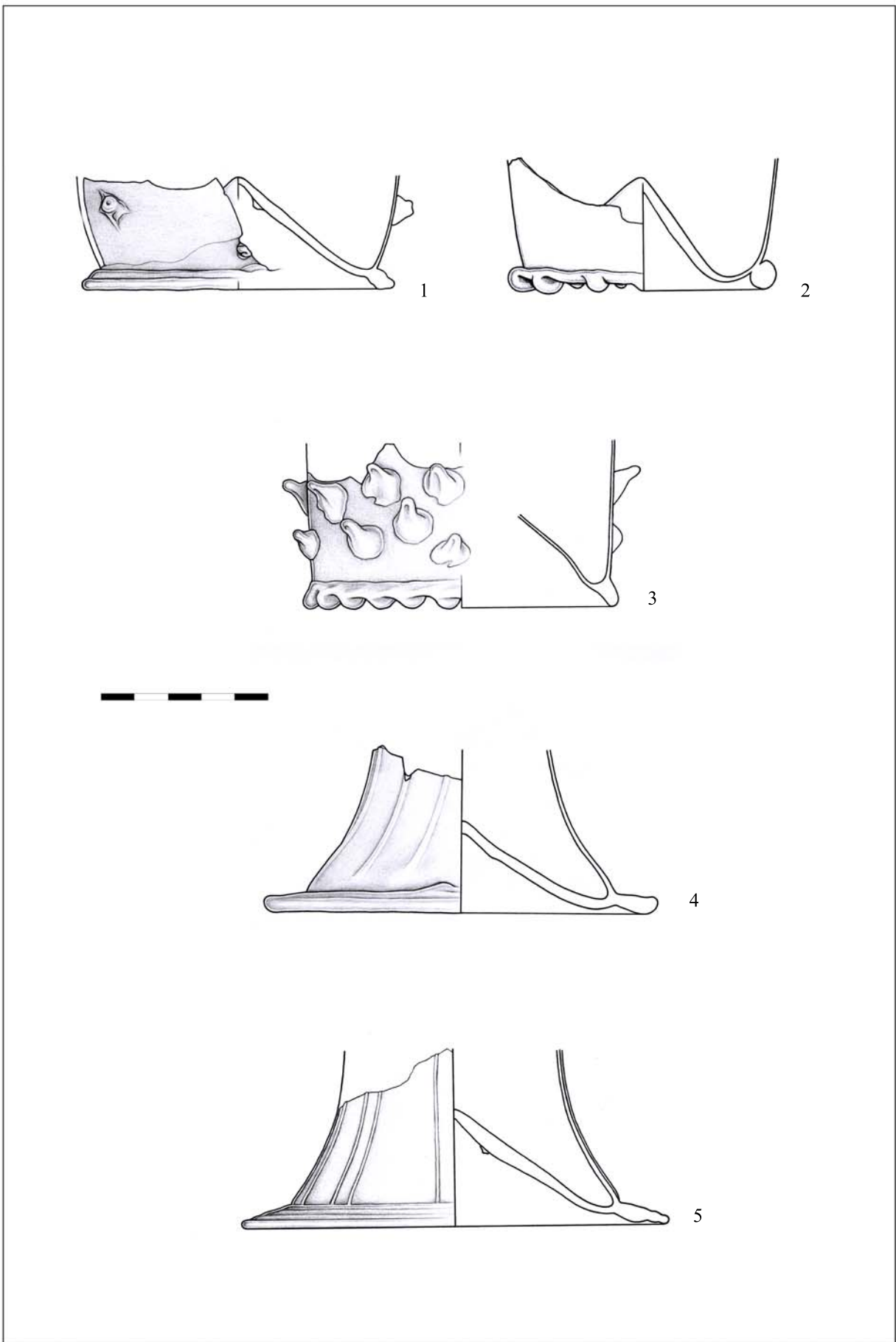
Tab. 16: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 4: číše s taženými kapkami a zrníčky odlišné skloviny. Kresba M. Procházková.

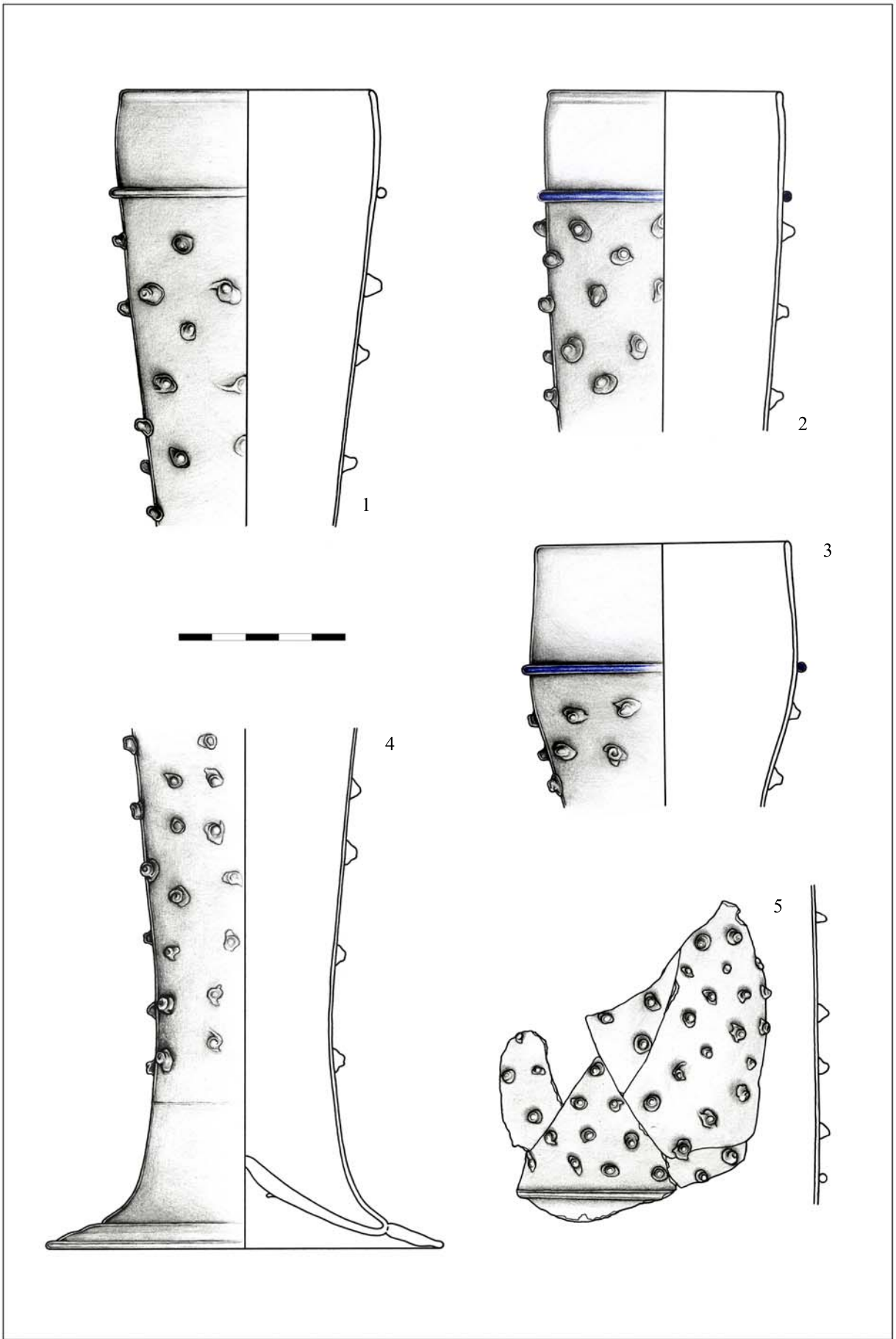
Tab. 17: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 číška / pohárek s tenkým modrým vláknem na obvodu okraje; 2 číška / pohárek s optickým dekorem a modrým vláknem na obvodu okraje; 3 číše s hladkými taženými kapkami; 4 lahvička s vertikálními žebry. *Kresba M. Procházková.*

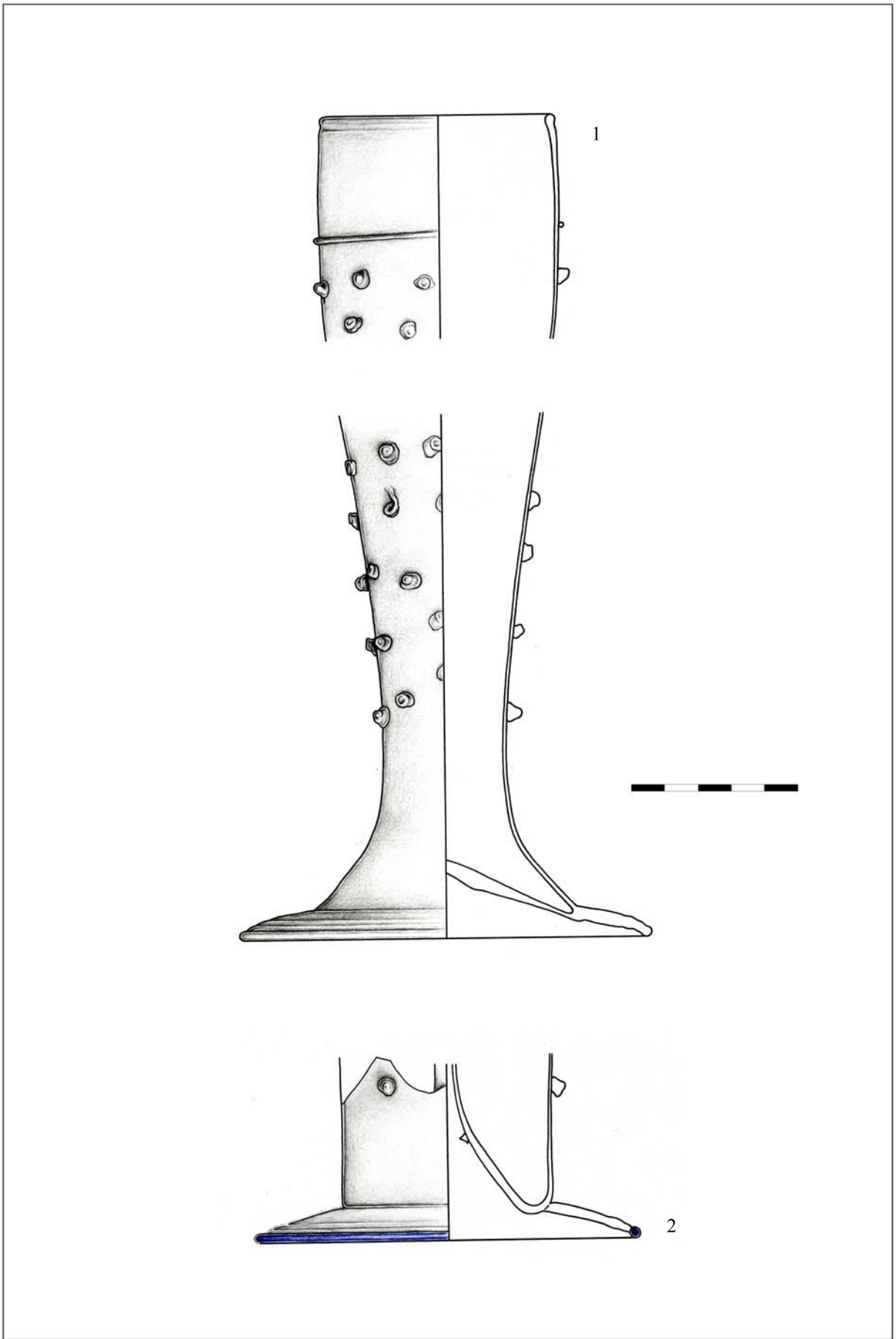
Tab. 18: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 2 nízké číše s hrotitě vytaženými nálepy a štípaným vláknem na obvodu dna; 3 nižší číše s perlovými nálepy; 4 - 5 nízká číše s hrotitě vytaženými nálepy. Kresba M. Procházková.

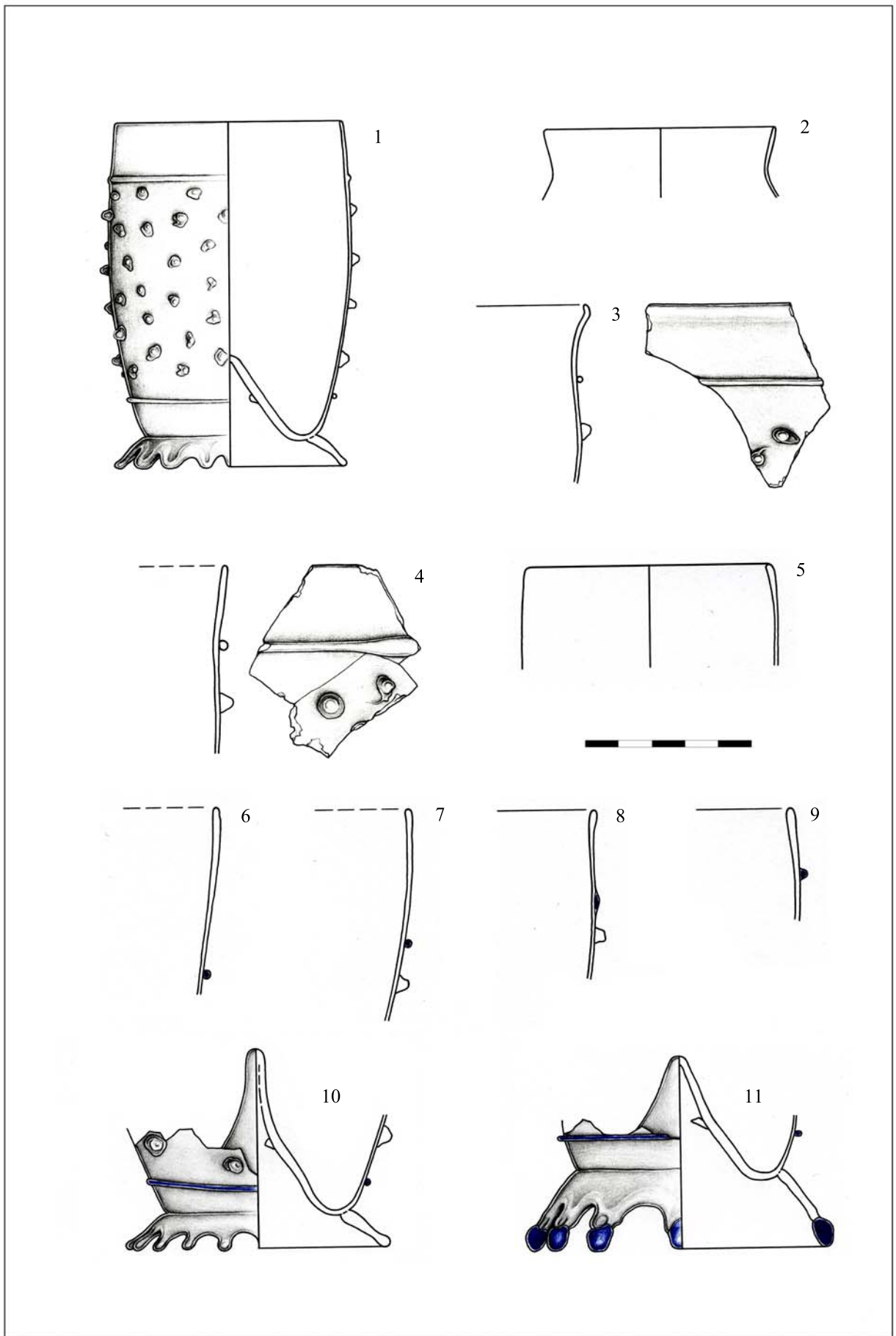
Tab. 19: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I. Skleněné nádoby z archeologického výzkumu na staveništi OD Kotva. 1 - 3 nízká číše s nálepy; 4 - 5 číše českého typu s taženými kapkami. *Kresba V. Čermák.*

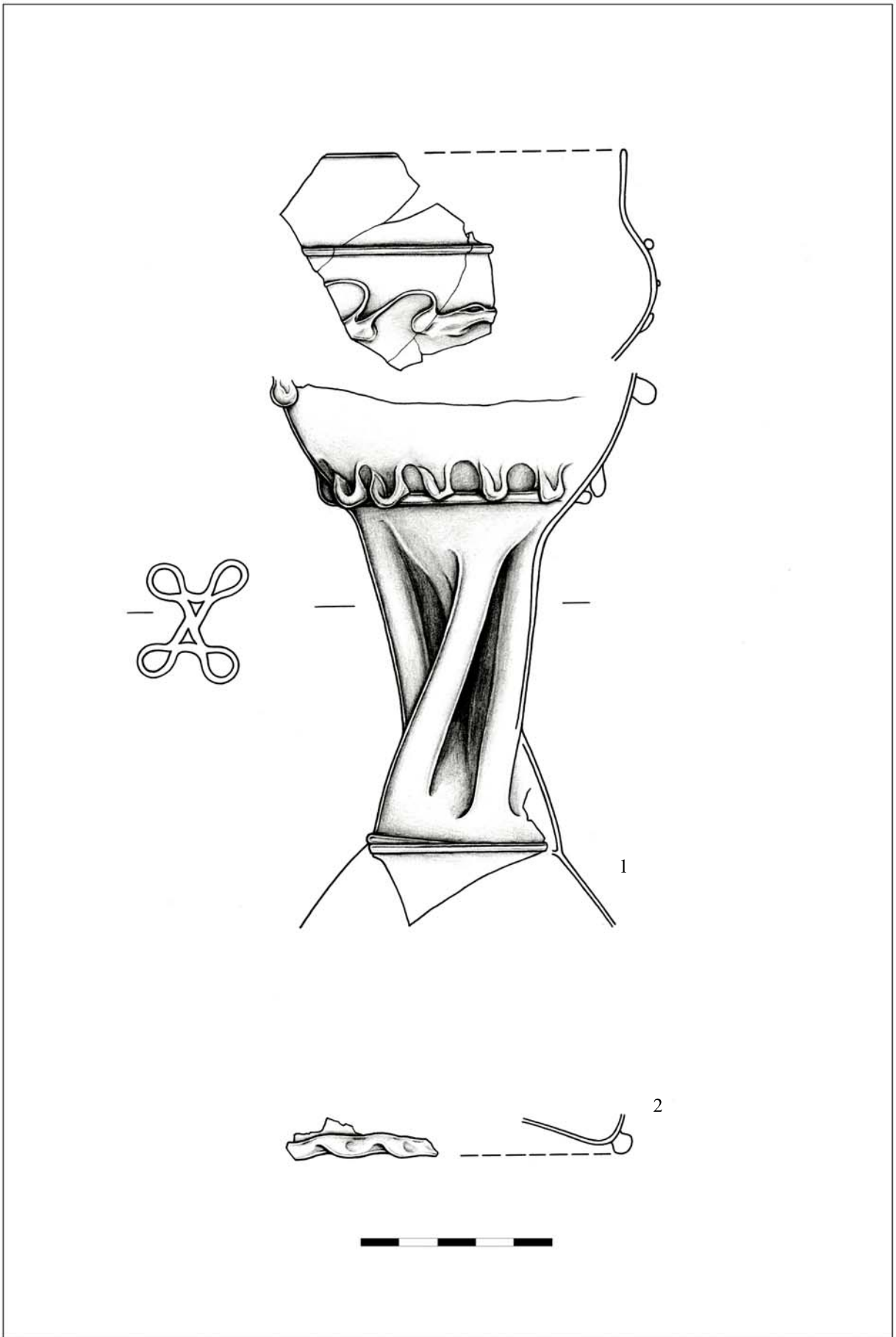
Tab. 20: Praha 1 - Nové Město, Vodičkova čp. 713/II. Skleněné nádoby z výplně jímky. 1 - 5 číše českého typu. Kresba V. Čermák.

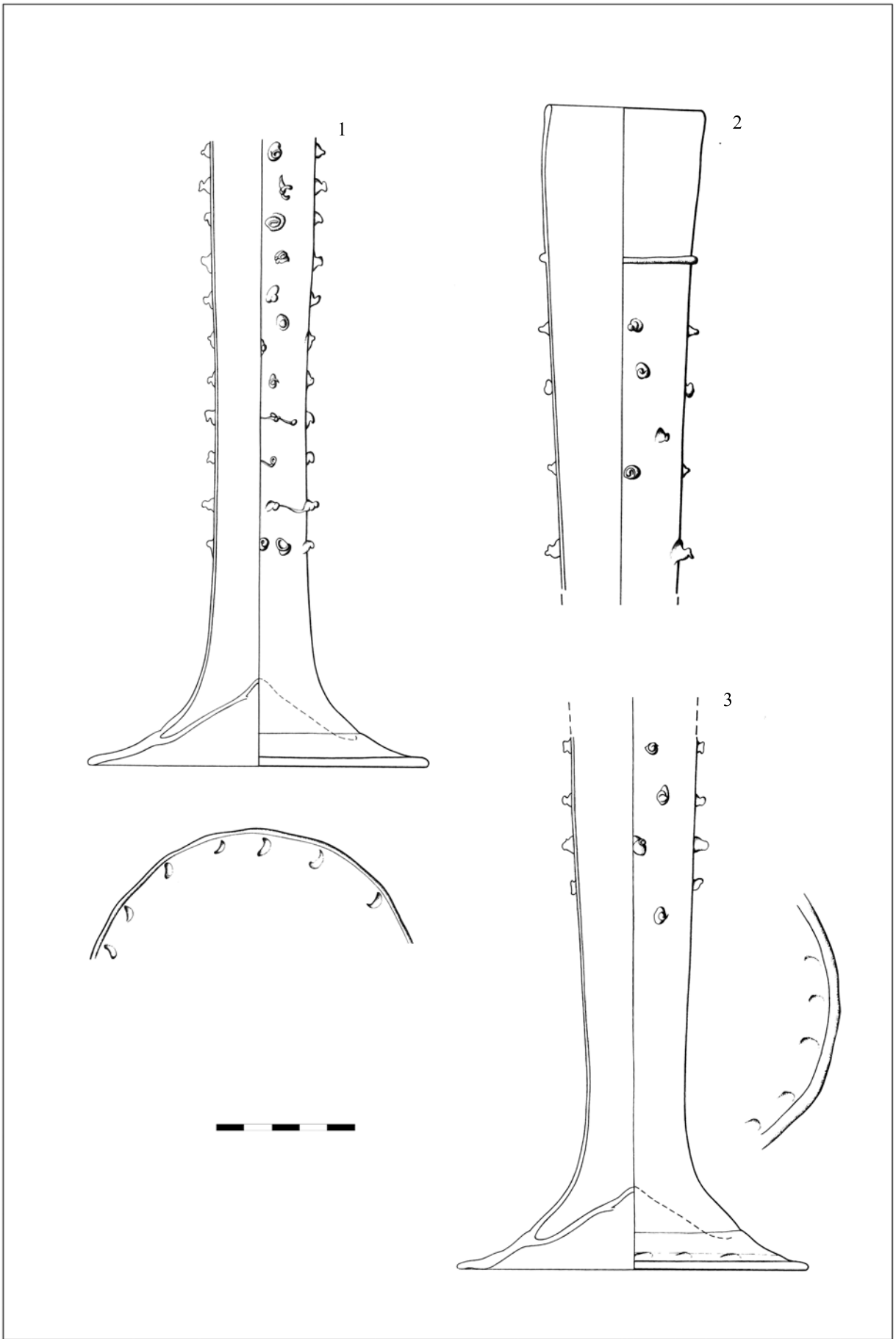
Tab. 21: Praha 1 - Nové Město, Vodičkova čp. 713/II. Skleněné nádoby z výplně jímky. 1 - 2 číše českého typu. *Kresba V. Čermák.*

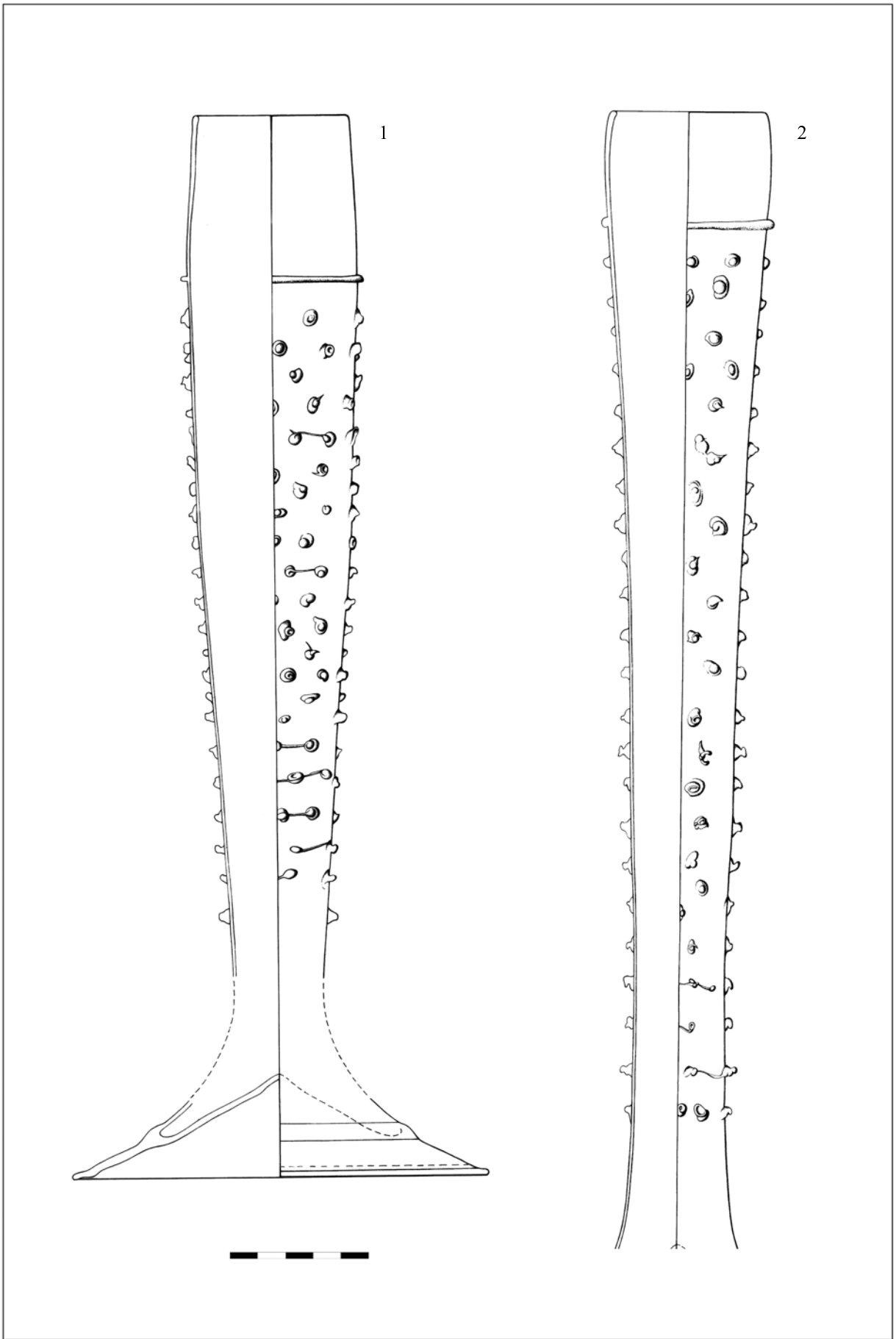
Tab. 21: Praha 1 - Nové Město, Vodičkova čp. 713/II. Skleněné nádoby z výplně jímky. 1 nízká číše s nálepy; 2 - 9 okraje číší (patrně českého typu); 10 - 11 dno nízké číše s lalokovitě vytahovaným vláknem na obvodu. Kresba V. Čermák.

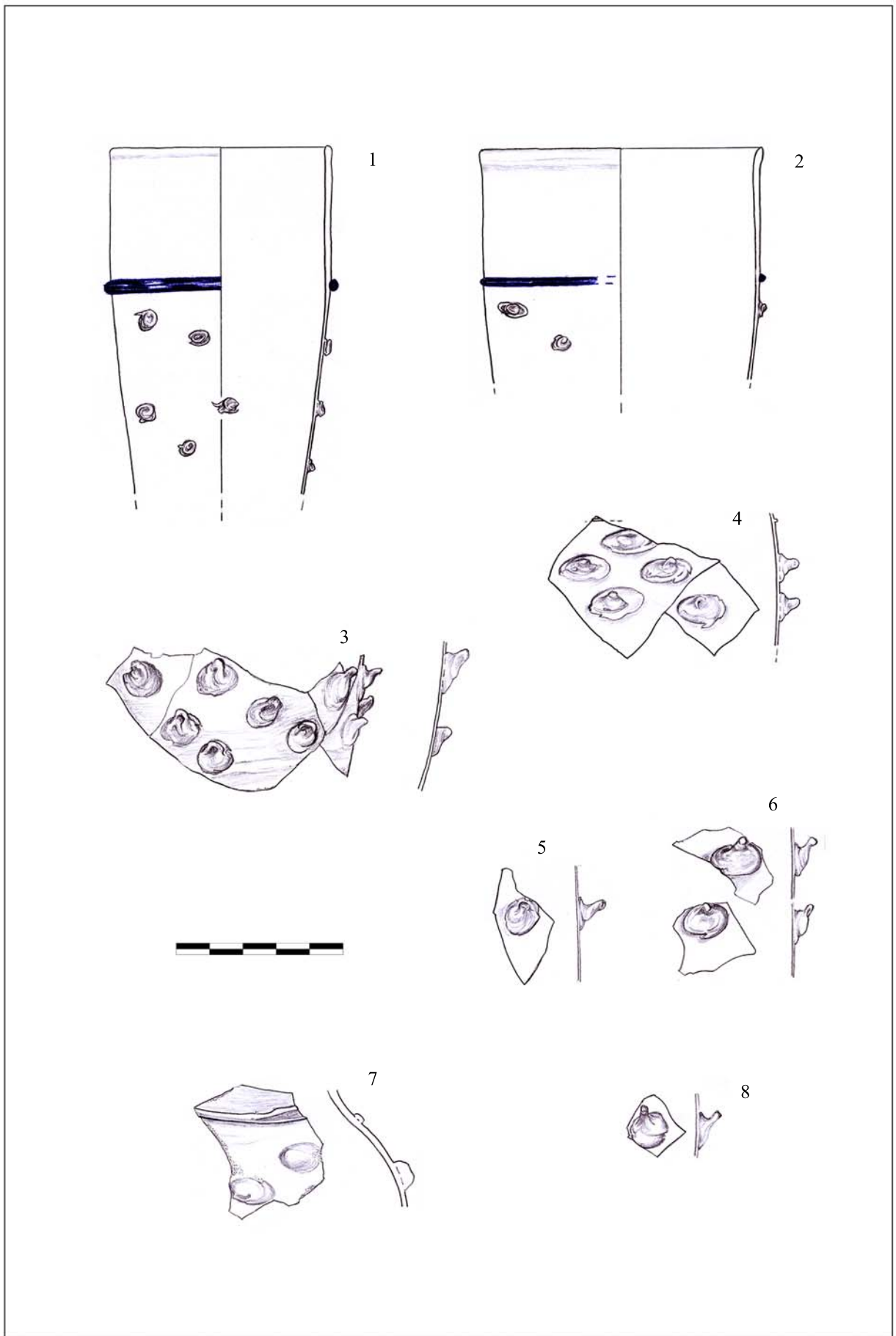
Tab. 23: Praha 1 - Staré Město, Na Rybná čp. 682/I. Skleněné nádoby z výplně objektu. 1 část kutrolfu; 2 zlomek dna se štípaným vláknem na obvodu (patrně s kutrolfem nesouvisí). *Kresba V. Čermák.*

Tab. 24: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 682/I. 1 až 3 číše českého typu (pišťalovitá varianta). Kresba M. Procházková.

Tab. 25: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 682/I. 1, 3 čiše českého typu (píšťalovitá varianta). Kresba M. Procházková.

Tab. 26: Praha 1 - Staré Město, Klementinum (kap. č. 4.6). 1, 2 číše českého typu; torzo kutrolfu; 2 až 6, 8 nízké číše s hrotitými nálepy; 7 snad kyjovitá číše. Kresba S. Svatošová.

Obr. 1 : Praha 1 - Staré Město, Na můstku čp. 379/I. Láhev s vnitřním prstencem.

Obr. 2: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 383/I (OD Kotva). Terčovitá patka číše českého typu.

Obr. 3: Praha 1 - Nové Město, Vodičkova čp. 713/II. Nízká číše s lalokovitě vytahovanou patkou.

Obr. 4: Praha 1 - Nové Město, Vodičkova čp. 713/II. Nízké číše.

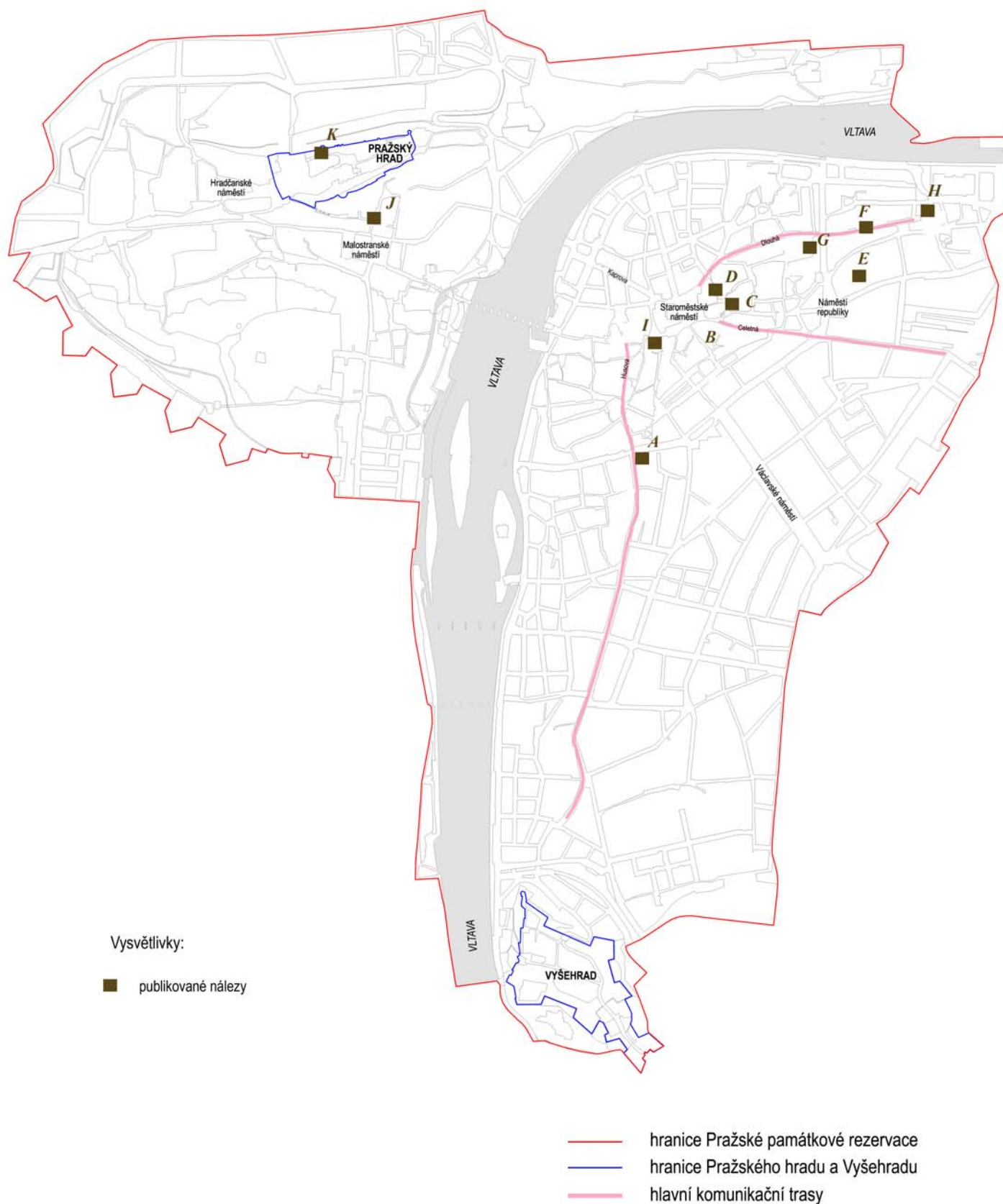
Obr. 5: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I (OD Kotva). Číše s hrotitými nálepy.

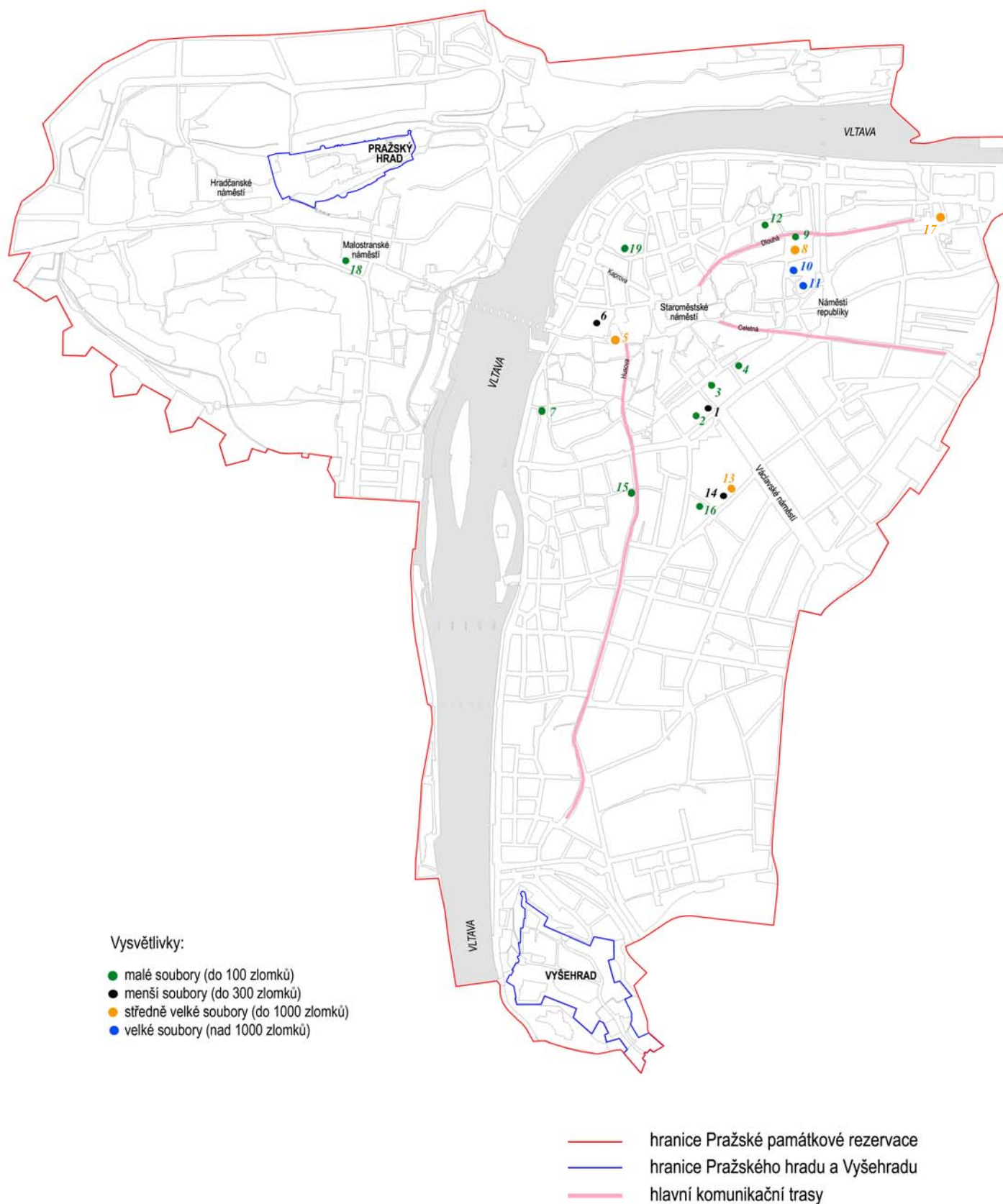
Obr. 6: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I (OD Kotva). Hladká číška (patrně import).

Obr. 7: Praha 1 - Staré Město, Rybná čp. 683/I (OD Kotva). Číše českého typu.

Obr. 8: Publikované nálezy středověkého skla z Prahy. **A** Národní třída /Spálená (*Janská 1977*); **B** tzv. Sixtův dům, Celetná (*Černá - Podliska 2008*); **C** Ungelt (*Černá 2008*); **D** Týnská ulička (*Černá - Podliska 2008*); **E** náměstí Republiky (*Podliska 2009*); **F** Soukenická (*Chytráček a kol. 2009*); **G** Benediktská (*Hetteš 1959*); **H** Petrská, Mlynářská (*Vařeka - Bureš 1997; Bureš - Kašpar - Vařeka 2000*); **I** Malé náměstí (*Dragoun 2000*); **J** Sněmovní (*Černá . Podliska 2008*); **K** Pražský hrad, soubor u Bílé věže (*Černá 1992*).

Obr. 9: Nově zpracované soubory středověkých skel z archeologických výzkumů NPÚ HMP. **1** Na můstku čp. 379/I; **2** Na můstku čp. 384/I; **3** Rytířská čp. 403/I; **4** Ovocný trh 1096/I; **5** Karlova čp. 153/I; **6** Klementinum; **7** Divadelní čp. 322/I; **8** Benediktská ppč. 702; **9** Dlouhá ppč. 721; **10** Rybná čp. 682/I; **11** Rybná čp. 683/I (OD Kotva); **12** Haštalské náměstí čp. 752/I; **13** Vodičkova 713/II; **14** Vodičkova čp. 710/II; **15** Spálená čp. 102/II; **16** Palackého čp. 722/II; **17** Petrská čp. čp. 1171, 1172, 1173, 1174; **18** Malostranské náměstí 6/III; **19** Široká čp. 23/V.